معارف وزیرلیگی
تعلیمی نصاب و معلم تربیه‌لش
مرکزی معینیتی
تعلیمی نصاب انکشافی و درسلیک
کتابلر تألیفی عمومی ریاستی

اۉزبېک تیلی

سکّیزینچی صنف درسلیک کتابی

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۶

بو کتاب افغانستان اسلامی جمهوریتی معارف وزیرلیگی گه تېگیشلی دیر. بو وزیرلیگی نینگ رسمی اجازه‌نامه‌سی‌دن تشقری، اونی چاپ اېتیش، ترقه‌تیش، کۉپه‌یتیریش، ترجمه، نسخه کوچیریش، تصویری یا الکترونیکی ذخیره قیلیشی اجازه اېمس، متخلفلر قانون آرقه‌لی تعقیب بۉله‌دیلر.

معارف وزیرلیگی

تعلیمی نصاب و معلم تربیه‌لش

مرکزی معینیتی

تعلیمی نصاب انکشافی و درسلیک

کتابلر تألیفی عمومی ریاستی

اۏزبېک تیلی

سکّیزینچی صنف درسلیک کتابی

۸- صنف

باسیلگن ییل: ۱۳۹۶هـ . ش.

مؤلفلر : محمد حلیم یارقین، غلام سخی وکیلزاده، برهان الدین نامق، حفیظ الله رحیق، نصرت الله عثمانی

ادیتورلر : دکتور شفیقه یارقین و برهان الدین نامق

تېکشیرووچی: الحاج حیات الله عثمانی

دیپارتمنت باشلیغی: معاون مؤلف اتوب الله قویاش

دینی، سیاسی و فرهنگ کمیته سی:

- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش و درسلیک کتابلر تألیفی عمومی ریاستی ده معارف وزیرلیگی نینگ مشاوری حبیب الله راحل

- اسلامی تعلیمات دیپارتمنتی نینگ مسلکی عضوی مولوی عبدالوکیل

نظارت کمیته‌سی:

- معارف وزیرلیگی تعلیمی نصاب، معلم تربیه‌لش و ساینس مرکزی نینگ معینی دکتور اسدالله محقق

- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش پروژه سی مسوولی دکتور شیرعلی ظریفی

- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش و درسلیک کتابلر تألیفی عمومی ریاستی سرپرستی دکتور محمد یوسف نیازی

کمپوز و دیزاین:

- نجیب الله نیازی

چاپ ایشلری تنظیم ایتووچیسی:

- نشرات رییسی محمد کبیر حقمل

بسم الله الرحمن الرحيم

سرود ملی

دا وطن افغانستــان دی   دا عزت د هــر افغان دی

کور د سولې کور د تورې   هر بچي يې قهرمــان دی

دا وطن د ټولو کـور دی   د بلوڅــو د اوزبيکــو

د پښتــون او هزاره وو   د ترکمنــو د تاجکــو

ورسره عرب، ګوجـر دي   پاميـريان، نورستانيــان

براهوي دي، قزلباش دي   هم ايمــاق، هم پشـه يان

دا هيــواد به تل ځليږي   لکـه لمــر پر شنه آسمان

په سينــه کې د آسيــا به   لکــه زړه وي جــاويدان

نوم د حق مودی رهبــر   وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم
معارف وزیری نینگ پیامی

انسان‌نی احسن تقویم‌ده یره‌تگن و اونگه سؤزلش کوچینی بغیشله‌گن و بیلیم و اندیشه بیلن آراسته ایتگن الله‌گه بی‌نهایت ثنا و صفت‌لر و انسانیت‌نینگ بویوک معلمی و هدایت و یاختی‌لیک و رحمت کېلتیروچی اسلام دینی‌نینگ اولوغ پیغمبری حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم گه چېک‌سیز درودلر بؤلسین.

هر بیر جامعه‌ده تعلیم و تربیه هر بیر اؤزگریش‌نینگ باشله‌نیش نقطه‌سی و رواجله‌نیش توپ تاشی دیر. تعلیم و تربیه‌نینگ اساسی هدفی انسان‌نینگ بالقوه کوچینی حرکت‌گه سالیش و اونینگ ایچکی استعدادلرینی یاریتیش دیر.

درسلیک کتاب‌لر تعلیم و تربیه‌نینگ اینگ مهم عنصرلریدن بیری سنله‌دی. کتابلر هردایم ینگی بیلیم و اؤزگریش‌لر و علمی انکشاف‌لر بیلن بیرگه و جامعه احتیاج‌لری‌گه ماس‌لشتیریب مهیا و تألیف ایتله‌دی و درسلیک کتابلر دینی و اخلاقی تربیه‌لش بیلن بیرگه حاصل بؤلگن بیلیم‌لرنی تاثیرلی یؤریق‌لر آرقه‌لی اؤقووچیلرگه انتقال ببریش ظرفیتی و مهارتی‌گه قادر بؤلیشی لازم.

قؤلینگیزده‌گی کتابلر، شو اساسده تالیف و تنظیم ایتیلگن دیر. معارف وزیرلیگی هردایم ینگی تربیه‌لش یؤریق‌لری اصولی‌گه تَیَه‌نیب، اؤلکه‌نینگ تعلیمی نصاب و درسلیک کتابلرینی اسلام مبین دینی اساس‌لری، ملی هویتی‌نی سقله‌شی و علمی معیارلرگه مطابق تیارلب، اؤقووچیلرنینگ استعدادینی برچه اخلاقی و علمی زمینه‌لرده یاریتیب، اولرنینگ اؤیلش، ابتکار و تجسس حِس‌لرینی کوچه‌یتیریش‌گه اینتیله‌دی. بحث قیلیش و روادارلیک، اؤلکه سېورلیک تؤیغوسینی کوچلنتیریش، مهربانلیک، کېچیریم و بیرلیک فرهنگی‌نی رواجلنتیریش معارف وزیرلیگی‌نینگ ینه بیر ایستک‌لریدن بؤلیب، اولرنی درسلیک کتابلرده نمایان ایتیش کېره‌ک.

درسلیک کتابلرنینگ مسلکی اؤقیتووچیلری بؤلمه‌گن صورتده، نظرده توتیلگن هدف‌لرنی بیلدیره آلمه‌یدی. اؤقیتووچی، تعلیم و تربیه‌نینگ اینگ مهم رکنلریدن بیرته‌سی بؤلیب، اؤرگه‌تیش و تربیه‌لش برنامه‌لرینی آلغه آلیب باریب باره‌دی. اؤلکه میزده‌گی قرانغولیک و نادانلیککه قرشیلیک بیلدیرگن تعهدلی، ایچ کویر و یخشی اؤقیتووچیلردن، تعلیمی نصاب‌نی اخلاص و انیقلیک بیلن تطبیق ایتیب، اؤلکه‌میزنینگ باله‌لری و یاش‌لرینی بیلیم، اخلاق و معنویت‌نینگ اینگ یوکسک چوقّیسینی فتح ایتیش‌گه رهنما بؤلیشلرینی آرزو ایته‌من.

مردم‌نینگ جدی یاردمی بؤلمه‌گن صورتده اؤلکه‌میزنینگ اؤرگه‌تیش تیزیمی‌نینگ کامیابلیگی ناممکن دیر. شونده‌ی افغانستان‌نینگ برچه شریف ملتی، اینیقسه عایله‌لر و عزیز اؤقووچیلرنینگ آته–آنه‌لریدن معارف هدفلری‌نینگ تحققی تؤغریسیده هېچ قنده‌ی یاردم‌لشیش‌لریدن واز کېچمس‌لیکلرینی ایسته‌یمن. همده برچه حرمتلی بیلیمدانلر، قدرلی یازووچیلر، تعلیم و تربیه متخصصلری و اؤقووچیلرنینگ آته–آنه‌لریدن درسلیک کتابلرنی یخشی‌لشتیریش تؤغریسیده ابزگو نظرلر و پیشنهادلر و معارف وزیرلیگی‌نینگ قؤله‌ی نقدلرینی ارائه ایتیب، یاردم ببریش‌لرینی ایسته‌یمن.

اوشبو درسلیک کتاب‌نی تیارلش، تألیف و چاپ قیلیش‌ده زحمت چېککن معارف و زیرلیگی‌نینگ برچه بیلیمدان مؤلف‌لری و اداری و فنی ایشلاووچی‌لریدن همده درسلیک کتابلرنی چاپ و ترقه‌تیشده یاردم ببرگن برچه ملّی و خلق ارا اداره‌لرگه صمیمی منّت‌دارچیلیک بیلدیریش‌نی لازم بیله‌من.

اداغده نهایت مهربان تینگری تعالی‌دن معارف مقدس آرمانلرینی تحقق ایتیش‌ده مېن‌گه یاردم ببریشینی التماس ایته‌من. **إنه سمیع قریب مجیب**

دکتور اسدالله حنیف بلخی
معارف وزیری

هـ

فهرست

سان	عنوان	وقت	بیت
۱	حمد	ایکّی درسلیک ساعتی	۱
۲	نعت	ایکّی درسلیک ساعتی	۶
۳	نوروز بیره می	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۰
۴	معارف و اساسی قانون	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۷
۵	نظم و ترتیب	ایکّی درسلیک ساعتی	۲۳
۶	شیراق حماسه سی	ایکّی درسلیک ساعتی	۳۱
۷	پادشاه خواجه بلخی	ایکّی درسلیک ساعتی	۳۷
۸	ملی وحدت	ایکّی درسلیک ساعتی	۴۳
۹	صبر چیدم	ایکّی درسلیک ساعتی	۴۷
۱۰	مصنوعی آی	ایکّی درسلیک ساعتی	۵۳
۱۱	یخشیلیغ	ایکّی درسلیک ساعتی	۵۸
۱۲	میوه لرنینگ ساغلیققه فایده سی	ایکّی درسلیک ساعتی	۶۲
۱۳	اؤغلاق	ایکّی درسلیک ساعتی	۶۷
۱۴	سیف الملوک داستانی	ایکّی درسلیک ساعتی	۷۳
۱۵	اعتدال	ایکّی درسلیک ساعتی	۸۰
۱۶	میرزا امام بیردی خان	ایکّی درسلیک ساعتی	۸۵
۱۷	قار اوچقونی نینگ تقدیری	ایکّی درسلیک ساعتی	۹۱
۱۸	نیک لیک بهاسی	ایکّی درسلیک ساعتی	۹۷
۱۹	شراب ضررلری	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۰۲
۲۰	صادق اؤغلانینگ بؤله‌ی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۰۸
۲۱	انترنیت (Internet)	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۱۳
۲۲	فضولی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۱۸
۲۳	اؤلکه اقتصادیده کسب و هنر اؤرنی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۲۴
۲۴	روزی بیره دیگن الله ﷻ دیر	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۳۰
۲۵	بیرلشگن ملتلر	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۳۵
۲۶	قاری شرف الدین شرف	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۴۲
۲۷	مقال‌لر	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۴۸
۲۸	ابو نصر فارابی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۵۳
۲۹	لغتلر		۱۵۸

بیرینچی درس

هدفلر:

۱- الله ﷻ نینگ عفو کرمی حقیده معلومات تاپیش.

۲- فعل حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلسین‌لر.

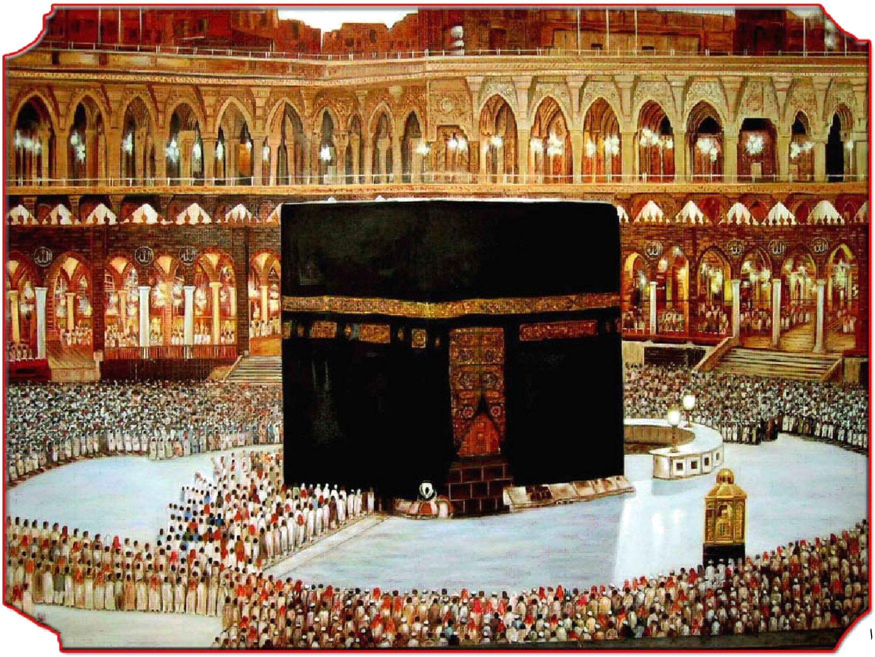

سؤراقلر:

۱- الله ﷻ نینگ مهربانلیکلری حقیده نیمه‌لر بیله‌سیز؟ بیر نیچیته نی اَیتیب بیرینگ!

۲- الله ﷻ قدرتلری دن بیر نیچه مثال کیلتیرینگ!

حمد

اي کرمینگ آلدیدا کوه گناه | ییلگا اوچوب اُؤیلا که بیر پر کاه

نیچا که جمع اؤلسا سمان کوه-کوه | ییل قاشیدا انگا نی بؤلغای شکوه؟

جمله جهان اهلی خطا قیلسالار | جرم بیلا نامه قرا قیلسالار

نامه نی آق ایلاماک آسان سېنگا کیم یۆق اۆشل امر دا نقصان سېنگا
تون که توزوب شعبده هنگامه‌سین قیلدی قرا اهل جهان نامه‌سین
لطف قویاشیغا چو بېردینگ ظهور مهر ایلا قیلدینگ باری ظلمت نی نور
یېل نی قیلیب چابک برقع‌ربای کېچه سوادیدا عیان قیلدی آی
عفو چراغی قاچان اۆلغای یاروق قیلماسا عصیان تونی عاصی یازوق
جرم اۆتیغه بۆلماسا گر شعله تېز ابر کرم قایدا بۆلور قطره‌ریز؟
گرچه گناه نینگ حدوپایانی یۆق ایلاماسنگ رحم هم امکانی یۆق
یارب، اورار دا کرمینگ بحری جۆش چېکسالار اول خېل و خروش
بۆلسا نوا بیرلا باری محترم ایلاما محروم نوایی نی هم

امیر علیشېر نوایی

اساسی توشونچه:

عاصی کیشی‌لرنینگ گناهلرینی عفو اېتیب، اولرنی اۉز درگاهیگه قبـول قیلـه‌دیگـن ذات یلغوز الله ﷻ دیر و عفو اونینگ صفت‌لریدن بۉلگن فضـل و کرمـی دېنگیـزی جـوش اورگنده درگاهیده توبه قیلیب، سیغینگن کیشی نینگ گناهینی بغیشله یدی.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی جیم اۉقینگ، کېین قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

* کیم نینگ کرمی آلدیده کوه گناه پرکاه دیر؟

* کیم نینگ آلدیده نامه‌نی آق اَیله‌ماق آسان دیر؟

* ظلمت و قرانغولیک‌نی کیم روشن‌لیک و یارقین‌لیککه اۉزگره‌دی؟

* الله ﷻ کاینات و اونگه بار نرسه‌لرنی کیم گه مسخر قیلگن دیر؟

۲– اۉقیتووچیدن کېین ایکی اۉقووچی نوبتده حمد درسینی دکلمه شکلیده اۉقیسین.

۳– قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشـله‌تینـگ، سـۉنگ اۉقووچیلردن اوچ کیشی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین: کرم، شکوه، شعبده، ظهور، عاصی، یازوق، یاروق، محترم، عفو، هنگامه، عصیان، قراغ، کیمسه، ساحل

اوی تاپشیریغی:

حمد درسینی، نثرگه اۉزگریب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

تون که توزوب شعبده هنگامه سین	قیلدی قــرا اهــل جهــان نامه سین
نامه نی آق ایلاماک آســـان سېنگا	کیم یۉق اۉشــل امر ده نقصان سېنگا
لطف قویاشـــیغا چو بېردینگ ظهور	مهر ایلا قیلدینگ باری ظلمت نی نور

یوقاریده‌گی بیت‌لرده، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر فعل دېیله‌دی.

فعل: ایش، حرکت و حالت نی افاده‌لاوچی مستقل سۉزلر فعل دېیله‌دی.

مثال: ۱- تېمور یازدی.، ۲- بابر اۉقیدی.، ۳- بایقرا تینگله‌یدی، ۴- اېرکین اېشیته‌دی، ۵- احمد کېلمه‌دی.

فعل‌لر، نیمه قیلدی؟، نیمه قیله‌یاتیبدی؟، نیمه قیلماقچی؟ کبی سۉراقلردن بیریگه جواب بۉله‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش جایلرینی بېریلگن مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

سقلنگ، بجردیم، اېکدیک، اۉقی سنگ

* صنف و صنفدن تشقریده، نظافت نی . . . .

* بو بېریلگن تاپشیریق‌لر نینگ همه‌سینی . . . .!

* اۉتگن ییل مکتب باغیگه ۲۵ توپ نهال . . . .

* اۉغلیم! درس . . . . کامیاب بۉله‌سن.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن فعل‌لرنی انیقلنگ، سؤنگ اؤقـووچیلردن تـؤرت کیشی نوبتده جمله‌لرنی اؤقیب، ایشله‌تیلگن فعل‌نی کؤرستسین‌لر:

* مېن بوگون کؤپ کتاب اؤقیدیم.

* احمد، خط نی چیرایلی یازه‌دی.

* کامران، اؤقووچیدن درسنی سؤره‌دی.

* باغچه‌ده بیر قوش جوده هم یاقیملی سیره‌یدی.

* شوگون اؤقووچیلر، بیلمه‌گن نرسه‌لرینی اؤقیتووچیلریدن سؤره‌دیلر.

۳- بیر اؤقووچی توریب، حمد درسینی سېکین اؤقیسـین، باشـقه‌لـر تینگلـب، درس فعل‌لرینی یازسین‌لر، سؤنگ ایکّی اؤقـووچی یـازگن فعـل‌لرنـی نوبـت بـیلن باشـقه‌لرگـه اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

کتابچه‌لرینگیزگه آلتی جمله یازیب، اونده فعل‌نی بېلگی‌لب کېلتیرینگ!

ایکّینچی درس

هدفلر:

۱– حضرت محمد ﷺ سیرتلری حقیده قیسقه‌چه معلومات تاپیش.

۲– مستقل فعل‌لرنی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱– حضرت محمد ﷺ نی نیمه اوچون خاتم المرسلین دییدیلر؟

۲– حضرت محمد ﷺ نینگ مبارک میلادلری وقتیده نیمه واقعه‌لر دنیاده یوز بیردی؟

نعت

زهی اوصاف حسنینگ دفتری غه سیغماغای انشا
جمیع برگ، کاغذ اؤلسه، رنگی چشمهٔ دریا
طفیلینگ دن یاراتمیش ییر کؤک‌نی خالق الکونین
خطاب ایلاب ملائک‌لرغه صلَوهُ تسلیما

قـدم قۉیدینگ جهانغه طاق کسری سـرنگون اۉلدی
اۉچوب زر دشت اۉتی، نوشـیروان باشیدا یوز غوغا
شب معـراج گېزدینگ طــرفة العین ایچرا عــالم نی
یېتالمای جبرئیل، شـهپرلریم کویغای دېدی حــالا
خطاب ایلاب کلیم الله غه کیم فَاخلَع دېدی نعلینگ
سیزه عرش اوستی غه چیقماقدا لَاتَخلَع دېدی مولا
شرف تاپدی اۉشل دم عرش اعظم خـاک نعلینگدین
وجودینگ دین منور بۉلـــدی قَوسَــینَا و اَو اَدنی
کیشی‌لر اوشبو معراجینگ غه منکر اېرسـا کافر دور
دلیلینگ کېلدی قرآن ایچرا سـبحان الذی اسری
حضور قلب اۉلور اوچقون غه بو گلشن ده سیر اېتمک
امیدیم شو شفاعت ایلاغای سیز یا رســـول الله
عبدالرحیم اوچقون

اساسی توشونچه:

حضرت محمدﷺ نینگ نعتلری هرقنچه یازیلسه توکنمه‌یدی، الله ﷻ و ملائکه‌لر پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ گه صلواة اَیته‌دیلر. الله تعالی مسلمانلرنی اولرگه صلواة اَیتیش‌گه امر قیله‌دی. اولرنینگ مبارک میلادلری وقتیده کسری طاقی کسر تاپه‌دی و مجوس‌لر آتشکده‌سی اۉچه‌دی. معراجده اولر بارگن جایی‌گه حضرت جبرئیل بارالمه‌یدی، اولر برچه امت مسلمین‌نینگ شفیع‌سی دېرلر. اولردن سۉنگ ینه قیسی پیغمبر کېلمه‌یدی، شو اوچون اولرنی آخر زمان پیغمبری دېب بیله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۏقیتووچی بیر قتله آسته- سېکین اۏقیسین، سۏنگ اۏقووچیلر قوییده‌گی سۏراقلرگه جواب بېرسینلر:

* معراج واقعه‌سی قرآنکریم نینگ قیسی سوره‌سیده کېلگن دیر؟

* قرآن‌ده قیسی سوره‌لر حضرت محمدﷺ نینگ وصفلریگه نازل بۏلگن دیر؟

* پیغمبریمیزدن سۏنگ هم بیرار پیغمبر ظهور قیله‌دیمی؟

۲- قوییده‌گی بیت‌لرنینگ بۏش جایلرینی تۏلدیرینگ:

* زهی اوصاف .... دفتریغه .... انشا .... کاغذ اولسه .... رنگی چشمه .... طفیلینگ .... پیر و کوک .... خالق الکونین .... ملائک‌لرغه .... هم .... تسلیما .... طاق کسری .... اولدی .... زردشت .... نوشیروان .... یوز غوغا.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی سۏزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

خالق الکونین، صلوهٔ تسلیما، طرفة العین، شهپر، کلیم الله، سبحان الذی اسری، قَوسَینا او ادنی، شفیع المذنبین، الم نشرح، طه'، رسول الله

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی بیت‌لرنی نثرگه اۏزگرتیریب، فعل سۏزلرینی بېلگی‌لب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ:

شب معراج گېزدینگ طرفة العین ایچرا عـــالم نی
یېتالمای جبرئیل شهپرلریم کویغای دېدی حالا
کیشی‌لر اوشبو معراجینگ غه منکر ایرسا کافر دور
دلیلینگ کېلدی قرآن ایچرا سبحان الذی اسری

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی بیت‌لرگه دقت قیلینگ:

قـدم قۉیدینگ جهانغه طاق کسری سـرنگون اۉلدی
اۉچوب زر دشت اۉتی، نوشـــیروان باشیدا یوز غوغا

شب معـراج گېزدینگ طــرفة العین ایچرا عـــالم نی
یېتالمای جبرئیل، شـهپرلریم کویغای دېدی حـــالا

یوقاریده‌گی بیت‌لرده قۉیدینگ، اۉلدی، اۉچوب، گېزدینگ، یېتالمای، دېدی سۉزلری مستقل فعل‌لر دېیله‌دی.

مستقل فعل‌لر: باشقه مستقل سۉز تورکـوم‌لریگـه اۉخشـب، ایـش- حرکـت، حالـت معنالرینی مستقل روشده افاده‌لیدی و لغوی معناگه ایگه دیر.

مثلاً: یوگوردی، تاخته‌یدی، سکره‌دیم، تاپمه‌دیلر، قیزغنمن، سېوه‌میز و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده مستقل فعل‌لرنی کۉرسه‌تینگ:

* آی سۉلو گلدانده‌گی گل‌لرگه سوو قویدی.
* گونش اۉز اۉرتاغی بیلن کتابخانه گه کېتدی.
* مین کتابخانه‌دن ایکّی کتاب نی امانت آلدیم.
* اۉقووچیلر صنف‌گه کیلیب اۉز چوکی‌لریگه اۉلتیردیلر.
* هولکر اۉز اۉرتاغینی کۉپ سېوه‌دی.
* یۉلداش، ییتیرگن نرسه‌سینی تاپدی.

۲- نعت درسیده ایشله‌تیلگن مستقل فعل‌لرنی تاپیـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازینـگ، کېین هرقطاردن بیر کیشی تاپگن فعل‌لریدن بیرته‌سینی تخته‌گه یازسـین و توگـه‌گینچـه نوبت آلیش دوام تاپسین.

۳- مستقل فعل بیلن تۉرت جمله یازینگ، سۉنگ اوچ اۉقووچی یازگن جمله‌لرینی اۉقیب، مستقل فعل‌نی کۉرستسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- نعت‌دن بیر بیتی‌نی تنلب، کمیده بېش سطرلیک مقاله یازیب کېلتیرینگ!

اوچینچی درس

هدفلر:

۱- "نورۉز بیره‌می" حقیده معلومات تاپیب، نشانلش سببی و فضیلتلرینی بیلیش.

۲- کمکچی فعل‌نی توشونیب، ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- نورۉز بیره‌می دیب نیمه‌نی اَیته‌دی؟

۲- نورۉزده نیمه ایشلر بۉله‌دی؟

نورۉز بیره‌می

سېویملی اۉلکه‌میزده ییل بۉیی تورلی بیره‌ملر و جشنلر اۉتکه‌زیله‌دی و بولر خلقیمیزنینگ تاریخی، دینی و ملی مناسبتلریگه تېگیشلی دیر. ملی بیره‌م نینگ اېنگ قدیمی و طنطنه‌لی بیره‌ملریدن بیری "نورۉز" دیر.

"نورۉز"، افغانستان اۉرته آسیا و ایران خلق‌لری تمانیدن تجلیل اېتیله‌دی. اونینگ تاریخی اېنگ قدیم زمانلرگه باریب تقیله‌دی. "نورۉز" بیره‌می کۉکلم کیریب دله ایشلری

باشلنه‌دیگن پیت گه تۉغری کېلگن‌لیگـی اوچـون اَینیقسـه دهقـان‌چیلیـک و مالـدارلیک ایشلری بیلن شغللنه‌دیگن اهالی اۉرته‌سیده جوده علیحده شوق و ذوق بیلن نشـانله نیـب کېله‌دی و همیشه خلقیمیزنینگ اېنگ اساسـی سَـیل‌لریـدن سَـیلنگن. انـه شـو اوچـون اولوسیمیز اونگه آلدیندن کۉپ حاضرلیک کۉریب، حویلی- کوچـه‌لرنـی تـازه‌لـب، گـل و کۉچتلرینی اۉتکزگنلر. بو چیرایلی و طنطنه‌لی روحده اۉتکزگن بیره‌م نینگ اېنگ اساسـی قسمی نی خلق سَیل‌لری تشکیل ېېرگن و بو سیل‌لر بیر نېچـه کـون دوام اېـتگن و شـو وقت‌ده کتّه- کتّه بازارلر اۉرته‌گه کېلگن و بازارلرگـه تېـوره‌ک- اطرافـدن هنـر و کمـال اهل‌لری ییغیلیـب، همـده چـاپ انـدازلر و پهلـوانلر کـوره‌ش و اولاق و پایگـه سـینگری مسابقه‌لرنی اۉتکزیب، همده داربازلر و قیزیقچیلر سَیل و تماشالرنی کۉرستگن‌لر.

نوروز بیره‌میده کېکسه‌لـر و یاشـلر بَـب- برابـر قتنشـگن‌لـر، لـیکن اېرککلـر بـیلن عیاللرنینگ تۉپی و خیلی باشقه- باشقه بۉلگن، نوروز عرفـه سـیده یاشـلر کېکسـه آتـه- آنه‌لرینی قرینداش- اوروغلرینی- قونی- قۉشنی‌لرینی مبـارک بـاد قیلیـب همـده تـورلی ذوقلی ایشلرنی بجریب، چیققن‌لر و نوروز توگه‌شی بیلن دله ایشلری باشله‌نیب کېتگن، بو بیره‌م خلقیمیز اۉرتـه‌سـیده قدیمـدن شـونده‌ی تجلیـل بۉلیـب کـېلگن و حاضـرگچه اۉز طراوتینی یوقتمه‌گن و خلقیـمیز اۉرته‌سـیده انه‌شــو عنعنـه‌لـر و رسـم و رواجلـر کېنـگ صـورتده نشـانله‌نیب بارماقده.

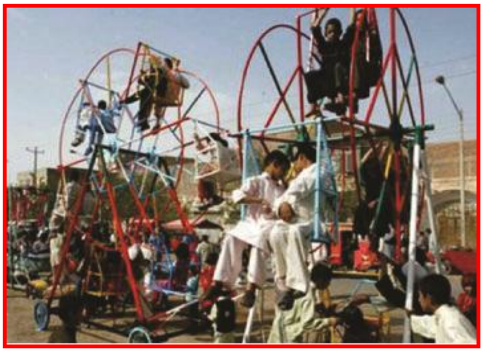

اۉلکه‌میز اقلیمی و طبعیتی‌گه کۉره نورۉز ینگی ییل باشله‌نیشی و ینگی فصل‌نینـگ کیریب کېلیشی بیلن تېنگ کېلیب، همده طبیعت و بارلیق‌نینگ قیته اویغانیشی حرکت و اۉنیب اۉسیشی‌نینگ باشلنغیچ پیتی دېب توشینیله‌دی.

"نورۉز" نی ینگی حرکت و اینتیلیش‌لر، ینگی ریجه‌لر و مقصدلرنی عملگه آشـیریش اوچون باشلنغیچ نقطه هم دېسک بۉله‌دی. چونکه، دهقانلر و باغچیلرنینگ اېکین ایشلری، اۉقووچیلر و محصللرنینگ ینگی اۉقوو ییلی، اینیقسـه طبیعـت و موجـودات‌نینـگ قـیش اویقوسیدن اویغانیشی انه‌شو پیتده باشلنه‌دی.

اۉلکه‌میزده نورۉز بیره‌می دهقان میله‌سـی، گـل سـرخ میلـه‌سـی، معـارف جشـنی، سومه‌لک تۉیی، کۉچـت اېکـیش حشـری و باشـقه میلـه‌لـر و تماشـالر آرقـه‌لـی کېنـگ نشانلنه‌دی. آدملر بیر-بیرینی‌کیگه باردی-کېلدی قیلیب، قووناق ییغینلر اۉتکزه‌دیلر. نورۉز حقیقتده بهار بیره‌می دیر. بو فصل‌نی دله ایشلری‌نینگ دیباچه‌سی‌دېک بوتون اۉلکه‌میزده جوده سېرذوق و سېرفیض شکلی‌ده اۉته‌دی و کۉکلم لباسی‌گه بـورکنگن طبیعـت نـورۉز بیره‌می‌گه علیحده فیض کیریتیب توره‌دی.

اساسی توشونچه:

"نورۉز" بیره‌می، اۉلکه‌میزده اۉتکه‌زیله‌دیگن طنطنه‌لی ملی بیره‌ملردن بیری دیر. "نورۉز" طبیعت و بوتون بارلیق نینگ اویغانیشی، همده تورموش فعالیتلری اوچون باشلنغیچ پیت دیر. اولوسیمیز "نورۉز بیره‌می" نی ایزگو و ملی بیر اودوم صفتیده کېنگ نشانله‌یدیلر.

فعالیتلر:

۱– درس متنی‌نی برچه‌نگیز بېش دقیقه‌ده جیم و دقت بیلن اۉقینگ.

۲– هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، "نورۉز بیره‌می" گه تېگیشلی بیرار اۉیین‌نی ایتسین.

۳– "نورۉز بیره‌می" گه تېگیشلی مراسملردن قیسی بیری سیزگه کۉپراق یاقه‌دی؟ ایکّی کیشی شو حقده نوبت بیلن فکرینی ایتسین.

۴– هر بیر اۉقووچی "نورۉز بیره‌می" ده پیشیریله‌دیگن یېمکلر و اۉینه‌له‌دیگن اۉیین‌لرنی کتابچه‌سیگه یازسین.

۵– هرقطاردن بیرکیشی توریب، یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

۶– قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلیب، هر بیریگه مناسب جمله توزینگ:

طنطنه‌لی، تقویم، بارلیق، باشلنغیچ، اودوم، قووانچلیک، قووناق، نشانلماق

۷– ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، بیری سۉزلرنینگ معناسی و ایکّینچیسی ایسه، توزگن جمله‌سینی اۉقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم "نوروز بیره‌می" حقیده عایله‌سی بیلن فکر المه‌شتیریب، بیر قیسقه خاطره یا بیر متن یازیب کېلتیرسین. درس متنیده اۉقیلگن موضوعلر اونده تکرارلنمه‌سین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن قۇشمه فعللرگه دقت قیلینگ:

– نورۉزنی اولوسیمیز خیلمه-خیل مراسم، عرف و عادتلر آرقه‌لی کوتیب آله‌دیلر.

– دېوار، قولب توشدی.

– سېن، ایشلب اۉلتیریب‌سن‌می؟

– ملی تیم، مسابقه‌نی یوتیب آلدی.

– او، اویاتدن قیزه‌ریب کېتدی!

– او، مهمانلر بیلن بند بۉلیب قالدی.

– کیبانو قازان گه سوو سالدی.

– او، اۉز اکه‌سینی کوتیب تورگن.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده، ایشلب اۉلتیریب‌سن، کوتیب آله‌دیلر، قولب توشدی، قیزه‌ریب کېتدی، بند بۉلیب قالدی، سوو سالدی، کوتیب تورگن. فعللرنینگ برچه‌سی قۇشمه فعللر دیر.

قۇشمه فعللر عموماً آت بیلن فعل یا که فعل بیلن فعلدن یسه‌له‌دی:

۱– آت + فعل شکلده‌گی قۇشمه فعللر.

۲– فعل + فعل شکلده‌گی قۇشمه فعللر.

بیرینچی شکلده‌گی قۇشمه فعللرده، بیرینچی قسمی اساساً "آت" بۉلیب، یېتکچی یا اساسی قسم دېیله‌دی. بو فعللرنینگ ایکّینچی قسمی "فعل" دن تشکیل تاپیب، کمکچی قسم یا کمکچی فعل دېیله‌دی؛ مثاللر: پول آلماق، یوک کۉترماق، مۉتر هیده ماق، چای ایچماق .....

ایکّینچی شکلده‌گی قۇشمه فعللرده، هم بیرینچی و هم ایکّینچی قسمی "فعل" دن تشکیل تاپگن. بونده، بیرینچی فعل یېتکچی قسم دېیلسه- ده، ایکّینچی فعل "کمکچی قسم" یا "کمکچی فعل" دېیله‌دی.

مثاللر:

آلیب قۉیماق، توتیب بېرماق، چرچب کېتماق، ییقیلیب توشماق، باسیب اۉتماق ...

کمکچی فعل معمولگه کۉره، قۉشمه فعل نینگ یېتکچی یا اساسی قسمیدن کېین کېله‌دی. کمکچی فعل، یېتکچی فعل‌گه، تورلی معنالر بېره‌آله‌دی؛ مثال اوچون: اۉقیب تور (اۉقیش فعلی نینگ دوامی)؛ اۉقیب بۉل (اۉقیش فعلی نینگ توگشی)؛ اۉقیب یور (اۉقیش فعلی نینگ تکرارلنیشی) کبی‌لر.

قۉشمه فعللرنینگ قسم‌لری عموماً اجره‌تیب یازیله‌دی؛ بیراق اَیریم حالتلرده قۉشیلیب یازیلیشی هم ممکن؛ مثاللر: قیله‌آلدی = قیلالدی، باره‌آلدی = بارالدی، ایته‌آلدی = ایتالدی، کۉره‌آلمه‌دی = کۉرالمه‌دی، یازه‌آلمه‌دی = یازالمه‌دی و باشقه‌لر.

گاهیده یېتکچی و کمکچی فعللردن ینگی لغوی معنا انگله‌تووچی قۉشمه فعل توری هم یسه‌له‌دی. بونداق فعلنی "جفت فعل" دییدیلر؛ مثاللر: ایتدی- قۉیدی، تشله‌دی- کېتدی، کۉریب- بیلیب، . . . .

جفت فعللر همیشه چیزیقچه بیلن یازیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- "نوروز بیره‌می" متنی‌دن، کمکچی فعللرنی بیلگیلب کتابچه‌لرینگیزگه یازینگلر.

۲- هر بیر اۉقووچی ایکّیته جفت فعل یازینگ‌لر. کېین هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، یازگن جفت فعل‌لرینی تخته‌گه یازسین.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی کمکچی فعللرنی خط چیزیب، بیلگیلنگ:

- مېن فیلم‌نی کۉریب بۉلدیم.
- حاضر ایش قیلیب توریب‌من.
- اېندی کۉپ غم ییب اۉلتیرمه!
- اۉغلینگ خط یازه آله‌دی‌می؟

۴- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر بیری یوقاریده‌گی جمله‌ده‌گی کمکچی فعل‌لرنی ایتسین‌لر.

۵- یانمه-یان اۉلتیرگن اۉقووچیلر بیرگه‌لشیب، کمکچی فعللر بیلن ایکّیته جمله یازسین‌لر.

۶- ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، یازگن جمله‌سینی تخته‌گه یازسین. باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱- کمکچی فعل و جفت فعلدن اوچ- اوچته مثال یازیب، همده کمکچی فعلدن ایکّی جمله و جفت فعلدن بیر جمله یازیب کیلتیرینگ!

تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱– معارف و اساسی قانون حقیده معلومات تاپیش.

۲– اۉتگن زمان فعلینی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱– مملکت‌نینگ آلغه باریشیگه معارف قنده‌ی اۉرین توته‌دی؟

۲– قه‌ی یېرلردن علم اۉرگنیش ممکن؟

معارف و اساسی قانون

انسانلر تاریخ بۉییچه، دایم تعلم و تربیه ایشلری بیلن قیزیقیب کېلگن‌لر. اۉتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و بیلیم اۉرگنیش ایشلری معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده صورت تاپر ایدی. زمان نینگ اۉتیشی و انسانلرنینگ ترقی و تمدن‌گه ایریششی بیلن تعلیم و تربیه اوچون هم یخشی ریجه‌لر تدوین ایتیله‌دی و کون سه‌یین انکشاف تاپه‌دی.

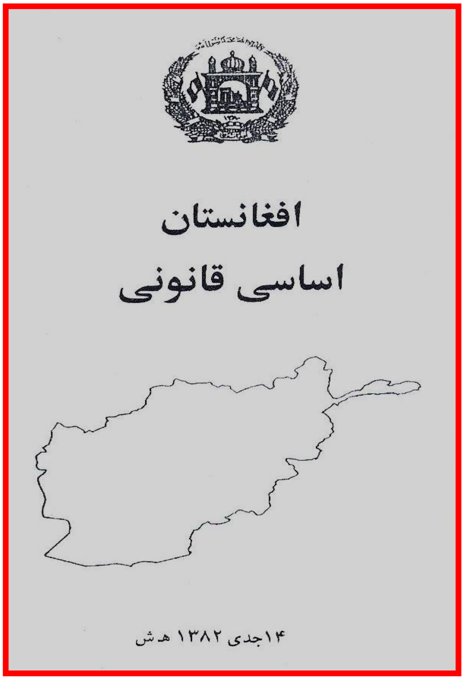

عزیز وطنیمیز افغانستانده امیر شېر علیخان دوریده تعلیم و تربیه ایشلری مدرسه و مسجدلردن علاوه رسمی مکتبلرده باشلنه‌دی و اعلیحضرت امان الله خان زمانیده بیرینچی بار اۉلکه تاریخیده تعلیم حقی قانون سطحی ده اۉلکه خلقی اوچون تسجیل ایتیله‌دی و ینگی ریجه‌لر و درسلیک پلانلر تعلیم و تربیه بۉلیمیده آلینه‌دی و اونینگ نتیجه‌سیده آز مدتده کتّه اۉزگریشلر بو ساحه‌ده یوز بېره‌دی.

سۉنگگی دوره‌لرده اَینیقسه محمد داوودخان زمانیده بو زمینه‌ده کۉرینرلی اۉزگریشلر یوز بیره‌دی و تعلیم حقی اساسی قانون ده عصری شکل ده عکس اېتتیریله‌دی.

هجری ۱۳۸۲- ییل ده تصویب ایتیلگن اساسی قانون ده خلقیمیز اوچون تعلیم حقی اۉن آلتینچی، اۉن ییتّینچی، قیرق اوچینچی، قیرق بیشینچی و قیرق آلتینچی مادّه‌لرده قوییده‌گیچه تسجیل تاپه‌دی:

- تعلیم بوتون افغانستان خلقی‌نینگ حقی دیر. بو ایش لیسانس دوره‌سیگچه دولت نینگ تعلیمی موسسه‌لریده رایگان شکلی‌ده دولت طرفیدن تأمین‌لنه‌دی. بوتون افغانستانده معارف‌نینگ عمومیلشتیریش، اجباری اۉرته تعلیمات‌نی برابرلش ثمره‌لی پروگراملرنی طرح و تطبیق اېتیش و آنه تیللریده تدریس قیلیش زمینه‌سینی بو تیل‌لرده سۉزله‌یدیگن منطقه‌لرده فراهم قیلیش دولت‌نینگ بورچی دیر.
- دولت بیر واحد تعلیمی نصاب‌نی، اسلام دینی حکم‌لری و ملی فرهنگ اساسیده علمی اصوللرگه مطابق و موافق طرح قیلیب تطبیق اېته‌دی و مکتب‌لرنینگ دینی مضمونلری نصابینی، افغانستانده گی مذهبلرگه کۉره تدوین اېته‌دی.
- عالی، عمومی و اختصاصی تعلیماتی موسسه‌لرنینگ قوریش و اداره اېتیش دولت نینگ بورچی دیر. افغانستان تبعه‌لری، عالی، عمومی، اختصاصی و سواد اۉرگنیش تعلیمات مؤسسه‌لرینی دولت اجازه سی بیلن قوره آله‌دیلر.
- دولت تشقی کیشی‌لری گه، عالی، عمومی، اختصاصی، تعلیماتی مؤسسه‌لر قوریشینی قانونگه مطابق و موافق رخصت بیره‌دی.
- دولت نینگ عالی تعلیمات موسسه‌لری‌گه کیریش شرایطی و اونگه باغلیق باشقه ایشلر قانون آرقه‌لی تنظیم اېتیله‌دی.

عزیز و جانه جان وطنیمیز افغانستان نینگ اساسی قانونی گه مطابق دولت عالی، عمومی و اختصاصی تعلیمات مؤسسه‌لری نینگ یوکسلیشی گه خاص توجه اېته‌دی و بو مؤسسه‌لرگه یخشی شرایطنی یره‌تیش و آنه تیلی‌ده تدریس اېتیش زمینه‌سی‌نینگ برابرلشی اۉز بۉینی‌گه آله‌دی و خصوصی تعلیمی موسسه‌لری فعالیتی‌گه رخصت بیره‌دی.

اساسی توشونچه:

دولت اساسی قانون‌گه بناءً عالی، عمـومی و اختصاصـی تعلیمـات مؤسسـه‌لرنینـگ یوکسه‌لیشی‌گه خاص توجه قیلگن و عالی، عمومی، اختصاصی و آنه تیلده اؤقیش اوچون قوله‌ی شرایط یره‌تیشنی اؤز عهده‌سیگه آلگن دیر.

فعالیتلر:

۱– اؤقووچیلردن اوچ کیشی اساسی قانوندن قیرق اوچینچی ماده‌نی اؤقیسین و باشقه اؤقووچیلر دقت بیلن ایشیتسین‌لر. سؤنگره، اؤقووچیلردن ایکّی کیشی توریب، بو ماده‌نینگ مفهومینی ایتسین.

۲– اؤقووچیلر درس متنیده یازیلگن مـادّه‌لـر حقیـده اؤز فکرلرینـی ایکّـی جملـه‌ده یازسین‌لر، کېین اؤقووچیلردن اوچ کیشـی یـازگن جملـه‌لرینـی توریـب اؤقیسـین، باشـقه اؤقووچیلر، اؤقیلگن جمله‌لر حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳– قوییده‌گی لغتلر معناسینی سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

معبد، کلیسا، تبعه، لیسانس، اؤرته تعلیمات، تعلیمی نصاب، تنظیم

اوی تاپشیریغی:

قیرق اوچینچی مادّه‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیـب، کېـین بـو مـادّه نینـگ آنـه تیلـی حقیده‌گی سؤزلرینی یادلب، آنه تیلیده اؤقیش و اؤرگنیش اهمیتی حقیده قیسقه بیر انشـاء یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اونده‌گی فعل‌لر حقیده دقت قیلینگ:

* انسانلر دایم تعلیم و تربیه و اۉرگنیش‌گه قیزیقیب کیلگن‌لر.

* اۉتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و اۉرگنیش معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده ممکن بۉلر ایدی.

* زمان اۉتیشی و اۉزگریشی بیلن تعلیم و تربیه هم انکشاف قیله باشله‌دی.

* محمد داودخان دوریده تعلیم و تربیه ساحه‌سیده کتّه اۉزگریشلر یوز بېردی.

یوقاریده‌گی ایشله‌تیلگن فعل‌لرگه اۉتگن زمان فعلی دېیله‌دی.

اۉتگن زمان فعلی:

ایش حرکت نینگ نطق پیتیدن آلدین بجریلیشی نی یا که بجریلمه‌گنینی بیلدیره‌دی.

اۉزبېک تیلیده اۉتگن زمان فعلی نینگ تورلری کۉپ. قوییده اوچ توری کۉرسه‌تیله‌دی:

۱- مطلق اۉتگن زمان (مطلق ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + دی + پیوست یا قۉشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کۉپلیک
یازماق	یازدیم	یازدیک
	یازدینگ	یازدینگیز
	یازدی	یازدیلر

۲- اوزاق اؤتگن زمان (بعید ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + گن + ایدی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازگن ایدیم	یازگن ایدیک
	یازگن ایدینگ	یازگن ایدینگیز
	یازگن ایدی	یازگن ایدیلر

۳- اؤتگن زمان دوام فعلی (استمراری ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ر + ایدی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازر ایدیم	یازر ایدیک
	یازر ایدینگ	یازر ایدینگیز
	یازر ایدی	یازر ایدیلر

فعالیتلر:

١- قوییده‌گی جمله‌لرده ایتیب اۋتیلگن اۋتگن زمان فعل‌لرینی بېلگیلب کۉرسه‌تینگ:

* مېن اۋتگن کون کتابخانه‌گه بارگن ایدیم.

* بابر بازارگه کېتدی.

* اۋقووچیلر مکتبده درس اۋقیب تورگن ایدیلر.

* مېن کتاب‌نی اوچ کونده توگتدیم.

* حلیمه، مکتب‌گه بارر ایدی.

٢- درس متنیده ایشله‌تیلگن فعل‌لرنی تنلب، علیحده یازینگ. سۉنگ، اولردن اۋتگن زمان فعل‌لرینی کۉرسه‌تینگ، کېین ایکّی اۋقووچی نوبتده توریب، یازگن اۋتگن زمان فعل سۉزینی اۋقیسین، باشقه اۋقووچیلر اۋز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

اۋتگن زمان‌نینگ ایتیلگن اوچ تورینی بېش جمله‌ده ایشله‌تیب کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

بېشینچی درس

هدفلر:

۱–نظم و ترتیبنی اۉرگنیش و حیاتده قۉللش.

۲– اۉتگن زمان فعلی‌نینگ بیرنچه تورینی اۉرگنیب، صـرف قیلمـاق و جملـه‌لـرده ایشلته آلماق.

سۉراقلر:

۱– اگر بیر مکتب اۉقووچیلری، نظم و ترتیبنی مراعات اېتمسه‌لر مکتبده قنده‌ی بیر حالت یوز بېره‌دی؟

۲– نظم و ترتیب‌نینگ نیمه فایده‌لری بار دیر؟

نظم و ترتیب

تۉران و همایون لایق و قابل اۉقووچیلردن اېـدیلر. بیـر کـون اۉز درسـلری حقیـده تۉرانلر اوییده گپیریب اۉلتیرگن اېدیلر. بیردن همایون‌نینگ اېسی‌گه بیر نرسه کېلگن‌دېک بۉلیب، تۉران گه قره‌ب، اوندن سۉره‌دی:

مکتبلرینیگزده نظم و ترتیب مسئله‌سی قنده‌ی دیر؟

تۉران، همایون‌گه یوزله‌نیب، بونده‌ی دېب باشله‌دی:

اوّل‌لـرده مکتبیمیزنینـگ اداره‌ســی اونچـه‌لیـک یخشــی ایمــس ایــدی. اؤقــووچیلر لیسه‌نینگ ترتیب- انتظامینی بوزیب، مکتبده هرج و مرج و اؤز باشیمچه لیـک قیلردیلـر. اؤقووچیلرنینگ عایله‌لری بو حالدن خبر تاپدیلر. تؤپله‌نیب معارف ریاستیگه باردیلر. معارف رئیسی بیلن تانیشگن‌لریدن سؤنگ مکتب قیین چیلیکلرینی ایتدیلر.

معارف ریاستی، باشقه بیر کیشی‌نی مدیر صفتیده تعینله‌دی. ینگی مدیر جـوده هـم ترتیب- انتظـامی و اداره‌لـی کیشــی ایــدی. او لیســه‌گـه کېلیــب، اؤقیتــووچی و مکتـب ایشچیلرینی ییغیب، اؤزینی تانیشتیرگندن سؤنگ، برچـه‌نـی ترتیــب- انتظـاملی بؤلیشـگه چارله‌دی.

ینگی مدیر هر ایرته وقت مکتب‌گه کېلیب، مکتب قؤنغیراغینی چالدیرردی و برچه‌نی صنف‌لریگه ییباررردی. بیر کون، درس باشلنگندن سؤنگ، صنف‌گه بارمه‌ی، بیر- بیرلـری بیلن هزل‌لشیب تورگن نېچه اؤقووچینی کـؤردی. بـولرنی اداره‌گـه آلیـب بـاردی، کـؤپ یومشاق‌لیک بیلن کولیم سیره‌ب اَیتدی:

عزیز اؤقووچیلر! ترتیب- انتظام‌لی بؤلیش، انسان حیاتیده کؤپ کتّه اهمیتگـه ایگـه. اگر مکتب، عـایـله، جامعه و مملـکتده ترتیب- انتظام بؤلـمه‌سـه، مـن- مـن‌لیـک و اؤز باشـیمچه‌لیک تاپیلیب، یشـش قیین بؤله‌دی. اَینیقسه، مملکت ترقی و تمدن کاروانیـدن کېین قاله‌دی.

کؤرینگ حیوانلر، قوشلر و دنیاده بار بؤلگن مخلوقلر دایم ترتیب- انتظام‌ده یشه‌یدیلر. مثال صورتده: بال اری‌سی نینگ تیریکچیلیگی گه دقت قیلسک، ملکه، ایرکک ایشـچی، قراول و باله‌لرگه قـره‌یـدیگن (اینـه‌گـه) اری‌لـری ترتیـب- انتظـام‌نـی مراعـات قیلیـب، تاپشیریلگن بورچ‌لریدن بیر لحظه هم خبرسیز قالمه‌یدیلر. شونینگ‌دیک چومالی‌لر و باشقه حیوانلر هم بیر ترتیب- انتظام‌ده یشه‌یدیلر.

کاینات نظامی گه باقسک، برچه‌سی ترتیب- انتظام‌ده حرکت قیله‌دی. قویاش و کهکشان‌لر نینگ برچه‌سی بیر ترتیب- انتظام بیلن ایلنه‌دی. اگر بیر ذره‌نی آلیب مطالعه قیلسک، نیوترون و پروتون معین مقدار و معین انتظام بیلن هسته‌ده جایلشگن و الکترون هسته نینگ تېگره‌گیده ایلنه‌دی، ذره (اتوم) ده دایم شو انتظام موجود دیر.

عزیز اۉقووچیلر! اگر بیز و سیز ترتیب- انتظاملی بۉلیب، اۉز بورچیمیزنی یخشی صورتده بجرسک ایل آلدیده محبوب و مکرم بۉلیب، اۉلکه‌میز گه قوله‌ی خدمت قیله آله‌میز دېدی.

اۉقووچیلر، ینگی مدیرنینگ سۉزلرینی دقت بیلن اېشیتیب، اوندن سبق آلدیلر. کېین، مکتب نینگ ترتیب- انتظامینی مراعات قیله‌میز دېب، اونگه تعهد بېردیلر.

اساسی توشونچه:

ینگی مدیر، اۏقیتووچی، اۏقووچی و مکتب پرسونل‌لرینی ترتیب- انتظام‌لی بۏلیشگه چارله‌دی و هرکیم ترتیب- انتظام‌نی مراعات قیلسه، عایله، اېل و برچه کیشی‌لرنینگ آلدیگه عزیز و مکرم بۏلیب، امن و تینچلیکده یشه‌ی آله‌دی، دېدی. برچه‌لر اونگه مکتب اعضاءسی انتظام‌لی بۏلیشگه وعده بېردیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۏقیتووچی تیزلیکده اۏقیسین، اۏقووچیلر دقت بیلن اېشیتیب، قوییده‌گی سۏراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

* ینگی مدیر، درس باشلنگندن سۏنگ کیم‌لرنی مکتب صحنیده کۏردی؟
* او، اۏقووچیلرگه انسان حیاتیده قیسی ایشنی کتّه اهمیتگه ایگه‌لیگینی بیلدیردی؟
* اگر مکتب، عایله و مملکتده ترتیب- انتظام (دسپلین) بۏلمه‌سه قنده‌ی حالت یوز بېره‌دی؟
* بال اری‌سی جمعیتی‌نینگ اعضاء سی تاپشیریلگن بورچلرینی قنده‌ی بجره‌دیلر؟
* ذره (اتوم) ده‌گی ماده‌لر دایم قنده‌ی انتظام‌ده دیر؟
* اۏقووچیلر، ینگی مدیر سۏزلریدن کېین نیمه قیلدیلر؟

۲- اۏقووچیلر ایکّی گروپگه بۏلینیب، بیر گروه بال اری‌سی تیریکچیلیگی حقیده و ایکّینچیسی چومالی‌لرنینگ حیاتی حقیده بیر- بیرلری بیلن سۏزلشسین‌لر، کېین هرگروپدن بیر کیشی توریب، گروپ فکرینی اَیتسین.

۳- قوییده‌گی سۏزلرنینگ معناسینی سۏزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ، سۏنگ ایکّی اۏقووچی تورگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۏقیسین:

هرج و مرج، تانیشیش، پرسونل، یومشاق، کولیمسیره ماق، قویاش سیستمی، کهکشان

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* تورانلر مکتبی مدیری‌نینگ اداره‌سی اونچه‌لیک قانیقرلی ایمس ایدی.

* ینگی مدیر جوده هم ترتیب- انتظام‌لی و اداره‌چی کیشی ایدی.

* یۉلداش و ایرکین بیرگه‌لیکده درس اۉقی‌یاتگن ایکن.

* مین ینگی مقاله یازگن‌من.

* اگر مین بو گپنی ایتگن بۉلسم، مندن اۉپکه‌له، ایتگن بۉلمه‌سم، نیگه اۉپکه‌له‌ی‌سن؟

مین، سینی جمعه کونی، نوروز تیپه‌گه بیرگه باریشگه چقیرماقچی ایدیم، اما یاغمیر یاغگنی اوچون بارالمه‌دیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر، اۉتگن زمان فعلی نینگ تورلری دیر.

۴- اۉتگن زمان حکایه فعلی (نقلی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + گن + نا مستقل آلماش، همده بویروق فعل + یب + نا مستقل آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

بیرلیک	کۉپلیک	بیرلیک	کۉپلیک
یازگن‌من	یازگن‌میز	یازیب‌من	یازیب‌میز
یازگن‌سن	یازگن‌سیز	یازیب‌سن	یازیب‌سیز
یازگن	یازگن‌لر	یازیب‌دی	یازیب‌دیلر

۵- اؤتگن زمان شرط فعلی (شرطی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل+گن+بؤلسه+پیوست آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کؤپلیک
یازگن بؤلسم	یازگن بؤلسک
یازگن بؤلسنگ	یازگن بؤلسنگیز
یازگن بؤلسه	یازگن بؤلسه‌لر

۶- اؤتگن زمان ایستک میل فعلی (التزامی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ماقچی + ایدی + پیوست آلماش‌دن یسه‌له‌دی؛

مثال: "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کؤپلیک
یازماقچی ایدیم	یازماقچی ایدیک
یازماقچی ایدینگ	یازماقچی ایدینگیز
یازماقچی ایدی	یازماقچی ایدیلر

۷- اؤتگن زمان ملموس حکایه فعلی (ملموس نقلی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ه + یاتگن + ایکن + نامستقل آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کؤپلیک
یازه‌یاتگن ایکن‌من	یازه‌یاتگن ایکن‌میز
یازه‌یاتگن ایکن‌سن	یازه‌یاتگن ایکن‌سیز
یازه‌یاتگن ایکن	یازه‌یاتگن ایکن‌لر

۸- اۋتگن زمان ملموس فعلی (ملموس ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ە + یاتگن + اېدی + پیوست آلماش بیلن یسەلەدی، مثال "یاز" بویروق فعلیدن:

بیرلیک	کۆپلیک
یازەیاتگن اېدیم	یازەیاتگن اېدیک
یازەیاتگن اېدینگ	یازەیاتگن اېدینگیز
یازەیاتگن اېدی	یازەیاتگن اېدیلر

۹- اۋتگن زمان دوام حکایه فعلی (مستمر نقلی ماضی):

بیرلیک	کۆپلیک
یازر اېکن‌من	یازر اېکن‌میز
یازر اېکن‌سن	یازر اېکن‌سیز
یازر اېکن	یازر اېکن‌لر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده اۋتگن زمان فعل‌لرینی، بېلگیلب کۆرسه‌تینگ:

* مېن اۋتگن کون کابلدن کېلگن اېدیم.
* سېن قه‌ییرگه کېتماقچی اېدینگ؟
* اۋقیتووچیلر مکتبده درس بیرر اېدیلر.
* مقاله‌نی توگتگن بۆلسنگ، اۋقیتووچینگگه تاپشیر.
* سېن، مېنگه کابل خاطره‌لریدن ایتیب بیرماقچی اېدینگ، اېندی ایتیب بېر!
* مېن اوی تاپشیریق‌لرینی توگته‌یاتگن اېدیم که برق کېتیب قالدی.
* بیر ینگی قیسقه حکایه یازەیاتگن اېکن‌سن، دېب اېشیتدیم. بو گپ تۆغریمی؟
* اولر کابلده یشر اېکن‌لر.

۲- قوییده‌گی جدول‌نی تۉلدیرینگ:

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ
پ	ا	ن	ت	ق	هـ	د	ن
	و	گ	م		چ	م	گ
		هـ	ا	ن			
				د	پ	ی	ل
					ا	ل	ن
						ک	ا
							ق

۱- پهلوان، بهادر

۲- اۉت

۳- شعله

۴- مدعاسینی قاندیریش اوچون باشقه بیرکیشی‌گه قیلینگن مراجعت، تیلش، سۉره‌ش، خواهش

۵- صابون قالدیغی، یوویله- یوویله یوپقه بۉلیب قالگن صابون.

۶- آق و قره، ابلق

۷- یلغانچیلیک، فریب‌گرلیک

۸- اوت آلماق، شدتلی یانغین

اوی تاپشیریغی:

اۉتگن زمان فعلی نینگ برچه تورلرینی (قیلماق) فعلی بیلن آلتی کیشیگه صرف قیلیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ!

آلتینچی درس

هدفلر:

۱- اۉقووچیلر شیراقنی تنیب، اۉلمس حماسه‌سینی اۉقیب بیلسین‌لر.

۲- اۉقووچیلر شیراق حماسه‌سیدن اۉرنک آلیب ضرورت وقتیده اۉز وطن‌لری و خلقلریگه مردلرچه خدمت قیله آلسین‌لر.

۳- اۉقووچیلر کېله‌سی زمان فعلینی بیلیب، ایشلته آلسین‌لر.

شیراق حماسه‌سی

شیراق حماسه‌سی هم توماریس حماسه‌سی سینگری اۉرته آسیا اولوسلری‌نینگ یات‌لر و تجاوزچیلرگه قرشی قیلگن اۉلمس کوره‌شلری‌نینگ ینه بیر کۉرینیشی بۉلیب و انه‌شو زمینه‌ده توغیلگن دیر.

کوره‌شچن قهرمان مساژیت‌لر تمانیدن کوروش اردوسی‌نینگ نابود بۉلیش‌لیگیدن ایران‌نینگ سۉنگگی پادشاه‌لری آینیقسه ساسانیلر سلاله‌سی‌نینگ شاه‌لری اوندن عبرت آلمه‌یدیلر و اولر ینه اۉرته آسیاگه ایزمه‌ایز هجوم کېلتیریب تالان و تاراج گه باشله‌یدیلر.

دارا (۴۸۵- ۵۲۱) میلادی ییللرده ایران نینگ ظالم پادشاه‌لریدن بۉلگن ایدی، سک‌لر اویماق‌لری‌گه قرشی (۵۱۲م)نچی میلادی ییلده کتّه بیر هجومنی یۉلگه سالماقچی بۉله‌دی. سک اویماقلری‌نینگ تینچلیگی و آراملیگی خطر بیلن یوزمه-یوز بۉله‌دی ایرانلیک تجاوزچیلر اولرگه یقین‌لشه‌دیلر.

سک قبیله‌لری نینگ باشلیغ‌لری آمرگ، سکسفر، آمریس خصم‌لریگه قرشی قیله‌دیگن اوروشلری‌نینگ پلانینی تیارله‌یدیلر، انه‌شو وقتده شیراق اولرنینگ آلدیگه کېله‌دی.

او آنه وطنی و خلقی اوچون قربانلیک که تیارلنه‌دی، شیراق اۉزینی یره‌لی ایته‌دی و سک‌لردن اۉچ آلیش بهانه‌سی بیلن دارا اردوسی خدمتیده قرار آله‌دی و ایران لشکرینی

رهبرلیک قیلیش‌گه حاضر بؤله‌دی و ایران پادشاه‌سی دارا نینگ قشونینی یېتّی کېچه و کوندوز شهردن اوزاق سووسیز و اؤت‌سیز چول و بیابان‌گه آلیب باره‌دی.

خصم کوچلری‌نینگ هلاکتی حتمی بؤله‌دی، دارا اردوسی سک‌لردن قیسی بېلگی و علامه تاپمه‌یدی، یېتینچی کونی شیراق‌نی تیله‌تیب باشینی آلماقچی بؤله‌دی.

لېکن شیراق روحیه‌سیگه اونینگ وحشی‌لر و خونخورلردېک قیله‌دیگن بو ایشی قیسی تأثیر اېتمه‌یدی، او ایران اردوسی باشلیغی‌گه بلند آواز بیلن اَیته‌دی:

مېن یلغوز بیر اؤزیم، کتّه بیر اردونی باشلیغی بیلن یېنگدیم. سېویملی و جانه جان عزیز اویماغیم سک‌لر باشیگه توشگن کتّه بلانی رفع قېلدیم، استیلاچی و تجاوزگر، دارانینگ قشونینی اؤلیم سری یؤللتدیم تؤرت یانینگیز شرق، غرب، شمال، جنوب، یېتی کونلیک یؤل دیر. هر یؤل‌گه ایسته‌سنگیز، کېته بارینگ، همه یؤل‌لر بیر دیر، همه‌لرینگیزنی آچلیک و سووسیزلیک نابود اېته‌دی.

اگر مېنینگ قانیم بو یېرده تؤکیلسه، هدر کېتمه‌یدی، اؤز هدفیم گه یېتیشدیم، آلگن قراریم سک‌لر اویماقلرینی دارا نینگ قُل‌لیک و اسارتی‌دن قوتقردی، دشمن هلاکت سری یؤلله‌نیب، دارا اردوسی نینگ کؤپی تلف و نابود بؤله‌دی، دارا پادشاه بیر تعداد قالگن قوتگن عسکرلری بیلن کؤپ رنج و عذاب نینگ چیکّن‌لریدن کېین، باشلریگه توشگن حتمی اؤلیم چنگالی‌دن قوتیله دیلر.

عزیز اؤقووچیلر کؤره‌سیزمی؟ آنه وطنی و خلقی شیراق‌گه بی‌پایان کوچ و قدرت و تیمیرسینگری سینمس عزم و اراده بغیشله‌یدی.

اساسی توشونچه:

شیراق حماسه‌سی اؤرته آسیا اولوسلری نینگ یاتلر و تجاوزلرگه قرشی اؤلمس حماسه‌سی کوره‌شلری نینگ بیر کؤزگوسی دیر، فارس شاهی کوروش نینگ مساژیتلرگه قرشی ایتکن ناکام هجومیدن ساسانلر پادشاه‌لری آَینیقسه دارا اولرگه قرشی ایزمه- ایز یوریشگه باشله‌دی. انه‌شو وقتده شیراق تاپیلیب، سک‌لر ایماقلری نینگ قازانیشی اوچون اوروش پلانینی توزدی و دشمن قشونینی یِتّی کِیچه و کوندوز شهردن اوزاق سووسیز و اؤت‌سیز بیر چؤل و بیابان گه یؤللب، هلاکتگه اوچره‌تدی. شیراق اؤزینی خلقی و وطنیگه قربان قیلیش بیلن، خطرنی ایل- اولوسی باشیدن دفع ایتدی.

فعالیتلر:

۱- اؤقیتووچی درس متنینی اؤقی‌یاتگنده اونی بوتون دقت بیلن تینگلب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بیرینگ:

- شیراق حماسه‌سی ایران‌نینگ قیسی پادشاه‌سی زمانیده یوز بیردی؟
- شیراق، نیمه اوچون بو حماسه‌نی یره‌تدی؟
- شیراق، سک‌لر قبیله‌لری باشلیغی بیلن، باسقینچی ایران پادشاه‌سیگه قرشی قنده‌ی قرارنی آلدی؟
- شیراق ایران پادشاه‌سی‌نینگ لشکرینی یِتّی کِیچه و کوندوز شهر و آبادلیکدن اوزاق سووسیز و اؤت‌سیز چؤل و بیابان‌گه یؤللشی‌دن مقصدی نیمه ایدی؟
- شیراق، ایران اردوسی باشلیغی گه، اؤلیمی وقتیده بلند آواز بیلن نیمه دیدی؟
- شیراققه بو حماسه‌نی یره‌تیشده، قنده‌ی تویغو کوچ و قوت بیرر ایدی؟

۲- یانمه- یان اۋلتیرگن‌لر اۋز ارا شېراق حقیده صحبت اېتیب، اوندن کېین هرقطاردن بیر کیشی توریب، شېراق حماسه‌سی باره‌سیده سۋزله‌سین‌لر و باشقه‌لر اۋز فکرلرینی قۋشسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، درس متنینی قیسقچه صورتده باشقه‌لرگه ایتسین.

۴- تۋرت گروپگه بۋلینیب، متنده‌گی اۋتگن زمان فعللرینی کتابچه‌لریگه کۋچیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

عایله‌لرینگیز اعضالری یاردمی بیلن شېراق حماسه‌سیگه اۋخشه‌گن بیرار حکایه‌نی تاپیب، یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

– مېن بازارگه باررمن، سېن مکتب باررسن، او مدرسه‌گه بارر.

– بیز بازارگه باررمیز، سیز مکتب‌گه باررسیز، اولر مدرسه‌گه باررلر.

– مېن بازارگه بارماقچی‌من، سېن مکتب‌گه بارماقچی‌سن، او مدرسه‌گه بارماقچی.

– بیز بازارگه بارماقچی‌میز، سیز مکتب گه بارماقچی‌سیز، اولر مدرسه‌گه بارماقچی‌لر.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده، باررمن، باررسن، بارر، باررمیز، باررسیز، باررلر، بارماقچی‌من، بارماقچی‌سن، بارماقچی، بارماقچی‌میز، بارماقچی‌سیز و بارماقچی‌لر، کېله‌سی زمان فعلینی انیقله‌ته‌دی.

کېله‌سی زمان فعلی:

سؤزلب تورگن پیت‌دن سؤنگ (کېله‌جکده) بیرار ایش‌نینگ بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگینی گمان، تخمین یؤلی بیلن افاده‌له‌یدی و، (ر)، (رار) و (ماقچی) دېگن قؤشیمچه‌لر و توسلاوچیلر نینگ بیریکتیریشی آرقه‌لی یسه‌له‌دی.

مثال:

تورسون اوزاقدن جیم و خاموش کېلر، دریا سووی‌نی بهار تاشیرر؛ آدم قدرینی محنت آشیرر، قدرلسنگ قدرینگ آشر؛ قدرسیزدن همه قاچر، قارلی تاغلر تورر باشیده، گل و اوی‌لر یشنر قاشیده، چیمچیقلر چیرقیرر، بلبل‌لر سَیره‌ب تورر.

فعالیتلر:

۱– یانمه– یان اؤلتیرگن‌لردن بیر– بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین و باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی باره‌سیده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۲– قوییده‌گی جمله‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی کؤرسه‌تیب، آستیگه خط چیزینگ:

– مېن کېچقورون ساعت سکّیزده کېلماقچی‌من.

– نادره ایرته گه توشدن کېین مزارشریف دن کابل‌گه کېله‌دیگن بؤلدی.

- بیز ایرته طلا تېپه‌دن تاپیلگن قدیمگی یادگارلیک‌لرنی کۉرگنی کابل موزیمی‌گه بارماقچی‌میز.
- گل نی کۉرماقچی بۉلسنگ، باققه چیق.
- بیز کېله‌جک هفته‌ده بدخشان‌گه باررمیز.
۳- قوییده‌گی مقال‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ؛ مقال‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی کۉرسه‌تینگ و مفهومینی هر قطاردن بیر کیشی توریب، نوبت بیلن باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین.
- قیرققه چیده‌گن، قیرق بیریگه هم چیدر.
- درد کېتگنده، اویقو کېلر.
- بویورگن آش‌گه تیش تېگر، یاز تېگمه‌سه، قیش تیگر.
- مقتنچاق‌نینگ ماتی چیقر، جام قازان‌نینگ تاتی چیقر.
- غرورلیک غربت گه سالر.
- یمان دن شیطان هم قاچر.
- قازان‌گه یقین‌لشسنگ، قاره‌سی یوقر، یمانگه یقین‌لشسنگ، بلاسی یوقر.
- بخیل احسان‌دن قاچر، خسیس مهمان دن قاچر،
- توده‌دن اجره‌لگن، تۉرگه توشر.
۴- هرقطاردن بیر کیشی توریب، کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی بیر جمله اَیتسین باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغریلیگی باره‌سیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی تۉرت- بېش جمله و یا قیسقه بیر مطلب یازیب کېلتیرینگ.

بیتّینچی درس

هدفلر:

۱- پادشاه خواجه حقیده معلومات تاپیش.

۲- پادشاه خواجه‌نینگ ادبی میراثی و اثرلرینی اؤقیب و حیاتیده فایده‌لنیش.

۳- فعل میل‌لرینی بیلیب، سؤز و یازووده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- یازووچی دیب کیم نی آیته‌دی؟

۲- یازووچی‌نینگ شاعردن نیمه فرقی بار؟

پادشاه خواجه بلخی

پادشاه خواجه بلخی اؤزبیک حکایه‌چیلیگیده جوده مهارتلی شاعر ویازووچیلردن دیر. او، توّقیزینچی هجری عصریده اؤزبیک ادبیاتی تاریخیده کتّه حصه قؤشگن زبردست قلم تیبره‌ته‌دیگن شخصیت‌لردن سنه‌له‌دی.

اونینگ تیریک‌لیگی و ایجاد ایتگن ادبی میراثی حقیده آز معلومات بار. بو اولوغوار شاعر و یازوچی عبدالوهاب خواجه بلخی‌نینگ اؤغلی بؤلیب، بیر آتاقلی روحانی عایله قؤینیده بلخ شهریده توغیله‌دی. آته بابالری خراسان‌نینگ سیدلری و بویوک شخصیت‌لری جمله‌سیدن بؤلیب، صدرلیک و شیخ الاسلام‌لیک مرتبه‌لریده خدمت کؤرستگن.

پادشاه خواجه، بیر روحانی عایله‌ده توغیلیب، دینی بیلیم‌لرنی اؤزلشتیرگندن تشقری، دنیالیک بیلیم‌لردن غافل قالمه‌ی هنر و ادبیات‌نی یخشی اؤرگنیب آلدی، آز وقتده اؤز زمانه‌سی‌نینگ اینگ آتاقلی و ییتوک عالم‌لری قطاریده اؤرین آلدی، او، تاریخی اثرلرنی اؤقیب، قدیمی و ایسکی داستانلر و حکایه‌لر و خلق آغزه‌کی ادبیاتی حقیده کینگ معلومات‌گه ایگه بؤلیب، اؤزی هم بیر قنچه حماسی و غنایی اثرلرنی یره‌تیش‌گه باشله‌یدی.

پادشاه خواجه، بدیعی و هنری اثرلریده، خواجه تخلص اېته‌دی و انه‌شو تخلص بیلن شهرت قازانه‌دی و اؤز اثرلرینی نقد اېتیلیشی اوچون ظهیرالدین محمد بـابر حضـوری‌گـه ییباره‌دی.

پادشاه خواجه نینگ ادبی میراثی‌ده کؤپینچه حماسی و غنایی موضوعلر جایلشـگن. اونینگ غنایی اثرلری هنوزگچه دېوان شکلینی آلمه‌گن، بدیعی اثرلری و اونینـگ شـعر و یازووچیلیکده استعداد و ملکه‌سی یوقاری‌لیگی انیق و یقّال صورتده کؤرینه‌دی.

پادشاه خواجه باشقه اولوغ شاعرلریمیزدېک تورلی ادبی ژانرلـرده اثرلـر یـره‌تگـن. او ایجاد اېتگن قطعه، رباعی و باشقه ادبی تورلرده، اخلاقی موضوعلر، کېره‌کلی عنعنه‌لر، خلق تفکری و ایشانچلری عکس اېتگن و کتابخوانلرگه پند و اؤگیت بېره‌دی، لېکن غزل‌لریـده محبوب وصالی، تیریک‌لیککه عشق و محبت کبی موضوعلرنی قیزغین و النگه‌لی حالـده کؤریش ممکـن. شـعرلریده کؤپینچـه رعیـت سـېورلیک و عـدالت خواهلیـک سـینگری موضوعلرنی هم ایلگری سوریب، اولرنی قؤلـلـه‌ب قوتله‌یـدی. کېـره‌ک بؤلمـه‌گـن تـورلی سلبی عامل‌لر و ناقوله‌ی عنعنه‌لر و عرف و عادتلرنی قره‌له‌یدی.

پادشاه خواجه، نوایی‌نینگ حیرت الابرار اثری جوابیگه مقصد الانـوارنی یـره‌تـه‌دی، سعدی شیرازی‌نینگ گلستان اثری و مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی‌نینـگ بهارسـتان اثری طرزیده گلزار حکایـه‌لـری تـؤپلمی‌نـی تـألیف اېتیـب، بلـخ حـاکمی هشـترخانی‌لـر سلاله‌سی‌نینگ نماینده‌سی کیستین قراسلطان اؤغلـی جـانی بېـک کـه اهـداء اېتـه‌دی. شونینگدېک پادشاه خواجه گلزار اثری‌گه اوخشه‌گن مفتاح العدل دېگـن ینـه بیـر حکایـه اثرنی یره‌ته‌دی.

رعیت اېرور مېوه‌لی بیر یاغاچ
سوو بېرسنگ انگه، مېوه بېرور سېنگا
سالور مېوه‌سینی بؤلور برگ ریز
خزان یېلی دېک قیلسه انگه جفا

سائل دن اېورمه یوز، داغی احسان قیل
دردیگه طبیب‌لر کبی درمان قیل
عالم ارا هر نې مشکل توشسه سنگا
لطف ایله و مشکل ایش‌لرین آسان قیل

نارنج سووی بزم ایچیده مل بۉلمس
هر شوره نهال قابل گل بۉلمس
یوز مینگ ییل اگر فراغ ایله توتسه مقام
هرگز چمن ایچره زاغ، بلبل بۉلمس

کیم که سېنینگ عیبینگ‌نی اَیتر سنگه
شفقت ایله، لطف و کرم قیل انگه
دۉستینگ اول دیر، انی تحقیق بیل
هر نې دېسه سۉزی‌نی تصدیق قیل
دۉست سۉزی ار طبعینگه کېلسه یمان
دېمه یمان کیم اېرور اول نوش جان

اساسی توشونچه:

پادشاه خواجه بلخی خراسان‌نینگ سیدلریدن بۉلیب، اۉزبیک تیلی حکایه‌چیلیگیده توقیزینچی هجری عصرنینگ جوده مهارتلی شاعر و یازوچیلردن سنه‌له‌دی. اونینگ ادبی میراثی کۉپراق حماسی و غنایی شکلیده دیر. شعرلریده کۉپراق رعیت سیورلیک و عدالت خواهلیک، عشق و محبت، اجتماعی – اخلاقی موضوعلر عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی اۉقی‌یاتگنده قونت و دقت بـیلن تینگلـب قوییـده‌گـی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- پادشاه خواجه اۉلکه‌میزنینگ قیسی ولایتیده و قچان توغیلیب یشر اېدی؟
- آته بابالری خراسانده قنده‌ی رتبه‌لری بار اېدی؟
- پادشاه خواجه قنده‌ی بیر عایله‌ده دنیاگه کېله‌دی و قنده‌ی قیلیب آز وقتده یېتوک عالم‌لر قطاریده اۉرین آله‌دی؟
- پادشاه خواجه‌نینگ ادبی مېراثیده قنده‌ی موضوعلر جایلشگن دیر؟
- پادشاه خواجه قیسی ادبی ژانرلرنی قولـلّه‌گن دیر؟
- اونینگ قطعه و رباعی‌لریده قیسی موضوعلر عکس اېتیریلگن دیر؟
- غزل‌لریده اېسه قیسی موضوعلر ایلگری سوریله‌دی؟
- پادشاه خواجه گلزار اثرینی کیم‌گه اهدا اېته‌دی و حیرت الابـرار جوابیگـه قیسـی اثرینی یازه‌دی؟
- مفتاح العدل اثرینی کیم‌گه نسبت بېره‌دیلر؟

۲- تـۉرت گروپگـه بۉلینیـب، درس متنیـده‌گـی شـعرلرنی دکلمـه شـکلده اۉقیـب، اۉرگه‌نینگ!

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، درس متنی‌نی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

۴- یانمه-یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه بحث‌لشـیب متنـده‌گـی کېلـه‌سـی‌زمـان فعللرینـی کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۵- یانمه-یان اۉلتیرگن‌لر اۉز ارا پادشاه خواجه‌نینگ ادبی مېراثی حقیـده فکرلرینـی المشتیریب، قیسقه بیر متن یازسین‌لر.

۶- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی نوبـت بـیلن توریـب، درس موضـوعـی بـاره‌سیده فکرلرینی باشقه‌لرگه آیتسین.

اوی تاپشیریغی:

پادشاه خواجه حقیده بیلگن‌لرینگیزنی قیسقچه یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۋقینگ آستیگه خط چیزیلگن کلمه‌لرگه توجه قیلینگ:

- آته‌م انجنیر، او فابریکه دن کېلدی.
- اېرته‌لب وقت، کابل‌دن کېتسم کېره‌ک.
- اۋغلیم درس اۋقیمه‌سنگ کامیاب بۆلمه‌ی‌سن.
- بوگون کېچه بیزنیکی‌ده مهمان سیز، کېلیشینگیز ضرور.

فعل میل‌لری (وجوه فعل):

فعل‌ده سۆزلاوچی نینگ ایش، حرکت‌گه مناسبتی‌نی بیلدیروچی فعل میلی دېیله‌دی.

فعل میل‌لری، ایش، حرکت بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی حقیده، خبر، بویوروق، ایستک، شرط معنالرینی انگله‌ته‌دی. فعل میل‌لری قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر.

۱- خبر میلی، ۲- بویروق- ایستک میلی، ۳- شرط میلی

مثال:

۱- خبر میلی (اخباری وجه):

- اۋقیدیم، اۋقی‌مه‌یمن، اۋقیماقچی‌من
- یازگن ایدیم، یازماقده‌من، یازرمن
- باردیم، باره یاتیرمن

۲- بویروق- ایستک میلی (وجه امری):

مثال:

- صنفده و صنفدن تشقریده نظافت‌نی سقلنگ.
- توختمیش سېن نظافت باره‌سیده بیر دقیقه گپیریب بیر!
- اۋقووچیلر، اېرته‌لب باتراق مکتب‌گه کېلینگ‌لر!
- بو بېریلگن تاپشیریغلر همه سی بجریلسین!
- الپامیش، اۋرنینگ‌دن توریب، ینگی درسنی اۋقی!

۳- شرط میلی:

مثال:

اېرته‌گه یاغمیر یاغمه‌سه، میله‌گه باره‌میز!

حرمت قېلسنگ، حرمت کؤره‌سن!

– اېکین‌لر اؤز وقتیده اېکیلمه‌سه، حاصلی مؤل بؤلمه‌یدی.

– اېرته‌گه یاغمیر یاغسه کېره‌ک.

– باتور، اېرته کېلسنگ، سېن بیلن کتابخانه‌گه باره‌من.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقیب، اولرده‌گی خبرمیلی، شرط میلی و بویروق میلینی اَیری- اَیری کؤرسه‌تینگ!

۱- بیز، تېریلمه‌ی قالگن پخته‌لرنی تېردیک. تیمور، سېن ایشلمه‌سنگ تیشلمه‌ی‌سن. تیریشقاقلیک بیلن اؤقی! اؤقیتووچی نینگ درسینی دقت بیلن تینگله! اونینگ تاپشیریق‌لرینی صدق دل بیلن بجر! اگر مېن ساعت ایکّیده کېله آلسم، درس‌لرینگگه یاردم بېره‌من. اولر کېلسه‌لر، مېنگه خبر بېریشینگیز کېره‌ک. آدم‌لر ترقله‌باشله‌دی، بیز تمانلرگه بارېب تورینگ!

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر اؤز آره‌لریده اؤیلب شرط میلی، بویروق میلی و خبر میلینی انیقلاوچی بیر- بیر جمله یازسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن بیر- بیر جمله اؤقیب بېرسین. باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، فعل میل‌لری حقیده سؤزله‌سین. همده اونینگ تورلرینی انیقلاوچی جمله‌لر آیتیب بېرسین. باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی باره‌سیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

فعل میل‌لرینی انیقلاوچی بیر قیسقه مطلب یازیب کېلتیرینگ.

سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- ملی وحدت‌نینگ مفهومی گه توشینیب، حیاتده اونینگ عمل‌گه آشیریش.

۲- فعل میل‌لر (وجوه فعل) نی اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- ملی وحدت دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- ملی بیرلیک قچان اۉرنه‌تیله‌دی؟

ملی وحدت

جانه جان وطنیمیز عزیز افغانستان خلقلری قه‌ی یېرده استقامت قیلیشمه‌سین، قیسی تیلده سۉزلشمه‌سین، قیسی قوم‌گه منسوب بۉلمه‌سین، بیر دۉستانه کتّه عایله‌ده یشه‌ماقده‌لر؛ نېگه اولر نینگ تقدیرلری، امید و ارمانلری، احساس و تویغولری، تشویش و نگرانلیکلری و حیاتلرده‌گی برچه مادّی و معنوی نیازمندلیکلری مشترک دیر. یورتیمیز خلقلری اۉرته‌سیده‌گی بو قرداشلیک و ایناغه‌لیک و دۉستلیک و صمیمیت اولرنینگ بوزیلمس و اوزیلمس اتفاقلری و اتحادلری‌نینگ رمزی بۉلیشی‌دن علاوه بوگون‌گه کېلیب، جانداشلیک قانداشلیککه هم اَیله‌نیب قالگن.

قویاش نوری طبیعت‌نینگ گُللب، یشنه‌شی اوچون قنچه‌لیک ضرور بۉلسه بو وحدت و اتحاد اوشنچه‌لیک خلقیمیز اوچون هردایم ضرور دیر. وطنداشلریمیزنینگ سلامت‌لیگی، اېل یورتی‌نینگ بایلیگی، حیات‌نینگ قنچه‌لیک بدولت و توکین- ساچین و قدرتلی بۉلیشی، اېرکین یشش، بیراوگه آزار بېرمس‌لیک، اۉلکه‌میز استقلالی، افق‌لرینی نورلی قیلیش و شهر و قیشلاقلرنی آباد اېتیش مقدس توپراغیمیزنی گل‌گه بورکب و بیر گوزه‌ل و چیرایلی حیات‌نی یره‌تیش‌نینگ برچه‌سی ملی وحدت‌گه باغلیق دیر.

بولردن اۉته ملی وحدت بیر جامعه‌نینگ ترقیاتی‌گه کتّه تأثیر تشله‌یدی. ملی وحدت بیر جامعه‌ده تأمین و تحکیم بۉلمه‌گنده و بیلیملی و جان کویر فرزندلری مذکور جامعه

نینگ ایشلریده بېواسطه قتنشمه‌گن‌لریده اونینگ ترقی و تعالی معراجی گه کؤتریلیشی ممکن ابمس.

دېمک ملتلر اؤرته‌سیده اگر ملی وحدت چین‌دن تأمین بؤلمسه، تیز آره‌ده بوزولیب- سوزولیب کېته‌دیلر. بیر ملت‌ده ملی وحدت او وقتده تأمین اېتیله‌دی که مذکور ملت خلق‌لری ایچیده اجتماعی عدالت تأمین بؤلسه و اونده یشه‌یاتگن برچه اولوسلر قانون تؤغریسیده برابر حق و حقوق‌گه اېگه بؤلسه‌لر و ملی، مذهبی، فرهنگی کؤپچیلیک و خېلمه- خېل‌لیکلرنی تن آلسه‌لر. اگر بو ایش کؤپچیلیک و خېلمه- خېل قوم‌لردن تشکیل تاپگن ملت و جامعه‌لرده نظرده توتیلمسه بیر اؤلکه‌ده واحد و متحد ملت نینگ قوریشی ناممکن بیر ایش دیر.

انسان‌نینگ توغیلگن جایی همیشه کؤزی‌گه ایسّیق کؤرینه‌دی. آنه یورت؛ بوکیندېک قانی تؤکیلگن یېر آدمی عمری‌نینگ اېنگ معنالی رمزی صفتیده انسان‌نینگ او بیلن نهایت عضوی و چمبرچس علاقه‌دارلیگی‌نینگ محصولی سنه‌له‌دی. انه‌شو باعث دیر که وطن بختی؛ خلق بختی و خلق بختی اېسه وطن بختی نینگ؛ رمزی، ترجمانی و افاده‌سی بؤلیب قاله‌دی و ملت تقدیری وطن تقدیری‌گه و وطن تقدیری ملت تقدیریگه باغلنگن بؤله‌دی.

انسان، انسان بؤلیب، ایسینی تنییدی هردایم روشن‌لیککه، اېزگولیککه، دؤست‌لیککه، برادرلیککه اینتیلیب کېله‌دی. اونینگ اېنگ یخشی و بیلیملی فرزندلری انه‌شو مقدس آرزونی همیشه ایزلب اوته‌دیلر و زمانلر کېلیب کېته‌دی و اولر بو تبرک نیت‌لرینی عمل‌گه آشیریش‌گه قتّیق امید بیلدیره‌دی.

اساسی توشونچه:

ملی بیرلیک و اۉلکه تینچلیگی و آبادانلیگی خلق‌نینگ محنـت و حرکـت، تـلاش و اینتیلیش‌لریگه تیگیشلی دیر. اولوس‌نینگ کېنگ اتحاد و اتفاقی نتیجه‌سیده همده اولکـن سعی و بویوک همت آرقه‌لی هر بیر ملت ملی وحدت‌گه ایریشه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلر، اوچ- تۉرت دقیقه درس متنینی جیم اۉقیسین‌لر.

۲- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنینی توریب، قرائت قیلسین‌لر.

۳- اۉقووچیلردن ایکی کیشی ملی وحدت باره‌سیده اۉز بیلگن‌لرینی باشقه‌لرگه آَیتیب بېرسین.

۴- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

- محصول، افاده، رمز، آنه یورت، تقدیر، ابزگـو، تبـرک، تویغـو، قـرداش، جانـداش، قانداش، توکین- ساچین، معراج، تکثر، تنوع

۵- انسان عمری‌نینگ اېنگ معنالی رمزی نیمه‌دن عبارت دیر؟

۶- انسان‌نینگ توغیلگن جایی نېگه کۉزی‌گه ایسّیق کۉرینه دی؟

۷- خلقلریمیز اۉرته‌سیده نیمه نرسه قانداشلیک و جانداشلیککه آَیله‌نیب قالگن؟

۸- خلقیمز سلامتلیگی و ایل و یورت بایلیگی نیمه نرسه بیلن باغلیق دیر؟

۹- اگر بیر ملت ایچیده ملی، مذهبی و فرهنگی تکثـر و تنـوع‌گـه تـن آلینمسـه او ملت‌ده نیمه ایش یوز بېره‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

ملی وحدت باره‌سیده بیر قیسقه مقاله کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱– اۉقیدیم، اۉقی یاتیب‌من، اۉقیماقچی‌من. ۲– یازگن ایدیم، یازماقده‌من، یازرمن.
۳– باررديم، باره‌یاتگن ایدیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده فعل‌نینگ "انیق‌لیک میلی" قۉلله‌نیلگن، شونینگ اوچون "انیق‌لیک میلی" یا وجه اخباری" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

ایش–حرکت‌نینگ اوچ زماندن بیریده بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگیدن خبر بیرووچی فعل، فعل‌نینگ انیق‌لیک میلی دېیله‌دی. بو میل، اوچه‌له (اۉتگن، حاضرگی، کېله‌سی) زمان معنالرینی انگله‌ته‌دی؛ مثال اوچون: کېتدی (اۉتگن زمان)، کېته‌یاتیبدی یا کېته‌یاپتی (حاضرگی زمان)، کېتماقچی (کېله‌سی زمان).

قوییده‌گی مثال‌لرگه دقت قیلینگ:

۱– بیز، نوایی شعرینی اۉقیدیک. ۲– نوایی شعرلری ترقله باشله‌دی.
۳– نوایی شعرلریده ملی تویغولر بار، بیز اونی قونت بیلن اۉقییمیز.
۵– نوایی شعرلرینی اۉقیب تورینگ. ۶– ارسلان، نوایی شعرلرینی اۉقیماقچی.
۷– مکتب اۉقووچیلری نوایی شعرلرینی ترانه قیلیب اۉقی‌یاتیبدیلر.

یوقاریده‌گی مثال‌لرده اوچه‌له زمان قۉلله‌نیلگن.

فعالیتلر:

۱– "انیق‌لیک میلی" دن اۉنته مثال یازینگ‌لر.

۲– درس متنیدن فعل‌نینگ انیق‌لیک میل‌لرینی تنلب، نوبت بیلن اوچ– تۉرت کشی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۳– هرقطاردن بیر کیشی توریب، فعل‌نینگ انیق‌لیک مَیلی‌نی بیر جمله‌ده ایشله‌تیب باشقه‌لرگه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

فعل‌نینگ انیقلیک مَیلینی نظرده توتیب، کتابچه‌لرینگیزگه بېش–آلتیته جمله یازیب کېلتیرینگ!

توْقّیزینچی درس

هدفلر:

۱– حضرت ایوب(علیه‌السلام) حقیده معلومات تاپیش.

۲– بـویروق– ایسـتک میلـی (وجـه امـری) حقیـده معلومـات تاپیـب، جملـه‌لـرده ایشلته‌آلیش.

سؤراقلر:

۱– حضرت ایوب(علیه‌السلام) قنده‌ی کیشی ایدیلر؟

۲– نیمه اوچون الله ﷻ حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی سینه‌دی؟

صبر و چیدم

حضرت ایوب(علیه‌السلام) الله ﷻ نینگ پیغمبرلریدن بیری دیر. پرهیزگار، صابر و تقـوالی پیغمبر ایدیلر. دایم قشاّق و مسکین‌لرگه مهربان بؤلیب، یتیم و یسیرلرگه یاردم بیرر ایدیلر. اویلریگه کیلگن قوناقلرنی آچیق یوز بیلن کوتیـب آلـر ایـدیلر. قریندشـلرینی دایـم الله ﷻ عبادتیگه دعوت قیلر ایدیلر.

مفسرلر اَیتیشلریگه کؤره، حضرت ایوب(علیه‌السلام) روم نینگ حوران دیگن منطقه‌سیده یشر ایدیلر، کتّه عایله‌لی، بای، ماللر، باغلر و کینگ ییرلر ایگه‌سی ایدیلر. الله ﷻ بـو سـبور بنده‌سینی سینه‌ماق اوچون بوتون اهل– عایله‌سی و بار– یؤقینی تورلی سببلـر آرقـه‌لـی یؤق قیلدی همده تیل و یوره‌کلریدن تشقری بوتون اعضالرینی یره باسیـب قتّیـق کسـل لیککه یؤلیقدیلر و یقین اؤرتاقلری او کیشی‌دن قاچیب، یاردم بیرمه‌دیلر، حتی بو کیشـینی شهردن قوودیلر. فقط‌گینه وفالی و سبور خاتین‌لری، کیچه–کونـدوز خـدمتلریگـه، بیـل باغلب تورگن ایدی.

اولرنینگ بار- یؤقلری توگللندی، بیگولیک نرسه‌لری قالمه‌دی، شونینگ اوچون خاتین‌لری چاره‌سیز بؤلیب، کیشی‌لرنینگ اوی‌لریگه خدمت قیله‌باشله‌دی و آغیر محنت یؤلی بیلن حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ ییمک‌لرینی تاپیب کېلر ایدی.

هر قنچه حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه مصیبت، قیین‌چیلیک و عذاب کؤپه‌یسه، اوشنچه صبر و چیده‌ملری کؤپراق بؤلر ایدی. دایم تیل‌لریگه ذکر، تسبیح و تهلیل اَیتیب، الله تعالی‌گه اؤزلرینی تاپشیرگن ایدیلر و مهربان خاتین‌لری هم دایم خدمت قیلیشیدن چرچه‌مس ایدی و الله تعالی یؤلیقتیرگن بلا و مصیبتلرگه کؤنیب، صبر و چیده‌ملری کؤپه‌ییب، کوچلیراق بؤلر ایدیلر.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ صبر و چیده‌ملری، قیین‌چیلیک‌لرگه اوچره‌گن برچه کیشی‌لرگه ضرب المثل بؤلدی.

مفسرلر نینگ ایتیشلریچه، حضرت ایوب(علیه‌السلام) اؤن سکّیز ییل شو قیین‌چیلیککه دوچ کېلدیلر. شو اؤن سکّیز ییلده، هیچ قچان امیدسیزلیککه توشمه‌ی، دایم آدیم‌لری استوار، اراده‌لری مستحکم بؤلیب، الله تعالی گه توکل قیلگن ایدیلر.

دایم حضرت ایوب(علیه‌السلام) "اي الله ﷻ! اؤزینگ اهل- عیال و مال- بایلیک‌نی بیره‌سن و ینه اؤزینگ بولرنی آله‌سن" دیب، دعاقیلر ایدیلر.

شیطان، حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی، الله ﷻ رحمتیدن مایوس قیلماقچی بؤلیب، قیین‌چیلیکلرینی کؤپ خوفلی و آغیر قیلیب کؤرستدی، اوشه پیتده حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ درگاهیدن شیطان وسوسه‌سیدن ساغ- سلامت قالیشنی التجا قیلدی و یؤلیقتیرگن بلا و مصیبتلردن قوتیلیشنی ایسته‌دی.

الله تعالی، حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ دعاسینی اجابت قیلدی. حضرت ایوب(علیه‌السلام)گه ایاغینگنی یېرگه اور دیب، بویوردی.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) اياغلرینی یېرگه اوردیلر، اياغلری آستیدن بیر بـولاق چیقیـب، سووی آقه‌باشله‌دی. الله جل جلاله تمانیدن، "ای ایوب، شو بولاقدن آقه‌یـاتگن سـووگه چۉمیـل و اوندن ایچ" دېب ندا کېلدی. حضرت ایوب(علیه‌السلام) بولاققه چۉمیلیب، سوویدن ایچدیلر، درد و کسللیک‌لری یۉق بۉلیب، ساغه‌ییب قالدیلر.

الله جل جلاله، حضرت ایوب(علیه‌السـلام) گه ساغلیک، اوّلگیدن کۉپراق بایلیـک، اهـل-عیـال و فرزندلر بېردی.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) حکایه‌سی‌نینگ نتیجه‌سی بو دیر که: اگر بیزلرگـه هـر قنچـه قیینچیلیک یوزلنسه، صبر و چیدملی بۉلیشیمیز کېره‌ک. امیدسیزلیک و قیغونی اۉزیمیزگه یۉل بېرمه‌ی، دایم الله تعالی‌گه توکل قیلیشیمیز ضرور.

اساسی توشونچه:

حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ نینگ پیغمبرلریدن بۉلیب، پرهیزگار، صابر و تقوالی کیشی ایدیلر. دایم فقیر و مسکین‌لرگه مهربان بۉلیب، یَتیم و بیسیرلرگه یاردم بیره ایدیلر، الله ﷻ، او کیشینی سینه‌ماق اوچون تورلی قیین‌چیلیک‌لرگه اوچره‌تدی، لېکن حضرت ایوب(علیه‌السلام) برچه سیناولردن مؤفقیتلی اۉتدیلر. کېین الله ﷻ، همه قیین‌چیلیک‌لرینی رفع قیلیب، او کیشی گه تینچلیک و آسوده‌لیک‌نی قیته‌دن اعطا قیلدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

* الله ﷻ حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی نیمه اوچون بلا و مصیبت‌لرگه یۉلیقتیردی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) قنده‌ی مصیبت لرگه اوچره‌دیلر؟
* کیم حضرت ایوب(علیه‌السلام) خدمتیده قالدی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نېچه ییل قیین‌چیلیککه دوچ کېلدیلر؟
* شیطان، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه نیمه ایش قیلدی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) شو اۉن سکّیز ییل قیین‌چیلیک‌لریده نیمه ایش قیلدیلر؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ درگاهیده نیمه دیب، دعا قیلر ایدیلر؟
* الله ﷻ، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه نیمه دیب بویوردی؟
* اخیرده حضرت ایوب(علیه‌السلام) نیمه ایش قیلب، ساغلیققه ایریشدیلر؟

۲- بو حکایه‌نینگ نتیجه‌سینی ایکّی اۉقووچی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی، سۉزلیکدن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

مفسر، حوران، آچیق یوز، بېل باغلش، تسبیح و تهلیل، اجابت

اوی تاپشیریغی:

حضرت ایوب(علیه‌السلام) حکایه‌سی‌نینگ نتیجه‌سینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی مقال‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- گپ‌نی آز سؤزله، ایش‌نی کؤپ کؤزله!

۲- بیرنی کپسنگ، اؤن‌نی اپک!

۳- بوگونگی ایش‌نی اپرته‌گه قالدیرمه!

۴- تؤغری دؤستدن اَیریلمه!

۵- توز ایچگن یپرینگده، توزدان‌نی سیندیرمه!

۶- کؤپ‌گه کپسک آتمه!

یوقاریده‌گی جمله‌لرده بویروق- ایستک میلی بار. بویروق- ایستک میلی‌ده‌گی فعل‌لر ایش- حرکت‌نینگ بجریلیشی و بجریلمس‌لیگی حقیده، ایستک، التماس، امر کبی معنالرنی انگلته‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی کېره‌کلی سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) . . . . بؤلیب، پرهیزگار و تقوالی . . . . ایدیلر.

* مفسرلر ایتیشلریگه کؤره، . . . . . یپرده یشه‌ب، کتّه عایله‌لی . . . . . . و ثروتمند کیشی ایدیلر.

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ صبر و چیده‌می . . . . بؤلدی.

۲- اؤقووچیلر، بویروق- ایستک میلی‌نی نظرده توتیب، اوچ جمله یازسین‌لر. سؤنگ تؤرت اؤقووچی، یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین.

۳- حضرت ایوب (علیه‌السلام) نینگ خاتین‌لری حقیده احساس‌لرینگیزنی ایکّی جمله‌ده یازینگ، سۉنگ ایکّی کیشی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

۴- باشقه اۉقووچیلر هم اۉز فکر- تویغولرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- قوییده‌گی جمله‌لردن قیسی‌سی بویروق- ایستک میلی دیر:

* صنفده و صنفدن تشقریده نظافت نی سقلنگ!

* بو بېریلگن تاپشیریق‌لر نینگ همه سی بجریلسین!

* حضرت ایوب (علیه‌السلام) الله تعالی نینگ پیغمبرلریدن اېدیلر.

* حرمت قیلسنگ، حرمت کۉره‌سن.

* مېن اۉز یورتیم‌نی، جان و دلیم بیلن سیوه‌من.

* حضرت ایوب (علیه‌السلام) نینگ حال- احوال‌لریدن، ایچ کویر و وفالی خاتین‌لری خبر آلیب، تورر ایدی.

اوی تاپشیریغی:

بویروق- ایستک میلی بار مقال‌لردن تۉرتته‌سینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

اۉنینچی درس

هدفلر:

۱- مصنوعی آی حقیده قیسقه‌چه معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

۲- شرط میلی حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- موبایل‌لر قیسی دستگاه آرقه‌لی ایشله‌یدیلر؟

۲- کیم بیرینچی قتله آی اوستیگه قدم قۉیدی؟

مصنوعی آی

اۉتگن زمانلردن بویان، انسان آسمانگه چیقیب، کاینات رمزیدن آگاه بۉلیش‌نی ایستر ایدی، انه‌شو ایستک‌لری بیرینچی قتله میلادی ۱۹۵۷نچی ییلی، اکتوبر آیی‌نینگ تۉرتینچی کونیده سابقه اتحاد شوروی جمهوریتلریده عملگه آشیریلدی.

"سپوتنیگ" دیگن مینوچیسی یوق مصنوعی آی اۉشه ییل فضاگه ییباریلدی و بیرینچی قتله یبر تیگره‌گیدن اَیلندی و کیینگی فضاگه سفر قیله‌دیگن‌لرگه فضا یۉلینی آچیب بیردی.

تۉرت آیدن سۉنگ، میلادی ۱۹۵۸نچی ییلی فبروری آییده امریکا تماندن "بیرینچی اکسپلورر" دیگن مصنوعی آی یبرنینگ مداریگه ییباریلدی. بو کتّه علمی یوتوق‌لردن اوچ ییل اۉتگندن کیین، میلادی ۱۹۶۱نچی ییل، اپریل آییده، ینه هم اتحاد شوروی‌دن یوری گاگارین جهانده بیرینچی بۉلیب، فضاگه باردی. یوری گاگارین ۸۹ دقیقه و ۲۰ ثانیه‌ده یبرنینگ مدارینی ایلندی و علمی تحقیقاتینی بجردی. میلادی ۱۹۶۲نچی ییلی، فبروری‌نینگ ۲۰نچی کونیده امریکا ایالتلری‌دن "جان گلن" فضاگه سفر قیلدی.

یوری گاگارین‌نینگ فضاگه سفر قیلگنیدن سکّیز ییل اۉتگندن کیین، میلادی ۱۹۶۹نچی ییلی، جنوری آیی‌نینگ ۱۶نچی کونیده امریکادن "نیل آرمسترانگ"، "اِدوین

آلدرین"، "مایکل کولینز" آتلی اوچ کیشی اپولو-۱۱، مصنوعی آی بیلن فضاگه سفر قیلیب، آی‌گه قدم قۉیدیلر و علمی تحقیقات‌لرینی بجردیلر.

حاضر روسیه و امریکادن تشقری، باشقه مملکت‌لرهم تورلی مصنوعی آی‌لر یسب، فضاگه سفر قیله آلدیلر و زمانوی تخنیک و تکنالوجی‌لری بیلن تجهیز بۉلگن دیر.

مصنوعی آی‌لر کتّه و کیچیک شکلده یسه‌لیب، بیلیم، حربی، مخابره و باشقه نرسه‌لر اوچون قۉلله‌نیله‌دی.

مصنوعی آی‌لر خیلمه- خیل بۉلیب، تورلی ایشلرنی بجریش اوچون یسه‌له‌دی و بجره‌دیگن ایشی‌گه کۉره، تورلی مخصوص اسباب و قوریلمه‌لرگه ایگه.

مثلاً: هوا شناسلیک مصنوعی آی، بولوتلر و جوّی وضعیتلردن عکس آله‌دیگن کمره و باشقه نرسه‌لر بیلن جهازلنه‌دی. شونینگدیک مخابراتی مصنوعی آی‌ده تیلفون‌لر، تلویزیون‌لر و باشقه وسایل‌لر اوچون، کتّه آنتن‌لر موجود.

اساسی توشونچه:

خاص نظم بیلن یېر و یا باشقه سیارەنینگ تېگرەگیدە، تیز اَیلنەدیگن ماشین واسطەسی، مصنوعی آی اَتەلەدی.

فعالیتلر:

۱- قوییدەگی سۆراقلرگە درس متنیدن فایدەلنیب، جواب بېرینگ:

* قیسی ییلدە "سپوتنیک" دېگن مصنوعی آی فضاگە ییباریلدی؟

* بیرینچی قتلە انسانلردن کیم مصنوعی آی بیلن فضاگە سفر قیلدی؟

* امریکا مملکتیدن کیم بیرینچی قتلە فضاگە سفر قیلدی؟

* ۱۹۶۹نچی ییل، جنوری آیی نینگ ۱۶نچی کونیدە امریکادن کیملر فضاگە یۆل آلیب، نیمە ایشلر قیلدیلر؟

* مصنوعی آی دېب، نیمەنی ایتەدیلر؟

* مصنوعی آی نیمە ایشلر اوچون قۆللەنیلەدی؟

۲- موبایللر قیسی دستگاه آرقەلی مملکتلرگە باغلنەدی؟

۳- آلدین-کېین چوکیلردە اۆلتیرگن اۆقووچیلر مصنوعی آی‌نینگ فایدەلری حقیدە اۆز ارا بحث قیلسینلر، نتیجەسینی هر قطاردن بیر کیشی ایتیب بېرسین.

۴- قوییدەگی لغتلر معناسینی سۆزلیکدن تاپیب، جملەلردە ایشلەتینگ:

کاینات، اېسکی شوروی، یېر مداری، زمانوی، قوریلمە، ماسلمە

اوی تاپشیریغی:

مصنوعی آی حقیدە تویغونگیزنی اوچ سطردە، کتابچەلرینگیزگە یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* خاص نظم بیلن ییر و یا باشقه سیاره‌لرنینگ تېگره‌گیده تیز آیلنـه‌دیگـن واسـطه، مصنوعی آی دییله‌دی.

* اگر مصنوعی آی بۆلمسه ایدی، تخنیک و تکنالوجی مونچه‌لیک آلغه باره آلمـس ایدی.

* حرمت قیلسنگ، حرمت کۆره‌سن. (مقال)

* عالم بۆلسنگ، عالم سېنیکی. (مقال)

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۆزلر، شرط میلی دییله‌دی. فعل‌نینـگ شرط میلی‌ده، بیرار ایش- حرکت‌نینگ بجریلیشی یـا بجـریلمس‌لیگـی اوچـون ینـه بیـر ایش‌نینگ بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی شرط قیلیب قۆییله‌دی.

شرط میلی‌ده، فعل اوزه‌گی‌گه "سه" قوشیمچه‌سی قۆشیله‌دی.

مثال:، "بار" بویروق فعلی دن: بار+ سه+ قۆشیلگن نامستقل آلماش

شخص‌لر	بیرلیک	کۆپلیک
۱- ش.	بارسم	بارسک
۲- ش.	بارسنگ	بارسنگیز
۳- ش.	بارسه	بارسه‌لر

مثال:

* ایرته گه یاغمیر یاغمه‌سه، میله‌گه باره‌میز.

* ایکین‌لر اۆز وقتیده پرورش قیلینسه، حاصل مۆل بۆله‌دی.

* سیزلر کېلسنگیز، بیرگه بابر باغیگه باره‌میز.

* سیز ایرته‌لب وقت کېلسنگیز، بیرگه‌لیکده مکتب‌گه باره‌میز.

شرط میلی‌ده، "کېلماق" سۆزی نینگ تۆسله‌نیشی:

شخصلر	بیرلیک	کۆپلیک
۱- ش.	کېلسم	کېلسک
۲- ش.	کېلسنگ	کېلسنگیز
۳- ش.	کېلسه	کېلسه‌لر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، شرط میلی موجود بۉلگن سۉزلرنی تنلب، ایری بیر کاغذگه یازینگ، سۉنگ اۉقووچیلردن نېچه کیشی یازگن سۉزلرینی باشقه‌لرگه نوبت بیلن اۉقیسین‌لر.

* اولر کېلسه‌لر، مېنگه خبر بېریشینگیز کېره‌ک.
* محنت قیلسنگ، راحت کۉره‌سن. (مقال)
* یلغان ایتیب فایده کۉرسنگ، آخریده ضرر تاپه‌سن.
* بیلیم‌لی بۉله‌ی دېسنگ، کۉپ اۉقیب، اوی تاپشیریغینگ نی اۉز وقتیده بجر.
* یخشی بیلن بۉلسنگ، یېته‌سن مرادگه؛ یمان بیلن یورسنگ، قاله‌سن اویاتگه. (مقال)

۲- بار و ایشله بویروق فعللرینی جدول گه قره‌ب تۉسلنگ، (گردان قیلینگ) کېین تۉرت اۉقووچی یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

۳- قوییده‌گی رباعیلرنی دقت بیلن اۉقینگ، اولرگه ایشله‌تیلگن شرط میلی‌نی بېلگی‌لب کۉرسه‌تینگ:

غربت ده غریب شادمان بۉلمس ایمیش
ایل انگه شفیق و مهربان بۉلمس ایمیش
آلتون قفس ایچره گر قیزیل گل بوتّسه
بلبل گه تیکاندیک آشیان بۉلمس ایمیش
علیشېر نوایی

ایل قاچسه بیراودین یامانی بیل آنی
احوالی ده ادبار نشانی بیل آنی
فعل ایچره اولوس بلای جانی بیل آنی
عالم اېلی نینگ یامان، یامانی بیل آنی
علیشېر نوایی

اوی تاپشیریغی:

شرط میلی بیلن بېش جمله توزیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، کېلتیرینگ.

اۉن بیرینچی درس

هدفلر:

۱- شعر متنی‌نی توشونیب، او حقده نظر بیلدیره آلیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی چقورراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- یخشی‌لیک قیلسک نیمه کۉره‌میز؟

۲- یخشی‌لیک‌نینگ فایده‌سی نیمه؟

۳- یخشی‌لیک دیگن سۉزگه کیم مثال کیلتیره آله‌دی؟

یخشیلیغ

کیم کۉروبتور ای کۆنگول اهل جهانیدن یخشیلیغ؟
کیم‌که آندین یخشی‌یوق، کۆز توتما آندین یخشیلیغ

گر زمانی نفی قیلسام، عیب قیلمه، ای رفیق
کۉرمادیم هرگز نیتایین بو زماندین یخشیلیغ

دلربالاردین یمانلیغ کیلدی محزون کۆنگلومه
کیلمادی جانیمغه هیچ آرام جاندین یخشیلیغ

اي کۆنگول چون یخشی‌دین کۉردونگ یمانلیغ اسروکۆپ
ایمدی کۆز توتماق ني؟ یعنی هر یماندین یخشیلیغ

باری ایلگا یخشیلیغ قیلغیل‌که موندین یخشی یوق
کیم دیگایلار دهر ارا قالدی فلاندین یخشیلیغ

یخشیلیغ اهل جهاندین ایستامه بابر کیبی
کیم کۉروبتور اي کۆنگول اهل جهاندین یخشیلیغ؟

ظهیرالدین محمد بابر

ظهیرالدین محمد بابر:

عمر شیخ میرزانینگ اۉغلی و امیر تیمور صاحبقران‌نینگ نبیره‌سی ظهیرالدین محمد بابر، هجری- قمری ۸۸۸- ییلی فرغانه شهریده عالمگه کیلیب، آته‌سی اۉلگنیدن کیین اۉن بیر یاشیده پادشاه بۉلدی. او، بیرینچیده ماوراءالنهردن اۉتیب، کابل‌نی قۉلگه کیریتدی، سۉنگره هندوستان‌نی فتح ایتیب، بویوک امپراطورلیک قوردی. بو امپراطورلیک اولادلری آره‌سیده اوچ یوز ییلدن کۉپراق دوام ایتدی. بابرشاه، قلم و قیلیچ اربابی بۉلیب، تاریخده کتّه نام و شهرت قازانگن. تورکی تیلیده یازگن "توزوک بابری" یا "بابرنامه"، "مُبَیَّن"، "عروض رساله‌سی"، "رسالهٔ والدیه" و "شعر دیوانی" اونینگ مهم اثرلریدن دیر. بابر میرزا، کابل و اطرافیده اۉن ایکّی دن کۉپراق چیرایلی باغلر قورگن، "باغ بابر" نامیده‌گی کابلده جایلشگن باغ، اونینگ تاریخی ایشلریدن بیری دیر. او، هجری قمری ۹۳۷- ییلی هندوستان نینگ آگره شهریده وفات ایتدی، کیینچه‌لیک اۉزی نینگ وصیتیگه کۉره جسدی کابل گه کیلتیریلیب، بوگونگی "باغ بابر" ده توپراققه تاپشیریلدی.

اساسی توشونچه:

دنیاده‌گی یخشی ایشلردن بیری، یخشی‌لیک دیر. بیراوگه یخشی‌لیک قیلیش انسان نینگ یخشی عمل‌لریدن سنه‌له‌دی. بابر شعریده کۉپراق اهل جهاندین یخشی‌لیک کۉرمه‌دیم دیب، کویینه‌دی و باشقه‌لرنی یخشی‌لیک قیلیش گه بویوره‌دی.

لغتلر:

نفی، محزون، اسرو، کۉز توتماق، باری، دهر، ایسته‌ماق

فعالیتلر:

۱- شعر نیمه حقیده یازیلگن؟

۲- شعرحقیده اۉقووچیلرنینگ ایکّیته‌سی اۉرنیدن توریب، معلومات بیرسین.

۳- اۉقووچیلرنینگ ایکّیته سی شعرنی دکلمه قیلسین.

۴- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی شعر معناسینی صنفداشلریگه اَیتیب بیرسین.

۵- اۉقووچیلر درس نینگ ینگی لغت‌لرینی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب، معناسینی یازگندن کیین، جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۶- هر اۉقووچی بابرنینگ قوییده‌گی بیتی حقیده اۉز نظرینی یازسین، کیین اۉقیتووچی تنله‌گن اۉقووچیلر، یازگن نظرلرینی اۉقیسین‌لر.

باری اېلگا یخشیلیغ قیلغیل که موندین یخشی یوق

کیم دېگای‌لار دهر ارا قالدی فلاندین یخشیلیغ

۷- ظهیرالدین محمد بابر قیسی ییل و قه‌یرده تۉغیلگن؟

۸- ظهیرالدین محمد بابر نینگ اثرلری قیسی‌لردن عبارت؟ اولرنینگ آتینی توتینگ.

۹- بابر باغی قه‌یرده جایلشگن؟

۱۰- ظهیرالدین محمد بابر قیسی سلاله گه تېگیشلی دیر؟

اوی تاپشیریغی:

یخشیلیک حقیده کمیده اۉن سطرلیک بیر متن یازیب کېلتیرینگ!

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- کتابیم‌نی اۉقیدیم.

۲- ایش‌نی بجردیم.

۳- تېمورنی کۉردیم.

۴- مکتبگه باردیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر "اۉتیملی" یا "متعدی فعل" دېیله‌دی. شونینگ اوچون "اۉتیملی فعل" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

توشوم کېلیشگی‌ده‌گی آت یا که آتلشگن سۉزگه حرکت‌نینگ اۉتیشینی بېلدیروچی فعل‌لر "اۉتیملی فعل" دېیله‌دی. اۉتیملی فعل‌لر، "کیم‌نی؟"، (نیمه نی؟) کبی سۉراقلردن بیریگه جواب بۉله‌دیگن واسطه‌سیز تۉلدیروچی بیلن مناسبت‌گه کیریشه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۉنته "اۉتیملی فعل" ایشله‌تیلگن جمله یازینگ‌لر.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده اۉتیملی فعل‌لرنی کۉرسه‌تینگ‌لر:

الف- توناکون ارسلان‌نی کۉردیم.

ب- اېرته‌لب درسلریم‌نی اۉقیدیم.

ج- آنه‌م محبتی قنده‌ی‌لیگینی کۉنگولدن سېزدیم.

د- مېن اۉتگن کونی اۉرتاغلریم بیلن بابر باغیدن کۉریب چیقدیم.

۳- قوییده‌گی لغت‌لر معناسینی یازیب، اولردن ایکیّه‌سینی جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

کۉنگول، یخشیلیغ، زمان، محزون، کۉپ، کۉز توتماق، یمانلیغ، دهر، جهان

۴- هر ایکیّ آلدین- کېین چوکی‌لرده اۉلتیرگن‌لر بیر گروپ بۉلیب، بو اوچ جمله نینگ بیرینی تنلب، اۉز ارا بحث‌لشسین‌لر. کېین هر قطاردن بیر گروپ نینگ نماینده‌سی، اۉز گروپی فکرینی باشقه‌لرگه آیتیب بېرسین. باشقه‌لر بو فکرلر نینگ تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده سۉزله‌سین‌لر و یا اۉز فکرلرینی اولرگه قۉشیمچه قیلسین‌لر.

الف- یخشیلیککه یخشیلیک قیتر، یمانلیککه یمانلیک.

ب- یخشیلیککه یخیشلیک، یمانلیککه هم یخشیلیک قیتر.

ج- یخشیلیک قیل، دریا گه تشله؛ بیلسه بالیق، بیلمه‌سه خالق.

اۉن ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- ساغلیق نی سقلش یۉل‌لری حقیده معلومات تاپیش.

۲- یاردمچی سۉزلر حقیده معلومات گه ایگه بۉلیش.

سۉراقلر:

۱- ساغلیک نی سقلش‌ده قیسی میوه‌لر کۉپراق فایده‌لی دیر؟

۲- صحتیمیزنی سقلش اوچون نیمه‌لرنی قیلیشیمیز کېره‌ک؟

میوه‌لرنینگ فایده‌سی

میوه‌لر، الله ﷻ نینگ نعمت‌لریدن بیری دیر. میوه‌لردن فایده‌لنیش‌نینگ اورنی کتّه. تورلی میوه‌لردن تۉغری فایده‌له‌نیشده انسان بدنی چینیقه‌دی، کسل‌لیکلرگه چیدمی آشه‌دی. آلمه، انار، اوزوم، انجیر، شفتالو، بادام و پسته کبی هۉل و قورق میوه‌لر

ساغلیگیمیزگه جوده یخشی تأثیر کۆرستەدی. هر انسان فصل‌لرگه قرەب اۆز وقتیده کېرەکلی مېوەلرنی یېسه، کسل‌لیککه اوچرەمەیدی. میوەلرنی یېیش‌دن آلدین اولرنی یخشی‌لب یوویش و تازەلش کېرەک. نېگه میوەلر آچیق هواده پیشگنی اوچون اولرنی چنگ باسەدی، اَیریم‌لرینی قورت یېب، همده بعضی‌لری اوستیده قوش‌لر اۆلتیرگن بۆلیشی ممکن. میوەلرنی یېیش‌دن آلدین، اونگه دقت قیلیش ضرور. چیریگن میوەلرنی یېمس‌لیک کېرەک. ایریگن و ایس آلگن میوەلرنینگ ساغلیککه فایدەدن کۆرە ضرری کۆپ راق. تازه میوەلرنینگ ویتامینی کۆپ بۆلەدی. میوەلرنی استعمال قیلیش کۆپراق توصیه اېتیله‌دی. انسان اۆز بدنی‌گه کېرەکلی بۆلگن ویتامین‌لرنی اېنگ اول میوەلردن آلیشی ممکن. بو ویتامین‌لر انسان بدنیگه کوچ بېرەدی و اونی چینیقتیرەدی. اگر انسان اۆز وقتیده کېرەکلی ویتامین‌لرنی یېترلی درجەده آلالمەسه، کسل بۆلیشی ممکن. اېنگ کېرەکلی ویتامین‌لر A، B و (B نینگ خیل‌لری B_1، B_2، B_6، B_{12} و باشقەلر)، C، D، E و K دیر.

اساسی توشونچه:

میوه‌لرنی اۆز وقتی بیلن ییش، انسان سلامت‌لیگی گه کتّه تأثیر تشله‌یدی. انسان اۆز وقتیده میوه‌لردن ییترلیچه فایده‌لنسه، کسل بۆلمس‌لیگی ممکن. میوه‌لر تورلی ویتامین‌لرگه بای. میوه‌لردن ییترلی درجه‌ده فایده‌لنیش انسان بدنی‌نی چینیقتیره‌دی و ساغلام‌لیگینی آرتتیره‌دی.

فعالیتلر:

الف: متن نی اۆقینگ، مضمونینی صنفداشلرینگیزگه قیسقه قیلیب، سۆزلب بیرینگ.

ب: قوییده‌گی سۆزلرنینگ معناسینی تاپیب، ساغلیک نی سقلش حقیده اوچ جمله یازینگ.

کسل‌لیک، میوه، ویتامین، میکروب، ییترلی، ساغلام

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۆش ییرلرینی مناسب سۆزلر بیلن تۆلدیرینگ:

۱- ساغلیک نی سقلش‌ده ______________ فایده‌لی دیر.

۲- میوه‌لر تورلی _______________ آلدینی آله‌دی.

۳- ساغلام بۆله‌من دیسنگیز _____________ یینگ!

۴- تازه میوه‌لر _______________ بای بۆله‌دی.

د: ساغلیک نی سقلش‌ده میوه‌لردن فایده‌لنیش حقیده اۆز فکرینگیزنی اَیتیب بیرینگ.

هـ: قوییده‌گی سۆراقلرگه یازمه شکلده جواب بیرینگ:

۱- ویتامین دیگنده نیمه نی توشونه‌سیز؟

۲- ساغلام بۆلیش اوچون نیمه قیلیش کیره‌ک؟

۳- میوه، ساغلیککه قنده‌ی فایده‌سی بار؟

اوی تاپشیریغی:

میوه‌لرنینگ انسان ساغلیگی‌گه تأثیری تۆغریسیده بیر کیچیک متن یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری

اؤتیم‌سیز (لازم فعل) فعل‌لر:

محمود نینگ آته‌سی تېمیرچیلیک قیله‌دی. او، اؤز کسبینی سېوه‌دی. محمود بو ایشلریده آته‌سی گه یاردم بېره‌دی. باشقه کسب‌لر قطاری شو ایش هم اؤلکه اقتصادی ده مهم اؤرین ایگلله‌یدی. تېمیرچی، تېمیردن یسه‌له‌دیگن برچه اسبابلرنی یسه‌یدی. بو اسبابلرنی باشقه‌لر ساتیب آله‌دیلر. اولردن دهقانچیلیک، باغدارلیک، مالدارلیک و کونده‌لیک حیاتده فایده‌له‌نیله‌دی.

- یوقاریده‌گی متنده آستیگه خط چیزیلگن سؤزلر، "اؤتیم‌سیز فعل‌لر" دیر.

اؤتیم‌سیز فعل‌لر:

مثلاً: باتور چرچب کېلیب اوخله‌دی. باله‌لر مکتب تمان‌گه یوگیریب کېتدی. آته‌سی اؤغلی‌گه ایشانگن ایدی.

اؤتیم‌سیز فعل:

بیران واسطه‌سیز تؤلدیرووچی گه بی واسطه اوتمه‌یدیگن حرکتنی انگلته‌دیگن فعل‌لر اوتیم‌سیز فعل دېیله دی. مثل: کېتماق، بارماق کبی فعللر.

مثلاً: افغانستان اؤقیتووچیلری تورکیه کېتدیلر و مېن کېچقرون کتابخانه گه باره‌من.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی اؤتیم‌سیز فعللردن مناسب جمله‌لر توزینگ.

کېتدی، اوخله‌دی، کولدی، قواندی، یوگوردی، سکره‌دی، چاپدی

ب: کسب– هنر حقیده اؤتیم‌سیز فعل‌لرنی ایشله‌تیب، اوچته جمله یازینگ.

ج: قوییده‌گی جمله‌لردن اؤتیم‌لی و اؤتیم‌سیز فعللرنی انیقلب کؤچیرینگ.

۱– تېمیرچیلر، کؤرگزمه آچدیلر.

۲– کسب– هنر اؤلکه اقتصادی ده علیحده اؤرین ایگلله‌یدی.

۳- گۉزه‌ل هر کون تانگده باغده یوگوره‌دی.

۴- جیران، ارقان دن چققان سکره‌یدی.

۵- تۉلقون اوی تاپشیریغینی بجردی.

۶- اۉقووچیلر امتحان تاپشیریش اوچون تیارگرلیک کۉردیلر.

۷- اولکر، کولگولی حکایه نی اېشیتیب، کولدی.

۸- باتیر دریا ده یخشی سوزه‌دی.

۹- احمد، صنفداشلری بیلن بیرگه موزیم نی کۉرگنی کېتدی.

۱۰- سېوگی اعلی اۉقووچیلردن. او، هردایم یوقاری نمره آله‌دی.

اوی تاپشیریغی:

اۉتیم‌سیز فعل‌لرنی ایشله‌تیب، تۉرتته جمله توزیب کېلینگ.

اۉن اوچینچی درس

هدفلر:

۱- ملی اۉیینلریمیزدن اۉغلاق (بزکشی) حقیده معلومات تاپیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی یخشیراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- اۉغلاق چاپیش‌نی کۉرگن‌سیزمی؟ او، قنده‌ی اۉیین؟

۲- چاپ انداز دیب کیم‌نی ایته‌دیلر؟

اۉغلاق

اۉغلاق (بزکشی) عزیز و جانه جان اۉلکه‌میزنینگ ملی و عنعنوی ورزش‌لری سنه‌له‌دی. شونینگ اوچون خلق ارا جهانی ورزش‌لری آره‌سیده بیر رسمی سپورت‌گه ایلنگن.

بو ورزش، قچان و کیملر تمانیدن اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی حقیده تورلی فکرلر بار. بو لفظ بیر تورکی سۉز بۉلیب، "ایچکی" باله‌سی‌گه اَیتیله‌دی. حاضرچه‌لیکده افغانستان اۉغلاق مسابقه‌لریده ایچکی‌دن ایمس، بلکه اۉجک‌دن فایده‌له‌نیله‌دی.

اۋغلاق، اۋیینی کیم عزیز اۋلکه‌میزنینگ شمال ولایتلریده رواج ایدی. بوگونگی کونده افغانستان‌نینگ باشقه ولایتلریده هم رواجلنگن. دیمک، بو اۋیین اوزاق اۋتمیشلردن بویان تورک خانلری، بیک‌لری و چاپقونچی‌لری حیوانلرنی آولب، آت اوستیگه، کۆته‌ریب، آلیب کیلر ایکن‌لر.

چون اۋغلاق قدیم‌ده کوره‌ش و مبارزه نشانه‌سی ایدی. تورک باتورلری کوره‌ش میدانیده آت اوستیده قیلیچ اۋینه‌تیب، یاو لشکرینی ییڠیب، قهرمانلیک‌لر کۆرسه‌تر ایدیلر. انه شو اوچون بو عنعنه حاضرگچه خلقیمیز آره‌سیده اۋزگریب، یورتیمیزدن علاوه دنیانینگ اَیریم اۋلکه‌لری جمله‌دن اۋرته آسیانینگ تورک جمهوریتلریده هم سقله‌نیب قاله‌دی.

بو مسابقه اۋلکه‌میزده نوروز بیره‌می و تورلی تۆی‌لر مناسبتی اوچون یۆلگه قۆییله‌دی. اۋغلاق چاپه‌دیگن‌لر (چاپ اندازلر) گروپلرگه بۆلینیب، اوشبو قیزیق اویین‌نی اۋتکزه‌دیلر. اوشبو اۋیین‌دن آلدین جهرچیلر تمانیدن جهر اوریله‌دی، کیین اۋغلاقچی‌لر، آت ایگه‌لری و اۋغلاققه قیزیققن کیشیلر "اۋغلاق میدانیگه" ییغیله‌دیلر. جهرچیلر بیرینچی اۋغلاق‌نی اعلان قیلگچ اۋغلاقچیلر "اۋجک" نی "حلال دایره" سیدن کۆته‌ریب، بیراغدن ایلنتیریب، قیته‌دن "جُرنه" گه کیلتیریب تشلب، تارتیق و جایزه ایگه‌سی بۆله‌دیلر.

اۋغلاقچی و اۋغلاق آتی‌نینگ خاص کییم و یراغلری بۆله‌دی. چاپ اندازلر اوچون "جامهٔ کار"، "اۋکچه‌لیک اېتیک، و اېتیک ایچیدن اياغ نینگ ایکّی تمانیدن قوییله دیگن مخصوص تخته‌لر، یونگ‌دن تیارلنگن و یا مخمل تکه دن توزه‌لگن "چلوار یا شلوار" و اۋغلاقچی ایاغلریگه شال‌دن تۆقیلگن "دولاق یا پای‌تاوه"، "شیراق، توپی یا دولی"، چلوار یا شلوار اوستیدن باغلنه‌دیگن "بیل بۆشاق یا بیلباغ"، جامهٔ کار یا چپن اوستیدن باغلنه‌دیگن مخصوص بیلباغ، دسته‌سی کوموشلر بیلن بیزه‌تیلگن "قمچی" یا قمچین" دیر.

آت‌نینگ اسبابلری:

یوگن، اوزه‌نگی، ایگر، تۆش اَییل، تارتقی، تیرلیک، جول، چیرگی، جانلیک. سرزین، باستیریق‌دن عبارت دیر.

اۋغلاقچیلر اۋغلاق چاپیش پیتلریده خاص سیسلرنی چیقریب آت چاپه‌دیلر. آت‌نی هیده‌ش و چاپتیریش حالتیده "چو، هه" دیب، آت‌نی سقلش و توخته‌تیش حالتیده "دور، تور"

و اۉغلاق‌نی "جُرنه" دن کۉته‌ریب چاپیش یا تقیم حالتیده "اُوچ" لفظی‌نی ایشلته‌دیلر. اۉغلاق نی کۉتریب ایاغ آستیگه آلیب "تقیم" حالتیده باره‌یاتگن اۉغلاقچی گه اۉز یۉلداشلری "هیده!" "هه، دی!" "چاپتیرا!"، "قۉیمه!"، "هوپ!"، "چوو!" لفظلر ایشلته‌دیلر. آت گه قره‌شه‌دیگن و "آت باقر" کیشی‌لرگه "سه‌ییس" دییدیلر.

یوقاریده کېلتیریلگن اصطلاحلرنینگ برچه‌سی تورکی سۉزلر دیر. شونینگ اوچون "اۉغلاق" نی تورک‌لر اۉرته گه کېلتیرگن دېسک، خطا ایمس.

اۉغلاق مسابقه سی حاضرگی کونده عزیزاۉلکه‌میز افغانستانده رسمی توس آلگن و خلق ارا اۉیینلر قطاریده کتّه مقام و شهرتگه ایگه بۉلگن. بو عنعنوی ورزش اۉلکه‌میزنینگ بیرتعداد ولایت‌لری جمله‌دن جوزجان، فاریاب، سرپل، بلخ، سمنگان، قندوز، تخار، بدخشان، بغلان، پنجشیر، پروان، هرات و کابل ده خاص بیر طنطنه بیلن بجریله دی و کۉپراق کوز و قیش فصل لریده یۉل گه سالینه‌دی. آتلرنینگ هر توری بۉله‌دی:

تۉریغ، سمن، جیرن، قیر شونینگدیک آتلر بۉیاق و رنگ جهتیدن قوییده‌گی‌لردن عبارت: سوخین، ترلان، مشکی، قیزیل، قشقه یا سقر، بادام گل، سور، قیرات، چبدر و باشقه‌لر و بولرنینگ هر بیری خاص بیر اسم نی افاده ایته‌دی.

اساسی توشونچه:

"اۉغلاق" ملی ورزشلرنینگ بیری بۉلیب، بو اۉیین کۉپراق اۉلکه‌نینگ شمال تمانیده همده کابل‌ده ملی بیره‌م‌لر توی و قووانچلیک کونلریده اۉتکه‌زیله‌دی. اۉغلاق اصلیده تورکلر تمانیدن اۉرته‌گه کېلیب، کېینچه‌لیک باشقه خلقلر و ایللر ارەسیده هم رواجلنگن. بوگونگی کونده بیر ملی و خلق ارا مسابقه‌لری صفتیده تن آلینگن.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی اۉغلاق حقیده شفاهی معلومات بېرسین‌لر.

۲- اۉقووچیلردن بیر کیشی آتلر توری تۉغریسیده سۉزلب بېرسین.

۳- اۉقووچیلردن بیرکیشی اۉغلاق مسابقه‌سی حقیده اۉرتاق‌لریگه معلومات بېرسین.

۴- اۉقووچیلردن بیر کیشی درسده‌گی ینگی لغت‌لرنی تخته‌گه یازسین و هرقطاردن بیر- بیر اۉقووچی لغتلر معناسینی اَیتیب بېرسین.

۵- تصویرده نیمه‌لرنی کۉره‌سیز؟ او حقده سۉزلنگ.

قوییده‌گی سۉراقلرگه چقّان جواب قیته‌رینگ:

۱- "اۉغلاق" قنده‌ی بیر سۉز دیر؟

۲- اۉغلاق کیم‌لر تمانیدن اۉرته‌گه کېلگن؟

۳- اۉغلاق، اۉلکه‌میز نینگ قَیسی ولایتلریده بجریله‌دی؟

۴- اۉغلاق قیسی کونلرده بۉلیب اۉته‌دی؟

۵- نېچه خېل آت‌نی تانیسیز؟

۶- "جُرنه" دېب نیمه‌نی اَیته‌دیلر؟

۷- اۉغلاق نی اۉلکه‌میزده دری تیلیده نیمه دېیدیلر؟

۸- اۉغلاقچی نینگ کییم اسبابلری نیمه‌لردن عبارت؟

۹- آت اسبابلری نیمه‌لردن عبارت؟

اوی تاپشیریغی:

درسده‌گی ینگی لغت‌لرنی اجره‌تیب همده معنالرینی یازیب، اولردن نېچیته جمله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اؤغلاق چاپیش و بو ملی‌اؤیین‌نی یوکسلتیریش هربیر اؤغلاقچی و ملی تاجرنینگ بورچی دیر.

۲- مین توناکون چاپ اندازلر بیلن اوچره‌شدیم.

۳- اؤغلاق چاپیش انسانگه کوچ بغیشله‌یدی.

۴- هر بیر اؤغلاقچی، اؤغلاق آلیش‌نی ایسته‌یدی.

۵- اؤغلاقده بوتون آلماق، چاپ اندازنی ذوق‌لنتیره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلر، "فعل نامی (اسم فعل)" یا مصدر دېیله‌دی. شو اوچون "حرکت نامی" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

ایش- حرکت نامینی بېلدیریب، زمان و شخص سانینی کؤرستمه‌یدیگن فعل شکلی حرکت نامی دېیله‌دی. حرکت نامی قوییده‌گیچه یسه‌له‌دی:

بویروق فعل (یا اوزه‌ک فعل) + (یش) یا (ماق) قؤشیمچه‌سی؛ اؤرنک‌لر:

اؤقی + ش= اؤقیش

اؤقی+ ماق= اؤقیماق

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده "فعل نامی" یا مصدرلرنی کؤرسه‌تینگ:

۱- بیلیم آلیش و یوکسله‌لیش اینگ شرفلی بورچیمیز دیر.

۲- هرکیم بیلیم اؤرگنیش نی ایسته‌یدی.

۳- آلپ ارسلان مکتبده اؤرتاقلری بیلن درسی حقیده سؤزلش‌نی یاقتیره‌دی.

۴- امتحانلرده کامیاب بؤلماق برچه اؤقووچیلر مقصدی دیر.

۵- هر یاشی اولوغنی حرمت ایتیش کیره‌ک.

اوی تاپشیریغی:

۴- قوییده‌گی متن‌دن "فعل نامی" نی کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیریب کیلتیرینگ!

اؤغلاق، اؤلکه‌میزنینگ ملی سپورت‌لریدن بیری دیر. اوشبو ملی سپورت‌نی سقلش کیره‌ک. هرکیم چاپ انداز بؤلیش‌نی ایسته‌یدی. جمعه کونی کابلده کینگ و قیزیق اؤغلاق اؤتکزیلگن ایدی. تولقون، طغرل‌دن اؤغلاققه آلیب باریش‌نی ایسته‌دی. طغرل تولقون‌گه ایتدی: بونده‌ی قیزیق اؤغلاق‌نی کؤریش کیره‌ک. نیگه که بو مسابقه‌گه اؤلکه‌میزنینگ کؤپراق ولایتلریدن اؤغلاقچیلر قتنه‌شه‌دیلر.

اۉن تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱- سیف الملوک داستانی حقیده معلومات تاپیش و بو داستاندن حیاتده فایده‌لنیش.

۳- فعل نسبت‌لرینی اۉرگنیش و قۉللـه‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱- قصه بیلن حکایه‌نینگ فرقی نیمه دیر؟

۲- داستان دیب نیمه‌نی اَیته‌دی؟

سیف الملوک داستانی

تۉقیزینچی هجری قمری عصرده اۉزبیک تیلیده شعر و شاعرلیک بیلن شغللنه‌دیگن آتاقلی شاعر مجلسی، خلق آغزه‌کی ادبیاتیدن فایده‌لنیب سیف الملوک داستانینی یازه‌دی.

مولانا مجلسی خوارزملیک بۉلگن، کیینچـه‌لیکـده، بخاراگـه باریـب، اوشـه شـهرده ییرلشه‌دی و عبیدالله خان و اونینگ اۉغلی عبدالعزیزخان سرای‌لریـده یـۉل تاپیـب، اولـر خدمتیده بۉله‌دی.

مجلسی خوش صحبت و مجلس آرا کیشی بؤلیب، سؤزلری بلیغ، و شعرلری مرغوب ابدی، او کؤپ یخشی قصیده‌لر و لطیف غزل‌لرنی یره‌ته‌دی. شعرلری بابرنینگ توجه‌سینی اؤزی سری قره‌ته‌دی و اونینگ مدحیده بیر قصیده یره‌تیب، حضوریده اؤقییدی و بابر بیتّی مینگ تنگه‌نی صله شکلیده اونگه بیرماقچی بؤله‌دی.

مجلسی، سیف الملوک قصه‌سینی ییگیت‌لیک زمانلریده یازه‌دی و انه‌شو وقتلرده غریب‌لیک و مسافرلیکده یار و دوست‌لریدن اَیریلیب، کؤپ رنج و عذابلرگه اوچره‌یدی.

مجلسی، سیف الملوک داستانینی ایجاد ایتیشده حیدر خوارزمی نینگ گل و نوروز داستانیدن الهام آله‌دی. بو اثر اؤزبیک ادبیاتی داستانچلیگی نقطه نظریدن جوده کؤپ اهمیتگه ایگه دیر و بو بؤلیم‌ده یره‌تیلگن بیرینچی داستانلردن حسابلنه‌دی.

مجلسی سیف الملوک داستان نی یازیشده گل و نوروز داستانی‌دن علاوه هزار و یکشب داستانلری و خلق آغزه‌کی ادبیاتی و شو کبی خلق شاعرلری اثرلری نینگ شکل‌لری و نمونه‌لریدن فایده‌لنه‌دی.

سیف الملوک داستانیده، مصر پادشاه سی صفوان اؤغلی عاصم اوییده اؤغلی بؤله‌دی. اونگه سیف الملوک آت قویه‌دی، شونگه اؤخشش اونینگ وزیری حامدنینگ هم اوییده اؤغیل توغیله‌دی و اونگه صاعد دیب آت قؤیه‌دی و بو ایکله ینگی توغیلگن باله‌لر ایمکداش بؤلیب، بیر ییرده اؤسه‌دیلر و تورلی حادثه‌لرنی بیرگه‌لیکده باشدن کیچیره‌دیلر.

شونینگدیک فتینه پادشاه‌سی شاهبال شاه نینگ قیزی بدیع الجمال، سیف الملوک بیلن اویله‌نه‌دی و اونینگ ایمکداشی صاعد، سراندیپ پادشاه‌سی‌نینگ قیزی بدیع الملوک بیلن اویله‌نه‌دی و اداغده سیف الملوک بیر عادل پادشاه صفتیده سلطنت‌نی باشقره‌دی و صاعد اونینگ وزیری صفتیده تعیین ایتیله‌دی.

سیف الملوک داستانی‌نینگ اصل مقصدی دولت‌لر و ملت‌لر اؤرته‌سیده صلح و تینچلیک‌نی برقرار قیلیش و ایناغه‌لیک و انسان سیورلیکده حیات کیچیریش دیر و مجلسی انه‌شو فکرلرنی اونده ایلگری سوره‌دی و اولر ضمنی ده عشق، وفا، صداقت، دؤست‌لیک، صمیمیت، ایرکک‌لیک و جان نثارلیک کبی فضیلت‌لرنی کمال پایه‌سیگه ایریشتیره‌دی.

سیف الملوک داستانی بوتون تورک خلقلری تمانیدن ایلیق کوتیب آلینه‌دی. بو داستان اۋزبېک ادبیاتی‌نینگ گۋزه‌ل و خلق سېویب اۋقییدیگن داستانلردن دیر و اوشبو اۋلمس اثر نینگ یازیلیشیدن سۋنگ، صلاحی گل و نوروزنی، نادر هفت گلش‌نی و صیقلی بهرام و گل اندام‌نی یره‌تیب اولوسلر اختیاریده قویه‌دیلر و بولرنینگ همه‌سی سیف الملوک کبی عشقی داستانلر زمینی‌ده یره‌تیله‌دی.

اېر اۋغلی

اېر اۋغلی کیم قدم قۋیسه چو یۋلغه
قدم یۋلده کېره‌ک دور، باشی قۋلده
جهان ده نېش کۋرمه‌ی نوش بۋلمس
مرادین تاپمه‌یین عاشق قووانمس
جفا چېکمه‌ی کیشی غه، راحت اۋلمس
اگر کۋیمس اۋتونغه، جوش بۋلمس
چو دهقان چېکمه‌سه جبر و جفاسین
یېمیش‌لر نینگ کیشی کۋرمس وفاسین
شهرلر تیلینی باغلسه بۋلور
هرزه گوی‌لر تیلینی نېتسه بۋلور؟

سیف الملوک داستانی ذوقافیتین مثنوی قالبیده یازیلگن و گل و نوروز وزنیده دیر. بو عشقی داستانده اېزگولیک، یاووزلیکده، یاختی‌لیک، قرانغولیکده و ایجادی سیمالر سلبی سیمالرگه غلبه قازانه‌دی و انسان‌نینگ اراده‌سی و کوره‌شی سعادت و بختیارلیکده قرشی بۋلگن خصم‌گه پیروز بۋله‌دی.

اساسی توشونچه:

سیف الملوک داستانی توْقیزینچی هجری عصرده آتاقلی شاعر مجلسی تمانیدن یره‌تیله‌دی. بو داستان‌نینگ ایجاد اېتیشی ده حیدر خوارزمی‌نینگ گل و نورۆز داستانی‌دن الهام آلینگن. اونینگ اصل مقصدی ملتلر و دولتلر اۆرته‌سیده صلح و تینچلیک‌نی اۆرنه‌تیش و ایناغه‌لیک و انسان سېورلیکده حیات کېچیریش و اولر ضمنی‌ده عشق، وفا، صداقت، دۆستلیک و صمیمیت، مردانه‌لیک و جانفدالیک کبی فضیلتلرنی ایلگری سوریش دیر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی قونت بیلن اۆقیب، قوییده‌گی سۆراقلرگه جواب بېرینگ:

- سیف‌الملوک داستانی قیسی آتاقلی شاعر تمانیدن قیسی عصرده ایجاد اېتیله‌دی؟
- مجلسی بابر حقیده نیمه‌لر یره‌ته‌دی و اونینگ قیسی قسم شعرلری بابرنینگ توجه‌سینی اۆزی سری قره‌ته‌دی؟
- مجلسی، سیف الملوک داستانینی قیسی یاشده یازه‌دی و اوشه وقتده اونینگ تیریک‌چیلیک وضعی قنده‌ی ایدی.
- سیف الملوک داستانی اۆزبېک ادبیاتی داستان‌چیلیگی گه نیمه اهمیتگه ایگه دیر؟
- مجلسی، سیف الملوک داستانی‌نی یره‌تیش‌ده قیسی مثنوی‌دن الهام آله‌دی و اوندن تشقری بو داستان قیسی داستانلر بیلن ماس کېله‌دی و اونده خلق شاعرلری اثرلری‌نینگ نیمه‌لریدن فایده‌لنه‌دی؟
- سیف الملوک داستانی‌دن کېین قیسی عشقی داستانلر بو زمینه‌ده کیم‌لر تمانیدن یره‌تیله‌دی؟
- سیف الملوک داستانی قیسی مملکتلرنینگ پادشاه‌سی و وزیری‌نینگ اۆغیل و قیزلری اره‌سیده‌گی عشقی و اجتماعی مناسبتلردن حکایت اېته‌دی؟

۲- یانمه- یان اۏلتیرگن‌لر سیف الملوک داستانی باره‌سیده فکر المشتیریب، بحث ایتسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، سیف الملوک داستانی باره‌سیده اۏز فکرلرینی باشقه‌لرگه بیلدیرسین.

۴- هرقطاردن بیر کیشی توریب، ایر اۏغلی عنوانلی شعرنی دکلمه قیلسین‌لر.

۵- اۏقووچیلر تۏرت گروپ گه بۏلینیب، ایر اۏغلی شعری حقیده فکر المشتیریب بحث ایتسین‌لر و معناسینی کتابچه‌لریده یازسین‌لر.

۶- هرگروپدن بیر کیشی یازگن مطلبی‌نی باشقه‌لرگه اۏقیب بیرسین و باشقه‌لر تۏغری یا ناتۏغریلیگی باره‌سیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۷- قوییده‌گی لغتلرنی اۏقیب، معنالرینی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

سرای، مجلس ارا، بلیغ، مرغوب، تنگه، صله، یوزمه-یوز، الهام، ایمکداش، سراندیپ، قووانماق، هرزه گوی.

اوی تاپشیریغی:

سیف الملوک داستانی‌نینگ نتیجه و مفهومی حقیده قیسقه بیر متن یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

فعل نسبت‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

دلبر یسندی، صنم کییندی، اولر سؤزلشدی، باله‌لر اؤینشدی، تېمور یوویندی، باتور چؤمیلدی، میوه‌لر تېریلدی، سوو سپیلدی، نهال اېکیلدی

یوقاریده‌گی جمله‌لرده فعل و فاعل اؤرته‌سیده‌گی مناسبتنی کؤره‌سیز. حرکت و ایش کیشی‌نینگ اؤزی تمانیدن، اؤزگه بیر شخص، کؤپچیلیک یاکه شخصی ناانیق کیشی آرقه‌لی بجه‌ریله‌دی بوجمله‌لرده حرکت و ایش دلبر، صنم، اولر، تېمور، باتور، میوه‌لر و سووگه قیته‌دی و اولرگه نسبت بېریله‌دی یسندی، کییندی، سؤزلشدی، اؤینشدی، یوویندی، چؤمیلدی، تېریلدی، سپیلدی نسبت بیریلگن فعل‌لر دیر.

فعل نسبت‌لری:

فعل نسبتی ایش- حرکت بیلن بجروچی اؤرته‌سیده‌گی (فعل و فاعل) مناسبتنی کؤرسته‌دی. دېمک ایش حرکت بیرار شخص تمانیدن بیرار بیر نرسه، جای و یا بیرار حادثه اوستیده عمل‌گه آشیریله‌دی. تیلده انه‌شو مناسبت‌لرنی افاده‌له‌یدیگن فعل‌نینگ گرامری شکل‌لری بار مثال صورتده: کؤرماق فعلینی یوقاریده‌گی مناسبت‌لر نقطهٔ نظریدن آلیب کؤره‌یلیک:

کؤریلدی؛ فعل حرکتی‌نینگ بجروچیسی نا انیق اېکن‌لیگینی بیلدیره‌دی. بو مجهول نسبت، کؤردی؛ حرکت بیواسطه کیشی‌نینگ اؤزی تمانیدن بجریله‌یاتگنی‌نی افاده‌لماقده. بو، اؤزلیک نسبتی؛ کؤردیردی؛ حرکت نینگ بجروچیسی باشقه بیر شخص اېکینلیگی نی بیلدیریب توریپدی. بو، آرتیرمه نسبت؛ کؤریندی، بو فعل‌نینگ شکلیده حرکت نینگ بجروچیسی اؤزگه شخص اېکینلیگی‌نی افاده‌له‌یدی. بو، مجهول نسبتی؛ کؤریشدی؛ ایش حرکت بیر نېچه شخص تمانیدن بیرگه‌لیکده بجریله‌دی، بو بیرگه‌لیک نسبتی دیر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اولرده سؤز نسبت‌لرینی کؤرسه‌تینگ:

- گؤزه‌ل اوکه‌سیگه قره‌دی، تورسون اوی وظیفه‌سینی، بجره‌یاپدی.

سبور، توی‌ده یسندی، اولوغ بیک دؤستی بیلن سؤزلشدی، توران انجمنی‌ده نوایی شعرلری اؤقیلدی، تیمور ساعتینی کؤرستدی، طاهر قوشلرنی ایکین زاردن اوچیردی.

۲- درس نینگ بیرینچی بؤلیمی‌دن فعل نسبتلرینی تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیرینگ.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فعل نسبت‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله اَیتسین، باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر، اؤزلری بیلن سؤزلشیب، فعل نسبت‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب، نوبت بیلن توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بیرسین‌لر و باشقه‌لر اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

فعل نسبت‌لرینی انیقلاوچی بیش- آلتی جمله یازیب کیلتیرینگ.

اۉن بېشینچی درس

هدفلر:

۱- درس متنی‌نی انگلش و او حقده نظر بیلدیره آلیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی چقورراق اۉرگنیب، متن‌لر و جمله‌لرده کۉرسته آلیش.

سۉراقلر:

۱- معتدل فصل قنده‌ی فصل‌نی ایته‌دیلر؟

۲- معتدل‌لیک‌نینگ انسان حیاتیده قنده‌ی فایده‌سی بار؟

اعتدال

بهار آیی ایدی، هوا بۉلوت‌دن تۉلیب، یاغمیر صدف دانه‌لری‌دېک یواش- یواش یاغیب، درختلر ییراق‌لری یم-یشیل بۉلیب، گل‌لری یشنه‌یدی. اوشبو عجایب و چیرایلی منظره‌لر هر بیر انسان‌نی هیجانگه سالردی. کۉکلم نینگ اوشبو ملایم و یومشاق یېلی استه- سېکین اېسیب انسانلر و برچه جانلی ذاتلر و قاله‌ویرسه کۉکتلر و کۉچتلرگه فرحت بغیشلردی. هوا جوده هم معتدل و اۉرته‌چه حالتده ایدی. مېن اېسه اویدن چیقیب، مکتب تمانگه باررديم. قره‌سم، یۉلده اۉز شاگردلریمدن باتور، قره خان و اولوغ بېگ بیر موضوع اوستیده بحث‌لشیب بارر ایکن. مېن اېسه اولرنینگ آرقه‌سیدن، صحبت‌لرینی اېشیتیب، قنی بولر نیمه حقیده بحث‌لشر ایکن‌لر دېب، استه- سېکین باره ویردیم و ...

سکّیزینچی صنف‌نینگ اول نمره سی باتور، قره خان و اولوغ بېگ گه قره‌ب:

هر بیر ایشده اعتدال‌نی سقلش کېره‌ک. بو ایش یېمک یېیش و سۉزلش‌ده هم عملگه آشه‌آله‌دی. آته بابالریمیز نینگ: "تېز کېتگن، تېز ییقیلر" دېگن آلتین سۉزلریگه بناءً هر بیر آدم تیریکلیده اعتدال نی نظرده توتیشی ضرور.

شونده اولوغ بېگ، باتورنینگ ایتگن گپ‌لرینی تصدیقلب قره خان‌گه قره‌ب، قنی سېن بو حقده نیمه دېماقچی‌سن؟ دېدی:

شونده قره خان!

– مېن هم باتورنینگ ایتگن گپلریگه قۉشیلهمن؛ چونکه او اعتدال حقیده یخشی‌گینه معلومات بېردی. هر بیر کیشی اۉز حیاتیده برچه ایشلرده اعتدال‌نی نظرده توتیشی کېره‌ک. ایشلریده اعتدال‌نی نظرده توتگن کیشی هیچ قچان خوار بۉلمه‌یدی و برچه‌نینگ آلدیده کتّه حرمتگه سزاوار بۉله‌دی. آینیقسه سیز و بیز مکتب اۉقووچیلری کېلینگلر بو اهمیتلی مطلب‌نی کونده‌لیک ایشلریمیزده اۉزیمیزگه اۉرنک قیله‌یلیک.

مېن اېسه اولرنی صحبت‌لریگه ارەلشیب، هه باله‌لر؟ نیمه حقیده سۉزلشیب توریب سیزلر؟

اولر بیردنیگه ارقه‌لریگه قره‌ب:

السلام و علیکم استاد، بیز بیلمه‌گن ایکنمیز، سیز قچان کېلدینگیز؟ دېدیلر.

– مېن قیشلاق باشیدن، شو یېرگچه برچه صحبت‌لرینگیزنی اېشیتیب توریب‌من، باتور جان‌نینگ "اعتدال" حقیده بېرگن معلومات‌لری جوده تۉغری اېدی. بیز اعتدال‌نی هر بیر موضوعده کۉره‌آله‌میز، بو موضوع خواه انسان‌گه تېگیشلی مُسئله‌لرده بۉلسین و یا حیات‌نینگ باشقه بۉلیم‌لریده. منه کېلینگ اوشبو موضوع‌نی اۉزاق کېتمسدن کۉریب تورگن ییل‌نینگ آب و هواسیده مثال بېره‌آله‌میز؛ یعنی حاضر ییل‌نینگ بیرینچی فصلیده هوا جوده هم ملایم و یاقیملی، بیز انه‌شونده‌ی فصل‌نی معتدل فصل دېیمیز. انسان هم حیاتیده‌گی برچه ایشلریگه اعتدال‌نی نظرده توتسه، او هردایم موفق و کامیاب بۉله‌دی.

باتور، اولوغ بېگ و قره خان، مېنینگ بېرگن مثالیم‌دن خرسند بۉلیب، تشکر اېتدیلر.

اساسی توشونچه:

اعتدال هر بیر ایشده انسان نی موفقیت‌لرگه اېریشتیره‌دی. شو اوچون هر بیر کیشی کونده‌لیک ایشلری همده برچه بجره‌یاتگن عمل‌لریده اعتدال‌نی نظرده توتیشی کېره‌ک. بو مسئله تورلی ساحه‌لرده نظرگه آلینسه حیات یخشی کېچه‌دی. بو اهمیتلی و ارزشلی مطلب‌نی برچه ایشلرده نظرده توتیشیمیز لازم.

لغتلر: یواش- یواش، ییراق، چیرایلی، منظره، هیجان، ییل، ایسماق، معتدل، یشنه‌یدی، یم-یشیل، اعتدال، کؤکت، فرحت، اؤرنک، اره‌لشماق

فعالیتلر:

۱- بیرینچیده، اؤقووچیلر درسده ینگی لغتلر معناسینی اؤرگنیب جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۲- اؤقووچیلردن ایکیّه‌سی درس متنی‌نی قرائت ایتیب، همده نیچیته‌سی ایسه درس حقیده معلومات بیرسین.

۳- "اعتدال" سؤزی، متنده نیچه قتله تکرارلنگن؟

۴- اؤقووچیلر گروپلرگه بؤلینیب، میانه رولیک حقیده اؤز نظرلرینی ایتسین‌لر.

۵- اعتدال قیسی تیل‌لرنینگ سؤزی دیر؟

الف: اؤزبیکچه

ب: اؤزبیکچه- عربچه

ج: فارسچه

د: عربچه

۱- اعتدال دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- اعتدال‌نی نظرده توتگن کیشی نیمه‌گه ایریشه‌دی؟

۳- معتدل هوا ییل‌نینگ قیسی فصل‌لریده بؤله‌دی؟

۴- باتور، اولوغ بیگ و قره خان‌گه نیمه حقیده سؤزلب بیردی؟

۵- قره خان، اولوغ بیگ که نیمه جواب بیردی؟

۶- باتور، اولوغ بیگ و قره خان اؤز اؤقیتووچیلریدن نیمه‌نی سؤره‌دیلر؟

۷- باتور، اولوغ بیگ و قره خان‌نینگ اؤقیتووچیسی اولرگه اعتدال حقیده نیمه دیدی؟

اوی تاپشیریغی:

اعتدال حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده، تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

۱- مین مکتب‌ده اؤقییمن.

۲- ارسلان کتاب اؤقیدی.

۳- باتور، اولوغ بیگ و قره خان سکّیزینچی صنفده اؤقییدیلر.

۴- اؤقووچیلر اوی تاپشیریق‌لرینی بجردیلر.

۵- بؤرگوت اوکه‌سیگه ایش بویوردی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلر "باش نسبت" یا "انیق نسبت" دیر. شونینگ اوچون "باش نسبت" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

انیق یا باش نسبت: بو نسبتده‌گی فعل حرکت‌نینگ ایگه (شخص) تمانیدن بجریلیشینی بیلدیره‌دی. حرکت نینگ پدیده ایسه تؤلدیروچی یا که (اؤرین حال وظیفه‌سیده کیله‌دی. انیق نسبت یساوچی‌ده مخصوص قؤشیمچه یؤق؛

مثال اوچون: او کیتدی. او بازاردن کیلدی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده "باش نسبت" نی کؤرسه‌تینگ:

الف: آیدین اؤز درسلرینی اؤقیدی.

ب: زیب النسا اوکه‌سی بیلن مکتب‌گه باردی.

ج: آی خانم سکّیزینچی صنفده نمره اول بؤلدی.

د: طغرل اوی تاپشیریقلرینی بجردی.

۲- اؤن جمله یازیب، او جمله‌لرده "باش‌نسبت" یا " انیق‌نسبت" نی کؤرسه‌تینگلر.

۳- قوییده‌گی متنده "باش نسبت" لرنی کۉرسه‌تینگ:

مېن اویدن چیقب مکتب تمان بارردیم . . . اولوغ بېگ، قره خان‌گه قره‌ب دېدی: بو حقیده نیمه دیماقچی‌سن؟

شونده قره‌خان: مېن هم باتورجان سۉزیگه قۉشـیله‌مـن، چونکـه او اعتـدال حقیـده یخشیگینه معلومات بېردی. مېن اولرنینگ صحبت‌لریگه اره‌لشـیب، بالـه‌لـر نیمـه حقیـده سۉزلشیب باراتیب سیزلر؟ دېب سۉره‌دیم.

اوی تاپشیریغی:

اعتدال حقیده بیر قیسقه انشاء یازیب، اما اونده اۉقیتیلگن فعل نسبت‌لرینی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

اۉن آلتینچی درس

هدفلر:

۱- ایرکینلیک نیمه‌لیگینی توشونیش و سېویش.

۲- میرزا امام بېردی بیلن تانیشیش و اوندن اۉرنک آلیش.

۳- مجهول نسبتی (ناانیق فعللر) نی اۉرگنیش.

میرزا امام بېردی خان

خداوند ﷻ برچه انسانلرنی ایرکین یره‌تگن. ایرکین‌لیک هر بیر انسان و اۉلکه‌نینگ طبیعی حقی دیر. ایرکین‌لیک و استقلال برچه ملتلر و اۉلکه‌لرنینگ معنوی افتخاری سنه‌له‌دی. شونینگ اوچون، هر بیر آگاه ملت اۉز یورتی و آنه تۉپراغی ایرکینلیگینی قۉلگه کیریتیش اوچون جان و مالینی ایه‌مسدن کوره‌شه‌دی.

امام بیردی مبارز ضد استعمار انگلیس

سېویملی اۉلکه‌میز افغانستان‌نینگ ایرکین‌لیگی، استقلالی همده تۉپراغی بوتونلیگی تاریخ آقیمیده نیچه مرته تورلی یاووز کوچلر و باسقینچیلر تماندن باستیریب آلینگن. جمله‌دن ۱۸ و ۱۹نچی عصرلرده انگلیس استعمارچیلری تماندن باسقینچیلیک یوریشلر آرقه‌لی باستیریب آلیندی. اۉلکه‌میزنینگ برچه باتور خلقی بیرگه‌لشیب، استعمارچی باسقینچیلرگه قرشی کوره‌شدیلر.

اۉلــکه اېرکیـنلیــگی کـوره‌شـیده، اۉلکه‌میزده‌گی تورلی قـوملر قطـاری اۉزبېکلـر، همده باشقه تورک خلقلری هم اولکن اولوش قۉشگن‌لر. اۉن سکّیزینچی عصرده‌گی اۉلکه اېرکینلیگی کوره‌شلری آقیمیده کۉپلب ایلغار رهبرلر میدانگه چیقـدی. تـاریخی منبعلـرده میرمسجدیخان، نایب امین الله خان لوگری، وزیر محمد اکبرخان و میرزا امام بېردی خان سینگری ایلغار و کوره‌شچن رهبرلر آتی ذکر اېتیلگن.

مشــــهور تــــاریخچی میرغلام محمد غبار، میرزا امام بېـــردی آتینـــی اۉز کتـــابی "افغانستان در مسیر تـاریخ"ده اېسـلب اۉتگــن. اونینــگ یازیشـیچه، امـام بېـردی خـان انگلیس استعمارچیلریگه قرشی بیرینچـی اوروشــده "انقــلاب چرخی" نی آلغه سوروچی ایلغار رهبرلردن اېدی.

میرزا امام بېردی خان عادی بیر مبارز بۉلمه‌ی، بلکه ایلغار و قۉرقمس کوره‌شچن صفتیده حتی باشقه رهبرلرنی تحریک قېلماق مقصدیده "شبنامه" لر هم ترقتگن. بو حقده غبار یازه‌دی:

" . . . ۱۸۴۰ میلادی ییل‌نینگ جولای آییده اوچ کیشـی کابـل‌لیـک احمـد بـرنج فروش، میرحسن مفتی و میرزا امام بېردی خان پایتخت‌نینگ نفوذلی اولوغلرینی تحریک قیلماق اوچون بیر اعلامیه ترقتدیلر. اعلامیه‌ده ایتیلگن اېدی: اۉلکه‌نینـگ برچـه تـانیقلی اولوغلرینی انگلیسلر تېزلیکده هندوستان‌گـه سـورگون قیلـه‌دی. شـو اساسـده، اۉزلرینـی قوتقرماق اوچون آلدینراق حرکت قیلیشلری کېره‌ک."

منبع‌لرگه کۉره، میرزا امام بېردی خان اصل کابل‌لیک بۉلیب، دېمک کابلده توغیلیب اۉسگن. قاله‌بېرسه، او خوشنویس بۉلیب، اۉته چیرایلی خط یازر اېکن. امیرعبدالرحمن خان قدرتگه یېتگندن سۉنگ، او انگلیس‌لرنینگ اشدی مخالفی بـۉلگن‌لیگـی اوچـون، سـردار محمدایوب خان‌لر بیلن بیرگه هندوستان‌گه سورگون قیلینگن. او یېرده خوشـنویس‌لیکـده آت قازانیب، اوشه یېرده وفات اېتگن.

هه عزیز اۉقووچیلر، اۉلکه‌میز استقلالی و اېرکین‌لیگینـی قۉلگـه کیـریتیش و اونـی اسره‌شده اۉلکه‌میزده یشه‌یاتگن برچه خلقلر همیشـه یانمـه- یـان توریـب، دشـمن بـیلن کوره‌شیب، باریشدن علاوه اونینگ تاریخی و مدنیتی‌نینگ توزه تیشده هم بیـر- بیرلـری بیلن هردایم ایلکمه- ایلکه تۉختب، ایشلب کېلماقده‌لر.

اساسی توشونچه:

عزیز اۉلکه‌میز افغانستان استقلالی و ایرکینلیگینی قۉلگه کیریتیش و اونی اسره‌شده، برچه قوم و ایلاتلری حصه قۉشگن.. میرزا امام بیردی باشقه ایلغـار رهبرلـر بـیلن بیرگـه بیرینچی صفلرده کوره‌شـگن و حتـی جهـاد رهبرلرینـی شـبنامه ترقـه‌تـیش یـۉلی بـیلن مأیوس‌لیکدن قوتقه ریب، جهادگه ترغیب ایتگن.

فعالیتلر:

۱- صنفداشلرینگیزدن بیر کیشی درس متنی‌نی اۉقی یاتگنده، اونی انیق ایشیتینگ.

۲- میرزا امام بیردی‌نینگ آتینی کیم و قیسی تاریخده ایسله‌گن؟ ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، شو حقده سۉزله‌سین.

۳- میرزا امام بیردی آتی استقلال رهبرلری قطاریـده قیسـی رهبرلـر بـیلن بیرگـه توتیلگن؟ بیر کیشی توریب سۉزله‌سین.

۴- میرزا امام بیردی انگلیس استعمارچیلریگه قرشی کوره‌ش آقیمیده کابل شهریده قنداق فعالیتلر قیلگن؟ ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، شو حقده سۉزله‌سین.

۵- قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلینگ و اولردن بیر نیچته‌سیگه جمله توزینگ:

توپراق بوتونلیگی، باسقینچی، تاریخ آقیمی، ایلغار، کوره‌شچن، آلغه، سورگون، شبنامه

۶- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، سۉزلرنینگ معناسینی اۉقیسین و توزگن جمله‌لریدن بیرته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

ایرکین‌لیک حقیده تۉرت- بیش سطرلیک بیرمتن یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

مجهول نسبت (ناانیق فعل):

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۆقیب، اونده‌گی فعللرگه دقت قیلینگ:

– استعمارچیلر تمانیدن باستیریب، آلیندی.

– چقریق کارتلری ترقه‌تیلدی.

– او ترەندی و بۆزه‌ندی، کپین تۆی‌گه جۆنه‌دی.

– بویوریلگن ایشلر، بجه‌ریلدی.

– پخته‌لر تېریلدی.

یوقاریده‌گی گپ‌لرده‌گی:

آلیندی، ترقه تیلدی، تره‌ندی، بېزه‌ندی، بجریلدی و تېریلدی فعللرنینـگ برچـه‌سـی مجهول نسبت یا ناانیق فعللر دیر. اونینگ تعریفی قوییده‌گیچه:

مجهول نسبت (ناانیق فعل):

ایش– حرکتنینگ انیق بجروچیسی معلوم بۆلمه‌گن فعل، ناانیق فعـل یـا مجهـول نسبت دېیله‌دی؛ مثاللر: سیندیریلدی، کۆریندی، اوریندی، سوریلدی، بۆیلـدی، بیلینـدی و باشقه‌لر.

ناانیق فعللر (ن، ین، ل و یل) قۆشیمچه‌لری یاردمیده توزیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- میرزا امام بېردی حقیده‌گی متندن ناانیق فعللرنی تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ.

۲- قوییده‌گی جمله (گپ) لردن ناانیق فعل ایشله‌تیلگنلرنی بېلگیلنگ:

- کوره‌شچیلردن بیری ییقیلدی.
- خاتین، باله‌سینی یېتکله‌دی.
- او سفردن کېلدی.
- باشیگه غم- قیغو یاغیلدی.
- شیشه سیندیریلدی.

۳- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر قیسی‌سی بیر جمله حقیده اۉز فکرینی بېلدیرسین.

۴- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه‌لشیب، ناانیق فعل بیلن ایکیته جمله توزسینلر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب، یازگن جمله‌لرینی اۉقیسین و باشقه‌لر فکر بېلدیرسینلر.

۶- قوییده‌گی گپ (جمله) لرنی ناانیق فعل‌لر بیلن توگللنگ:

- قربان هیتیده قۉیلر . . . .
- درختلر اره‌سیدن اونینگ بۉیی . . . .
- پیشگن بوغدایلر اۉتگن هفته . . . .
- بېرگن کتابینگیز . . . .

۷- تۉرت کیشی نوبت بیلن تخته گه باریب، هرکیم توگللگن بیر جمله‌سینی یازسین و باشقه‌لر او حقده فکر بېلدیرسینلر.

اوی تاپشیریغی:

تۉرت سطرلیک بیر متن یازیب، اونده کمیده اوچته ناانیق فعل ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

اۉن یېتّینچی درس

هدفلر:

۱- داستان ژانری بیلن تانیشیش و اوندن ذوقلنیش.

۲- روش (قید) حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- قارنینگ قنده‌ی هندسی شکل‌لری بار؟

۲- قارنینگ نیمه‌لرگه فایده‌سی بار؟

قار اوچقونی نینگ تقدیری

قار یاغیب تورگن ایدی، پنجره دمیده اۉلتیریب، تشقرینی تماشا قیلردیم. قار اوچقونلری اۉینب- اۉینب کېلیب، همه نرسه‌لرنینگ اوستیگه توشر ایدیلر. درختلرنینگ اوستیگه، دیوارنینگ اوستیگه، تاش‌لرنینگ اوستیگه، همه همه نرسه‌لرنینگ اوستیگه . . .
. . . . . .

کتّه بیر قار اوچقونی پنجره تمان کېلر ایدی. قۉلیمنی پنجره‌دن تشقریگه اوزه‌تدیم و قار اوچقونینی قۉلیمگه آلدیم. قنچه‌لر پاکیزه و آپّاق ایدی بو قار اوچقونی! قنده‌ی منظم و چیرایلی ایدی بو قار اوچقونی!

– کاشکی بو قار اوچقونی‌نینگ تیلی بۉلسه ایدی و اۉز تیلی بیلن حیاتی و تقدیری حقیده مینگه سۉزلب، بیرسه ایدی، دیب اۉزیمچه آرزو قیلدیم.

شونده قار اوچقونی تیلگه کیریب "مینینگ حیاتیم قنده‌ی‌لیگینی بیلماقچی بۉلسنگ، قولاق سال، سینگه حکایه قیله‌من" دیدی.

"مین نیچه آی آلدین، بیر تامچی سوو ایدیم، دینگیزده ملیارد- ملیارد تامچیلر بیلن بیرگه اویان- بویانگه یوگوریب، کون اۉتکزر ایدیم. یاز کونلری‌نینگ بیریده دینگیزنینگ یوزیده اۉینب یورگن ایدیم. ایسّیق قویاش پارلب تورگن ایدی. مین ایسیدیم، بخار بۉلدیم. باشقه مینگلب تامچیلر هم مین بیلن بیرگه بخارگه ایلندیلر. بیزلر ییینگیل‌لیکدن قنات چیقرگن ایدیک. یوقاریگه قره‌ب حرکت قیله‌باشله‌دیک، شونچه هم یوقاریگه چیقدیک که، آدملرنی کۉرمه‌ی قالدیک. هر تماندن بخارلر توده- توده کیلیب، بیزلرگه قۉشیلر ایدیلر. گاهیده بیزلر باریب کتّه‌راق توده‌لرگه قۉشیلر ایدیک. بیر- بیریمیزگه قۉشیلیب، قیسیلر ایدیک. ینه هم یوقاریگه قره‌ب، یۉل یورردیک، یۉل یوریب- یۉل یوریب، مۉل بۉلردیک و ینه هم بیر- بیریمیزگه قیسیلردیک و بولوت بۉلیب، گاهیده قویاش یوزینی یاپردیک، گاهیده آی و یولدوزلر یوزینی تۉسردیک و کیچه‌نی ینه هم قرانغوراق قیلردیک. شمال قووليب، بیزلرگه تورلی شکللر بیرر ایدی. اۉزیم دینگیزده‌لیگیمده، بولوتلرنی عجایب شکل‌لرده کۉرر ایدیم.

بیلمه دیم، نیچه آی کۉکده سرگردان ایدیک، بیزلر کۉپ یوقاری باردیک، هوا ساووق بۉلگن ایدی. آیاق- قۉلیمیزنی اوزه‌ته آلمسدیک. برچه‌میز، بیر- بیریمیزگه یاپیشگن ایدیک. بیرلشیب یۉلگه توشدیک، قه‌ییرگه باریشیمیزنی بیلمس ایدیک، قویاشدن هیچ قنده‌ی خبر یۉق ایدی. گویا که اۉزیمیز، قویاش یوزینی یاپگندیک کۉپ کینگ بۉلگن ایدیک، یوزلرچه کیلومتر اوزونلیگیمیز و ایینیمیز بار ایدی. یاغمیر بۉلیب، ییرگه قیتیشنی آرزو قیلر ایدیک.

مینینگ یوره‌گیم خوشلیکدن گورس- گورس اورردی. ییرگه قیتیش خبری قوونچ بغیشلر ایدی. بیر نیچه وقت اره‌دن اۉتدی. بیزلر یرمیمیز بخار، یرمیمیز یاغمیر بۉلیشنی ایستر ایدیک. تۉستدن هوا ساووق بۉلدی. همه قلتیرر ایدیلر. اطرافیمگه قره‌دیم. یانیمده‌گیلر نینگ بیریدن "نیمه بۉلدی؟" دیب سۉره‌دیم.

"شوچاغده یېرده میز" دېب جواب بېردی، یعنی بیزنینگ آستیمیزده قیش پیتی دیـر. البته باشقه جایلرده هوا ایسیق بۆلیشی ممکـن. بوکوتیلمـه‌گـن سـاووق بیزلرنـی یـاغمیر بۆلگنی قۆیمس اېدی. "قره، قره! مېن قار بۆله‌یاتیب‌من، سېن هم."

یۆلداشیم نینگ سۆزی آغزیده قاتدی، قار بۆلدی، یېرگه قـره‌ب، جۆنـه‌دی. اونینـگ کېینیدن مېن و مېنگه اۆخشه‌گن مینگلرچه ذره‌لر قار اوچقونی بۆلیب یېرگه یاغدیک.

دېنگیزده‌لیگیمده، آغیر اېدیم، بخار بۆلگندن کېین یېنگیل‌گینه بۆلدیم. سمان پریگـه اۆخشب اوچردیم، ساووقنی هم بیلمسدیم. ساووق، بدنیم نینگ بیر بۆلگی بـۆلگن اېـدی. اۆینب– اۆینب پستگه توشـردیم. یېرگـه کېلگنـیم‌ده، سـېنینگ اوزه‌تـیلگن قۆلینـگ نـی کۆردیم. سېن خوشیم کېلدینگ . . . .

شونده بیردن قار اوچقونی نینگ سېسی اۆچدی، قره‌سـم بیـر تـامچی سـوو بۆلیـب قالیبدی.

(صمد بهرنگی نینگ حکایه‌لریدن)

اساسی توشونچه:

بیر تامچی سوو قویاش ایسیّغیدن بخار بۉلیب هواگه چیقه‌دی. کوک‌ده ساووق‌دن قارگه ایلنیب، یېرگه کېله‌دی. یېرده حرارت نتیجه‌سیده ینه بیر تامچی سووگه یعنی اۉز اصلی‌گه اَیلنه‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی، ایکّی اۉقووچی، تنقیط علامه‌لرینی کۉزده توتیب اۉقیسین، ینه ایکّی اۉقووچی، درس مفهومینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۲- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

تامچی، بوغ، قیسلماق، یاپیشماق، تۉست، آغیر، یېنگیل

اوی تاپشیریغی:

درس متنیدن اۉزینگیزگه یاققن پاراگرافنی کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، سۉنگ اوشه پاراگرف نینگ مفهومینی علیحده یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* قار یاغیب تورگن بیرکونی، پنجره دمیده اۉلتیرگن ایدیم.

* قار اوچقونی استه‌گینه قۉلیم نینگ کفیگه کیلیب توشدی.

* توستدن هوا ساووق بۉلدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده بیلگی‌لنگن سۉزلر، روش (قید) دییله‌دی.

روش: ایش-حرکت‌نینگ بیلگی‌سینی، حالتینی، درجه و مقدارینی بیلدیروچی سۉز تورکومی روش دییله‌دی. روش، قنده‌ی؟، قچان؟ قه‌ییرده؟ قه‌ییرگه؟، قنچه؟ کبی سۉراقلرگه جواب بیره‌دی.

روش معنا جهتدن تۉرت تورگه بۉلینه‌دی:

۱- حالت روشی، ۲- پیت روشی، ۳- اۉرین روشی، ۴- درجه و مقدار روشی

حالت روشی (حالت قیدی): ایش-حرکت‌نینگ قنده‌ی حالت‌ده یا که قه‌ی‌طرزده بجریلگن‌لیگینی بیلدیریب، قنده‌ی؟، قه‌ی حالده؟، قه‌ی طرزده؟ سۉراقلریگه جواب بۉله‌دی.

حالت روشی گه، استه، سېکین، جیم، درحال، بیردن، بیرآن، بیرمه- بیر، تیز، پیاده، تۉستدن، قۉلمه- قۉل، چیندن، کۉپینچه، یانمه- یان کبی سۉزلر کیره‌دی.

پیت روشی (زمان قیدی): ایش-حرکت بجریلیشی نینگ پیتینی بیلدریب، قچان؟، قچانگچه؟، قچاندن بیری؟ کبی سۉراقلرگه جواب بیره‌دی. پیت روشیگه، ایرته‌، ایندین، ایرته‌لب، ایلگری، سۉنگره، همیشه، کېچه، بوگون، توناکون، اله‌قچان، آلدین، کېچه‌سی، هرکون، کېین، ییلدن- ییلگه، ایرته- ایندین، حاضر، کوندوزی کبیلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روشلرنی تنلب کؤرسه‌تینگ:

* هوا ایلیق، ایشیک‌لرنی آچیب قؤیسه هم بؤله‌دی.

* آپه- سینگیل یانمه- یان کېته‌یاتگن ایدیلر.

* ایکین نی ایرته ایککن حاصلینی ایرته اؤرر.

* قؤرقاق، آلدین دن مشت کوته‌رر. (مقال)

* مین فاریابدن کیلدیم.

* قنچه وقتدن بېری کابلده یشه‌ی‌سیز؟

* کؤپ گپ قولاققه یاقمس. (مقال)

* آز، آز اؤرگه‌نیب دانا بؤلر. (مقال)

۲- درس متنیدن بیر پاراگرافنی تنلب یازینگ، سؤنگ اوشه پاراگرافگه ایشله‌تیلگن روشلرنی بېلگیلب، کؤرسه‌تینگ.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی مناسب سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

- قار یاغیب تورگن بیر کون، . . . . ایدیم . . . . تماشا قیلر ایدیم. قار اوچقونلری . . . . ، همه نرسه‌لرنینگ . . . . قؤنر ایدیلر.

- کاشکی بو قارچه نینگ . . . . ایدی و . . . . حیاتی و تقدیری حقیده . . . . بیرسه ایدی، دېب . . . . قیلدیم.

اوی تاپشیریغی:

حکایه کتابلر یا مجله‌لردن بیر قیسقه حکایه‌نی تنلب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

اۉن سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱– نیک‌لیک نینگ اهمیتی گه توشینیش.

۲– اۉرین روشی و مقدار روشی‌نی بیلیب ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱– نیک‌لیک دیب قیسی ایشلرگه اَیته‌سیز؟

۲– نیک‌لیک بیلن یمانلیک‌نینگ فرقلری نیمه دیر؟

نیک‌لیک بهاسی

بیـر کیشـی بیـردی گداگـه بیـر درم
ایســته دی اونــدن دعــاده یــاردم

دیـدی اونگـه کولگـو بیرلـه ملـتمس
بیرگه نینگ شو ایسته‌گینگ‌گه ارزیمس

ایتمه روحینگ‌گه یمان‌لیک هیچقچان
سین ریادن قیـل اۉزینـگ‌نـی در امان

خودنمــالیق قیلمــه طاعتــده مــدام
خودنمــالیق دیــر مســلمان‌گــه حـرام

گـر گداگـه بیـره‌سـن سـین بیـر درم
طمــع ایتمــه اۉرنیگــه بــاغی ارم

آدمــی گــر آز ایلــه همــراه بــۉلر
تۉغری یـۉل‌دن آزیـب اول گمـراه بـۉلر

ایتمه درویش‌دن طمع پـاداش سـین
قیلمه احسان و عطاینگ‌نی فاش سـین

یخشی‌لیک بیرله اۉزینگ‌نی قیل صفا
کمتــرین بۉلگیــل بۉلرســن اغنیــاء

مهربانلیـک قیلغیـل هـر بـي آنـه‌گـه
بـيـنـوا و بـيـسـر و سـامانه گـه

یخشی ایـرمس خودنمالرنینـگ ایشـی
ارپه سیپسه بوغدای آلمس هیچ کیشـی

چـون یمانلیـک دیـر جهانـده نـاروا
یخشـی‌لیـک دیـر اؤزی اسـباب دعـا

بؤلسـه بزمینـگ گـر جهانـده یـارقین
ایلـه‌گیـل سـېن باشـقه بـزمین آیـدین

کوچ و قوت بؤلسـه سـېنده بـې‌مـلال
باشقه بیرله قیل کمک سېن فی الحـال

ایگـه بؤلسـنگ گـر غنـا و گـنج گـه
قیـل جوانلیـک اینـدی اهـل رنـج گـه

بــار غریـــب و بینـــوادن آل خبـــر
گر غنی سن یـا کـه سـېن سـن معتبـر

کؤرگیــل انفــاق چاغیــده اللهنــی
حاضـــر و نـــاظر اؤزینگـــه شـــاه‌نـــی

شعر پروین اعتصامیدن- ترخان ترجمه سی

اساسی توشینچه:

مسلمان کیشی یخشی‌لیک نی الله ﷻ رضاسی اوچون بجـره‌دی و هیچقچـان ریـا و تظاهر اوچون باشقه‌لرگه نیک‌لیک قیلمه‌یدی و قیلگن احسان و عطاسینی فاش ایتمه‌یدی و همیشه کمترین بؤله‌دی، کوچ و قوتی، مال و دارایی سی بؤلگنده محتاج و بینوا کیشی‌لر بیلن یاردم بیره‌دی و انفاق قیلگن چاغیـده دایـم الله ﷻ نـی اؤز اعمالیگـه حاضـر و نـاظر بیله‌دی.

فعالیتلر:

۱– اۇقووچیلردن ایکّی کیشی شعرنی دیکلمه قیلسین‌لر.

۲– اۇقووچیلردن ایکّی کیشی شعرنی معنا قیلسین‌لر.

۳– اۇقووچیلر شعرده‌گی ینگی لغت‌لرنینگ معناسینی اۇقیتووچیدن سۇره‌ب، جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۴– اۇقووچیلر گروپلرگه بۇلینیب، شعرنینگ مفهومی حقیده قیسقه‌چه سۇزلسین‌لر.

۵– اۇقووچیلر قوییده‌گی سۇراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

– نیک‌لیک بهاسی شعری کیمدن دیر؟

– خانم پروین اعتصامی کیم اېدی؟

– شاعر بو شعرده نیمه نی اۇقووچی گه تلقین اېته‌دی؟

– خانم پروین اعتصامی دن ینه قیسی بیر شعر نی اۇقیگن سیزمی؟

– اونینگ شعرلریده قیسی موضوعلر باره‌سیده سۇز یوریتیله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

پروین اعتصامی شعرینی اۇزکتابچه‌لرینگیزگه کۇچیریب، مفهومینی بیر قیسقه مقـال ضمنیده یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، همده اولرده اۉرین روشی و درجه مقدار روشی گه دقت قیلینگ:

بابر قه‌ی یېرگه بارگن ایدی. آلپامیش قه‌یېردن کېلدی. توران قه‌ی یېرده ایشله‌یدی. سېوینچ یوقاریده‌گی قیشلاققه کېتیپدی. نریگی باغ کیم نیکی دیر؟ نېچه وقتدن بېری کېنجه بای باله‌لر باغچه‌سیگه ایشله‌یدی؟ قنچه وقتدن بویان وطن گه بارمه‌گن‌سیز؟ بوگون خدایار سلگینه- کېچراق کېلدی، احمد شهر گه باردینگ آزراق شیرینی کېلتیر.

اۉرین روش (قید مکان):

فعل نینگ بجریلیشی اۉرنینی بیلدیریب قه‌ی یېرده؟ قه‌ی یېردن؟ قه‌ی یېرگه؟ سۉراقلریگه جواب بۉله‌دی.

درجه مقدار روشی (مقدار و درجه قیدی):

فعل نینگ درجه مقداری‌نی بیلدیریب قنچه؟ قه‌ی درجه‌ده؟ سۉراقلریگه جواب بۉله‌دی. مقدار روشی‌گه کۉپ، آز، کم، بیرآز، سلگینه کبی سۉزلر کیره‌دی. درجه مقدار روشی‌گه فعل یا بېلگی معنی‌سی‌نی کوچه‌یتیره‌دیگن جوده غایت، نهایتده، هرقنچه، آزمونچه، اصلاً، هیچ کبی سۉزلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روشلرنی تنلب کۉرسه‌تینگ!

- طیاره ده کۉک‌دن قوییگه کېله‌یاتگنیمیزده هوایی میدان فضاسی‌نی بولوتلر قمره‌ب آلگن اېدی.

- اوکم محمد جان قه یېرده بۉلسنگ ساغ و سلامت بۉلگین.

- یولدوز اۉز درسلریگه جوده کۉپ محنت چېکه‌دی.

- محمود شونچه اۉز درسلریگه دقت قیلگن اېدی که حتی اۉقیتووچی نینگ صنف گه کیریشیدن اصلاً خبر بۉلمه‌دی.

- انسان هر یېرگه بارسه نهایتده اۉز وطنینی سغینه‌دی نېگه اۉز یورتی‌نینگ گۉزه‌للیگی‌نی هیچ یېرده تاپه آلمه‌یدی.

- رزق و رۉزی‌نی هر یېرده آز و کۉپ الله تعالی اۉز بنده‌سیگه یېتیشتیریب توره‌دی بنده‌گه هر حال شکر قیلیشی لازم.

۲- اوچ- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر بیری، بیر جمله‌ده اۉرین روشی‌نی و ایکّینچی جمله‌ده درجه- مقدار روشی‌نی ایشلتسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگنلر بیرگه‌لشیب، اۉرین روشی و درجه- مقدار روشی باره‌سیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین.!

اوی تاپشیریغی:

تۉرت- بېش سطرلیک بیر متن ضمنی‌ده ایکّی- اوچته مقدار روشی و درجه- مقدار روشلرینی یازیب کېلتیرینگ!

اۉن توقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- شراب ضررلرینی بیلیش و اوندن اۉزنی سقلش.

۲- جمعیت‌نی شراب ضررلریدن آگاه‌لنتیریش.

۳- روشلر درجه‌سینی بیلیب، یازووده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- شراب‌نینگ ایچیشی نیمه اوچون منع ایتیلگن دیر؟

۲- شراب انسان‌نی نیمه قیله‌دی و انسان عقلی شراب نتیجه‌سیده نیمه بۉله‌دی؟

شراب ضررلری

کون توغدی‌نینگ قارنی هرکون شیشردی؛ اشتهاسی یۉق ایـدی؛ آزگینـه گـپ‌گـه اچیغله‌نیب قالردی؛ یوره‌گی تېز- تېز اوریب، قان باسیمی آشردی، خلاصه قیلیب ایتگنده کون سه‌یین حافظه‌سینی قۉلدن بېریب بدنی کوچسیزلنیب بارماقده ایدی.

او، جانیدن تۉیگه‌نیدن بیرکون تاغه‌سی‌نینگ اۉغلی آی تۉلدی‌نینگ اویی‌گه باریـب، اونگه دردلرینی سـۉزله‌دی. آی تۉلـدی درحـال اونـی اۉز موتریگـه مینـدیریب، ایچکـی کسل‌لیکلر متخصصی آلدیگه آلیب باردی.

داکتر، اونی درّاو معاینه قیلیب، دردلرینی سۉره‌دی: ایناغه‌م، نیمه دردینگیز بار؟

کون توغدی بدنیده‌گی بار دردلرینی بیرمه- بیر داکترگه اَیتیب بېردی.

داکتر اولرنینگ سۉزلرینی اېشیتیب اَیتدی:

دردلرینگیز کۉپراق نشه‌لی مواددن ایش آلگن کیشـیلرنینگ دردیگـه اۉخشـه‌یـدی، اَینیقسه شرابدن ایش آلگن‌لرگه، نېگه که شراب انسان بدنیگـه کیریشـی بـیلن برچـه‌دن تشقری اونینگ اعصابینی عادی حالتدن چیقه‌ریب، آزگینه گپ‌گه اچیغلنه‌دی. شونده تیلی

توتیلیب، بدنیگه قان یخشی یوگورمه‌یدی؛ یوره‌گی تینچسیزلنیب، تېز- تېز دوککیلله‌یدی؛ اشتهاسی آزه‌یه‌دی. کؤزلری خیره بؤلیب قاله‌دی؛ باشی اَیلنه‌دی؛ بدنیده‌گی اعضاء اؤز بورچلرینی یخشی بجره آلمه‌یدی؛ قان باسیمی آشه‌دی، نفسی قیسیله‌دی؛ ذهنی پریشان بؤله‌دی؛ اداغده مست‌لیک و تېلبه‌لیک یوز بېره‌دی. الله ﷻ قرآنکریم‌ده شراب‌نی پلید دېب، ایچیلیشی‌نی شیطان عملی دیگن. شراب ایچه‌دیگن کیشی‌لر قووناق حالت یوز بېره‌دی دېب اؤیله‌یدیلر، اما اصلیده او خوشلیک ایمس؛ بلکه او عادی حالدن چیققنی، اؤز عصبینی قؤلگه آلالمه‌گنی‌دن نشانه دیر. شو وقتده آی تؤلدی داکترنینگ گپلریگه قؤشیلیب سؤره‌دی:

داکتر صاحب، اؤته نشه‌لی موادلرخصوصاً شراب ایچیش نتیجه‌سیده انسان‌نینگ وجودیگه قیسی علاجسیز کسل‌لیکلر هم تاپیله‌دیمی؟

داکتر آی تؤلدی‌نینگ جوابیگه بونده‌ی دېب سؤزله‌دی:

مدام شراب ایچیش نتیجه‌سیده بغیر و اؤپکه‌نینگ ایشلشی بوزیله‌دی، معده و اثنی عشرده یره تاپیله‌دی؛ حتی هاضمه جهازیده و بغیرده سرطان تاپیله‌دی، ذهن فعالیتلری پسه‌یه‌دی، کؤزنینگ نوری آزه‌یه‌دی، عمر قیسقه بؤله‌دی، تورلی یوره‌ک کسل‌لیکلری تاپیله‌دی و حتی بعضی وقتلرده قان قویوق‌لشیب قاله‌دی، بدن سلول‌لریگه آکسیجن یېتمه‌یدی اونینگ نتیجه‌سیده میه‌نینگ نظمی بوزیلیب، قان تامیرلری و بدن حجره‌لریگه اؤزگریش کېله‌دی، شراب، بدن رطوبتینی سیمیره‌دی (سومره‌دی) و اونده ینگی کیمیاوی ترکیب‌لر توزه‌ته‌دی، قیسقه سی شو که، بدن اعضالری اؤز بورچلرینی یخشی صورتده بجره آلمه‌یدیلر. شرابدن تاپیلگن کسل‌لیکلرنی تداوی قیلیش باشقه کسل‌لیکلردن قیین‌راق دیر.

خدیجه بېگیم داکتر سؤزلریگه قیزیقیب، اونگه قره‌ب دېدی:

داکتر صاحب! دېمک شراب ایچه‌دیگن‌لر اؤزجانلریگه جفا قیله‌دیلر؛ اؤزلرینی نېچه لحظه‌لیک اؤتکینچی قووانچ اوچون شراب ایچیب، ساغلیکلریدن اَیریلیب، عمرلری‌گه ضرر یېتکیزگنی‌نی بیلمه‌ی قاله‌دیلر.

داکتر، باشینی قیمیرلتیب، دېدی:

هه! بعضی وقتلرده سکته و یوره‌ک تاخته‌لیشیگه هم شراب باعث بؤله‌دی؛ حتی اگر حامله خاتینلر حامله‌لیک وقتیده شراب ایچسه‌لر، اولرنینگ باله‌لری معیوب بؤلیب توغیلیشی ممکن.

شراب ایچیش، ساغلیک ضررلریدن اَیریم، اسلام دینی‌گه قرشی و اېل آره‌سیده یره‌مس نرسه تانیلگن دیر.

اساسی توشونچه:

شراب، انسان وجودیگه ضررلی دیر. اوندن تورلی کسل‌لیکلر حتی سرطان تاپیله‌دی، انسان عمرینی آزه‌یتیریب کون سه‌یین اونی اؤلیم سری یؤللته‌دی. شراب ایچیش حقیقتده جان‌گه جفا قیلیش دیر. اسلام شریعتی انه‌شو اساسده اونی منع ایته‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی اۉقیباتگنده، دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سۉراغلرگه جواب بیرینگ:

- کون توغدی‌نینگ نیمه دردلری بار ایدی؟
- اونی کیم داکترگه آلیب باردی؟
- داکتر معاینه قیلگندن کېین اونگه نیمه دېدی؟
- شراب‌نینگ انسان بدنی‌گه کیریشی بیلن قنده‌ی حالتلر انسان وجودیگه یوز بیره‌دی؟
- شراب ایچیش نتیجه‌سیده انسان وجودیگه قیسی علاجسیز کسل‌لیکلر تاپیله‌دی؟
- شراب حامله خاتین‌لرگه نیمه تأثیر ایته‌دی؟
- شراب و انسان نینگ طبیعی عمری آره‌سیده قنده‌ی مناسبت موجود؟

۲- یانمه-یان اۉلتیرگنلر اۉز اۉرته‌لریده شراب‌نینگ ضررلری حقیده سۉزلب فکر المشتیرسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، بیرته‌سی کون توغدی، بیرته‌سی آی تۉلدی، ینه بیرته‌سی داکتر رۉلیگه کیریب، درس متنینی عملی صورتده تمثیل قیلسین‌لر و باشقه‌لر اولرنینگ حرکت و سۉزلریگه دقت قیلیب، قنده‌ی‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- درس متنیده‌گی روشلرنی اۉز کتابچه‌لرینگیزگه کۉچیرینگ.

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب نوبت بیلن شراب ایچیشدن تاپیله‌دیگن کسل‌لیکلرنی ایتسین.

۶- قوییده‌گی لغتلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

باسیم، اختلال، حافظه، دوکیلله‌ماق، اۉت، اِثنی عشر، هاضمه جهازی، مفاجا، معیوب

اوی تاپشیریغی:

شراب ضررلری حقیده بیر قیسقه مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۇقیب، آستیگه خط چیزیلگن سۆزلرگه دقت قیلینگ:

– رحمان اېشیکنی سېکین آچیب، اتاقگه کیردی. اۇقیتووچی اوکه‌مدن سۆره‌دی: صنفداشلرینگدن قیسی‌سی اېنگ یخشی خط یازه‌دی؟

– کیم بوگون مکتبگه کېچراق کېلدی؟ محمود نینگ آتی نهایت تیز چاپه‌دی. مین اۇقیتووچیمدن جوده خورسندمن، چونکه او، بیزگه درسلریمیزنی یخشی اۇرگته‌دی. بیزنینگ اۇقیتووچیمیز اۇته بیلیمدان دیر. یعقوب‌نینگ آتی بغایت کتّه، لېکن اۇزی کیچگینه.

روشلرده درجه:

صفتلرده درجه بۆلگنی سینگری روشلرده هم درجه بار. روش درجه‌لری حرکت- فعل‌نینگ بېلگی‌سینی، مقدارینی، اۇلچمینی، آزلیگی و آرتیق‌لیگینی درجه‌لب کۆرسته‌دی، اۇزبېک تیلیده روش درجه‌لری اوچته دیر:

۱- عادی درجه:

فعل- حرکت‌نینگ عادی‌لیگینی بیلدیره‌دی، مثال اوچون: استه، سېکین، قویی، یوقاری، بلند، پست، کتّه، یوغان

۲- قیاسی درجه:

فعل- حرکتنی قیاسلب کۆرسته‌دی و بو درجه (راق) قۆشیمچه‌سی بیلن کۆرسه‌تیله‌دی؛ مثال اوچون: یقین راق، اوزاق راق، ایرته راق، کېچراق، آلدین راق

۳- آرتیرمه درجه:

فعل- حرکت بېلگیسی معیاردن آرتیق‌لیگینی افاده‌له‌یدی و بو درجه، اېنگ، جوده، انچه، غایت، نهایتده، اوته کبی سۆزلر بیلن انیق‌لنه‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اولرده روش درجه‌سینی انیقلب بېرینگ:

- سېوینچ اؤته چېبر. او، جوده یخشـی قاقمـه تیکـه‌دی، مـرال سـېکین- سـېکین درسلرینی اؤرگنماقده؛ مکتبگه کېچراق کېلگن اؤقووچی‌نینگ درسلری کېینگـه قالـه‌دی؛ تیریک‌چیلیک‌نینگ قویی و یوقاریسی کؤپ دیر؛ بوگونگی اؤقییدیگن درسیمیز بغایت مهم دیر؛ اؤقیتووچیمیز بوگون بیزگه ایتدی: هرکیم درسلرینی یخشـی اؤرگنسـه، مـېن اونـدن جوده خورسند بؤله‌من. اینگ یخشی اؤقووچی او دیر کیم که هر کون درسـلرینی اؤقیـب اوی تاپشیریغینی اؤز وقتیده بجره‌دی.

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر اؤز ارا روشلر درجه‌لری باره‌سیده صحبت اېتسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، روشلر درجه‌سینی انیقلاوچی بیر جمله ایتسین، باشقه‌لر تؤغری یا ناتؤغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، تختـه آلدیگـه باریـب روشـلرده درجـه قسم‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، درس‌نینگ بیرینچی بؤلیمده‌گی روشـلر درجه‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله کؤرستسین.

اوی تاپشیریغی:

بیر قیسقه مقاله یا خاطره یازیب، اونده روشلر نینگ اوچّله درجـه‌سـینی ایشـله‌تیـب کیلتیرینگ!

ییگیرمه‌نچی درس

هدفلر:

۱– ایرکین یشش و آزاده‌لیک اهمیتی گه توشینیش و اوندن حیاتده فایده‌لنیش.

۲– روش‌نینگ تورلرینی بیلیب، جمله‌رده ایشلته آلیش.

سؤراق:

۱– ایرکین یشش و آزاده‌لیک قنده‌ی بیر حیات‌گه اَیتیله‌دی؟

۲– محکوم‌لیک دیب نیمه‌نی توشینه‌سیز؟

صادق اؤغلانینگ بؤله‌ی

ای وطن مینگ بار اؤله‌ی مینگ قتله قربانینگ بؤله‌ی
ارمغان اَیلب جانیمنی صادق اؤغلانینگ بؤله‌ی
سینگه خدمت اَیله‌ماق دیر آرزو ارمانیم منینگ
سینی آباد ایتیب اؤزیم مرد دورانینگ بؤله‌ی
اؤرگیله‌ی تاغ و ادیرینگ‌دن که گل‌دن تؤله دیر
مین فدایی لاجوردین ماوی آسمانینگ بؤله‌ی
باغ لرینگه گل ایکه‌ی و دشتلرینگه بوغدای
اطرافینگ‌دن ایله‌نیب باغبان و دهقانینگ بؤله‌ی
شهر و قیشلاغینگ‌نی کؤکلم ایلب ایته‌ی گلستان
گلشنینگ‌ده اؤلتیریب بلبلی خوشخوانینگ بؤله‌ی
یؤل‌لرینگ‌نی تیرگیزیب قیته‌دن ایله‌ی مین توزوک
آت چاپیب، کوره‌ش توتیب نامدار دورانینگ بؤله‌ی

ایشــلرینگ‌گــه ســاله‌یــین باشــدن اســاس و بنیــاد
دفترینــگ‌نــی ایگــه‌لــب صــاحب دیوانینــگ بۉلــه‌ی

محو ایته‌ی هـر تـور فساد و فتنـه‌نـی سـیندن اۉزیـم
تینچلیـــک‌ده راحـــت خلـــق مســـلمانینگ بۉلـــه‌ی

کعبـهٔ مـین سـین ایرورسـن سـینی ایتـرمن طـواف
اۉگریلیـب سـیندن اۉزیـم شـیدایی آسـتانینگ بۉلـه‌ی

آتـش مهرینـگ اورر هـر لحظـه کـۉنگلیم‌گـه شـرار
مین بو اۉت ایچره کوییـب قفنـوس داسـتانینگ بۉلـه‌ی

سوردی دوران شاه و سلطان کۉر که ایمدی مین بوگون
تقدیرینگ‌نی قـۉل‌گـه آلیـب خـان و خاقانینـگ بۉلـه‌ی

ایســترم ایــرکین یشــب، یورســم قوچاغینگــه مــدام
تاغلرینگـــده ارســـلان و دشـــتده قاپلانینـــگ بۉلـــه‌ی

یخشـــی نرســـه آلدیمـــه آزاده‌لیـــک‌دن باشـــقه یـــۉق
اورمانینـــگ‌ده حُـــر گیزیـــب شیرنیســـتانینگ بۉلـــه‌ی

سینگه ایگـری باقسـه گـر خصـمینگ عـداوت یوزیـدن
سونگو سنچیب کۉکسـیگه هرلحظـه قلقانینـگ بۉلـه‌ی

سـینگه ای اۉلکـم کـوره‌شـیب افتخـارات کیلتیریـب
باعـــث مینـــگ عزوفـــرو لایـــق شـــانینگ بۉلـــه‌ی

سینگه ای یورتیم قیله‌ی ایش ایتـه‌یـین رشـکی جنـان
ســرخروی عالمــده چــون لعــل بدخشــانینگ بۉلــه‌ی

(نــامق)

اساسی توشونچه:

اۉلکه‌گه خدمت قیلیش اونینگ هر بیر صادق اوغلانلری‌نینگ بیرینچی آرزو و ارمانلرینی تشکیل بیره‌دی اوندن دفاع اېتیش اولرنینگ بیرینچی دینی و وطنی وجیبه سی بۉلگن. وطن عشقی سرکش آت دېک وطن‌نینگ صادق اوغلانلری دلیده هردایم النگه اوره‌دی وطن دېگنده جان و دل‌لرینی فدا قیلیش‌گه هر دایم تیار دیرلر. نېگه اولر اۉز تقدیرلرینی وطن تقدیری بیلن همیشه علاقه‌لی و باغلیق بیلیب اونگه قره‌ب نفس آله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی بېش- آلتی دقیقه جیم اۉقینگ!

۲- هرقطاردن بیر کیشی توریب، شعرنینگ ایکّی- ایکّی بیتی‌نی باشقه‌لرگه دیکلمه قیلیب بېرسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لردن بیر- بیر کیشی‌سی توریب، بیر بیتینی باشقه‌لرگه معنی قیلیسین‌لر.

۴- شعرده‌گی ینگی لغتلرنی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، اولرنی جمله‌لرده ایشله‌تینگ!

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب توزه‌تگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین. باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

وطن حقیده چیرایلی شعرلرنی باشقه شاعرلردن تاپیب، بیر شعرینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، نېچه بیتی‌نی معنی قیلیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۆقیب، آستیگه خط چیزیلگن سۆزلرگه دقت قیلینگ:

۱- بېریلگن درسنی تېزده اۆرگنه‌دی.

۲- اېرگش، بابردن کېین مکتب‌گه کېلدی.

۳- تېمور همه وقت اوکه‌لری‌نینگ درسیگه یاردم بېره‌دی.

۴- بهار فصلیده همه یاق یم- یشیل بۆله‌دی.

۵- اۆلکه‌میزنی یشنه‌تیش اوچون قیشین- یازین دېمه‌ی، ایشله‌شیمیز کېره‌ک.

یوقاریده‌گی جمله‌لرنینگ آستیگه خط چیزیلگن سۆزلری روش سانلریدن دیر. روشلر توزیلیشی‌گه کۆره اوچ تور گه بۆلینه‌دی:

ساده روش (قید ساده)، مرکب- قۆشمه روش (قید مشتق)، جفت روش (قیدترکیبی).

۱- ساده روش: ساده روش بیر اوزه‌کدن تشکیل تاپه‌دی. توب و یا که یسه‌مه بۆله‌دی.

توب روشلر، یساوچی قۆشیمچه‌لر بیلن قۆللنه‌دی: تېز، سېکین، کېین، کـۆپ، اېرتـه، بوگون، کېچه، بیردن کبی.

یسه‌مه روشلر، مخصوص قۆشیمچه‌لر بیلن یسه‌له‌دی، آی دېک، مردلرچه، غالبانه، مردانه، قهرمانلرچه کبی.

۲- مرکب- قۆشمه روش: بیری مستقل قۆللنه آلمه‌یدیگن، ایکّینچیسی مستقل معنا گه ایگه بۆلگن اوزک یا هر ایکله‌سی مستقل حالده معنـا افـاده‌لـه‌یـدیگن اوزه‌کـدن تشکیل تاپگن روشلر، مرکب- قۆشمه روشلر دېیله‌دی:

مرکب- قۆشمه روشلرنینگ تورلری:

الف: ترکیبی‌ده او، بو، شو، آلماشلری بۆلگن پیت و اۆرین معناسینی بیلدیروچی روشلر: اویاققه، بویاققه، شویاققه، اویېرگه، شویېردن . . . .

ب: ترکیبی‌ده هر، هېچ، همه، بیر، سۆزلری بۆلگن روشلر: هروقت، هرزمان، هرقچان، هېچ قچان، همه یېرده، همه یاق، بیرزوم، بیرنېچه . . . .

ت: ترکیبی ده الّه، قه‌ی سۆزلری بۆلگن روشلر: الّه قچان، الّه‌قه یېرده، الّه قه یېرگه، قه‌ی وقت . . . .

۳- جفت روش: جفت روش ایکّی سؤزنینگ باغله‌نیشیدن تـوزیلگن روش دیـر.
جفت روش قوییده‌گی‌گچه یسه‌له‌دی:

* معناداش سؤزلردن: استه- سېکین، اېسان- امان، آچیق- آیدین، اوزیل- کېسـیل کبی.
* قرمه- قرشی معنالی سؤزلردن: قیشین- یازین، آستین- اوستون، آچین- تـؤقین، کېچه- کوندوز کبی.
* سؤزلرنی تکرارلش بیلن: تېز- تېز، سېکین- سېکین، یوزمـه- یـوز، کؤچـه مـه- کؤچه، رنگمه-رنگ کبی.

فعالیتلر:

۱- ساده روش، مرکب- قؤشمه روش و جفت روشلرنینگ هر بیریگه ایکّـی جملـه توزیب، کؤرسه‌تینگ. اوچ اؤقووچی یـازگن جملـه‌لرینـی باشـقه‌لرگـه اؤقیسـین، سـؤنگ جمله‌لرده ایشلتگن روشلرنی ایتسین.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده روشنی بیلگی‌لب کؤرسه‌تینگ:

* حاضر اېرکین، سکّیزینچی صنفده درس اؤقییدی.
* نصرت الله بوگون مکتب گه کېچ کېلدی.
* آته‌م بیر نېچه کون آلدین فاریابدن کېلدیلر.
* آوچی قؤشلر هر وقت اېرکین اوچه‌دیلر.
* تانگ آذانی دن کېین، سېکین- سېکین تانگ یاریشیب باره‌دی.

۳- اؤقووچیلر تواضع حقیده اؤز تویغولرینی ایکّی جمله بیلن یازسـین‌لـر، کېـین اوچ اؤقووچی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

روشلرنینگ توزیلیشیگه کؤره تورلرینی تعریف‌لب، هر بیریگه بیـر مثـال کېلتیریـب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ!

ییگیرمه بیرینچی درس

هدفلر:

۱- اِنترنیت حقیده قیسقه‌چه معلومات گه ایگه بۆلیش.

۲- اِنترنیت ترماغیدن قنده‌ی فایده‌لنه بیلیش.

سۆراقلر:

۱- کمپیوترلرده انترنیت بیلگیسی قیسی حرف و قنداق رنگ بیلن بیلگی‌لنگن دیر؟

۲- کمپیوترده انترنیت سایتینی قیسی مینودن آچه آله‌میز؟

اِنترنیت (InterNet)

انترنیت (InterNet) کمپیوتر شبکه‌لری تۆپلمی بۆلیب، کوچلی و کتّه کمپیوترلر (Servers) دن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. اگر شو دستگاه‌نینگ بیریگه باغلنسک، آسانلیکده باشقه سرور (Servers) لرگه هم باغلنه آله‌میز.

اِنترنیت، بیرینچی قتله میلادی ۱۹۶۹نچی ییل ARPA (امریکا مملکتی پروژه‌لری نینگ تحقیقات و تیکشیروو مرکزی) ده عملگه آشیریلدی و بو شبکه ARPA آتیگه آتلندی. اگر شو شبکه‌ده بیر کمپیوتر ایشله‌ی آلمسه، باشقه کمپیوترلر عادی حالتده ایشله‌ی آله دیلر.

میلادی ۱۹۸۰نچی ییلی امریکاده تعلیمی شبکه‌لر هم اِنترنیت گه باغلندی. شونینگ‌دیک ساینس و کمپیوتر اۆرگنیشی (NSF Net) اِنترنیت سایتیده ایشگه باشله‌دی.

اِنترنیت بیرینچی قتله‌ده تۆرت میزبان دستگاه (Host) کمپیوتر بیلن ایشگه باشله‌دی. کېین شو کمپیوتر شبکه‌لری‌نینگ سانی، میلیونلردن آشدی.

اِنترنیت ایکّی تورگه بۆلینه‌دی:

۱- LAN (Local Area Net Work)

۲- Wan (Wide Area Net Work)

بیرینچی بۆلیمی کیچیک بیر ساحه و ایکّینچیسی دنیاده اینگ کتّه ساحه‌نی قمره‌ب آلگن.

اِنترنیت سایتی کمپیوترلرده کؤک رنگلی (e) حرفی بیلن کؤرسه‌تیلگن دیر.
نیمه اوچون بیلگیسی (e) حرفی بیلن کؤرسه‌تیلگن؟
اوّللرده انترنیت‌نی ایترنیت (Ethernet) دیب، اَیتر ایدیلر، شو اوچون کمپیوترلرده انترنیت سایتی (e) حرفی بیلن بیلگی‌لنگن دیر.
کمپیوتر، انترنیت شبکه‌سیگه باغلنگن بؤلسه، انترنیت صفحه‌سینی اوچ یپردن آچه‌آله‌میز.
۱- انترنیت علامه‌سی دیسک تاب‌گه بؤلسه، اوستیگه راست دبل کلیک قیلسک، انترنیت سایتی آچیله‌دی.
۲- ستارت (Start) مینوگه باریب، کلیک قیلسک، ستارت مینونینگ پروگراملری صفحه‌گه کیله‌دی. سؤنگ اولردن انترنیت علامه‌سینی تاپیب، اوستیگه راست کلیک قیلسک، انترنیت صفحه سی آچیله‌دی.
۳- آل پروگرامز (All Programs) نی آچیب، سؤنگ انترنیت علامه‌سی نینگ اوستیگه راست کلیک قیلسک، انترنیت سایتی آچیله‌دی.
انترنیت آدرس بار (Address bar) یده یازیلگن بعضی بیلگی‌لرنینگ معناسی قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر.
[(پروتوکول) Protocol، (خط) Text، (ترمینال) Terminal، (باغلووچی)
http[heyperlink (صفحه) Web، (کینگ) Wide، (جهان) World یا www
(تجارتی) Com(Comercial
(مؤسسه) Org (Organization
(معلوماتی) Info (Information
(اؤرگنیش و تعلیم آلیش) Edu (Education
(شاهی دولتی) UK (United Kingdom
انترنیت انسانلرنینگ تیریکچیلیگی گه کؤپ آسانلیکلرنی یره‌تگن دیر، بیر لحظه‌ده دنیانینگ هر ساحه‌سیده انترنیت آرقه‌لی باغله‌نیب، آلدی- ساتدی، تحقیقات، ارتباط و باشقه ساحه‌لرده ایشلرنی بجره‌آله‌دی.
حاضر انترنیت مملکت‌لرنی بیر- بیریگه باغلب، بوتون دنیانی بیر قیشلاققه اؤخشه‌تیب قؤیگن.

اساسی توشونچه:

انترنیت (InterNet) کمپیوتر شبکه‌لری توپلمی بولیب، کوچلی و کتّه کمپیوترلردن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. بیرینچی قتله میلادی ۱۹۶۹نچی ییل ARPA (امریکا مملکتی پروژه‌لری‌نینگ تحقیقات و تیکشیرو مرکزی) ده عملگه آشیریلدی. حاضر انترنیت، مملکتلرنی بیر- بیریگه باغلب، بوتون دنیانی بیر قیشلاققه ایلنتیرگن دیر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی سوراقلرگه درس‌دن فایده‌لنیب، تېزلیکده جواب بېرینگ:

* انترنیت نیمه‌لر توپلمیدن تشکیل تاپگن دستگاه دیر؟
* بیرینچی قتله قه ییرده عمل‌گه آشیریلدی؟
* ساینس و کمپیوتر اورگنیشی انترنیت سایتیده قیسی ییلده ایشگه باشله‌دی؟
* بیرینچی قتله نیچه کمپیوتر میزبان دستگاه (Host) سی بیلن ایشگه باشله‌دی.
* نیچه تورگه بولینه‌دی؟
* اونینگ بېلگیسی کمپیوترلرده قیسی رنگ و قیسی حرف بیلن کورسه‌تیلگن؟
* انترنت صفحه‌سی کمپیوترنینگ قیسی ییرلری‌دن آچیله‌دی؟
* انترنت قیسی تسهیلات‌نی انسانلر تیریکچیلیگی‌گه مهیا قیلگن دیر؟

۲- انترنت باره‌سیده معلوماتی بولگن اوقووچیلر، باشقه‌لرگه معلومات بېرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سوزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

انترنیت سایتی، دیسکتاپ، دبل کلیک، آلدی- ساتدی، ستارت (Start) مینو، آل پروگرامز (All Programs).

اوی تاپشیریغی:

کمپیوترینگیز انترنیت شبکه‌سیگه باغلنگن بولسه، انترنیت سایتی‌نی آچیب، سپورت، ادبیات، تاریخ یا کونگلینگیز ایسته‌گن باشقه ساحه‌لر باره‌سیده قیسقه معلومات‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

* بېش‌نی بېش‌گه قۆشسک، اۆن بۆله‌دی.

* سلیم طعام‌گه کېلمه‌دی.

* یمان‌گه سریغ یاغ یاقمه یدی.

* کۆپدن قویان قاچیب قوتولمس. (مقال)

* گپ‌نینگ آزی یخشی. (مقال)

یوقاریده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلسنگیز، بیرینچی جمله‌ده، بېش- بېش، ابگه، ایکّینچی جمله‌ده کېلمه‌دی، کېسیم، اوچینچی جمله‌ده یمان، ابگه، تۆرتینچی جمله‌ده کۆپدن تۆلدیرووچی، بېشینچی جمله‌ده آز، ابگه

روشلرنینگ نحوی وظیفه‌سی: روشلر گپده عادتده حال وظیفه‌سینی بجره‌دی.

مثلاً: مستوره، کیپریک‌لرینی قاقیب جواب بېردی.

روشلر آت اۆرنینی آلگنده، گپده ابگه، تۆلدیروچی و بعضاً کېسیم وظیفه‌سیده هم کېله‌آله‌دی.

مثلاً: اونینگ اچّیغی تېز، (کېسیم)، مصور، آدم‌لر بیلن خیرلشدی (تۆلدیروچی). همه عاشوردن گپ اېشیتدیلر- (ابگه).

فعالیتلر:

۱- قوییدهگی جملهلرده روشنینگ اېگه، کېسیم و تۆلدیروچی حالتلرینی کۆرسهتینگ:

* طعامدن کېین، مهمان دم آلگنی یاتاغیگه کیردی. (اېگه)
* بنفشهلر چیرایلی رنگلری بیلن کیپریکلرینی بیزهتهدی. (تۆلدیروچی)
* یارمحمد همه نرسهنی، ترتیب سیز بۆلسه هم به تفصیل ایتیب بېردی. (کېسیم)

۲- قوییدهگی جملهلرنینگ بۆش جایلرینی تۆلدیرینگ:

* انترنیت (InterNet) کمپیوتری . . . . بۆلیب،کوچلی و کتّه . . . . تاپگن دستگاه دیر.
* میلادی ۱۹۸۰نچی ییلی . . . . انترنیت گه باغلندی.
* انترنیت سایتی کمپیوترلرده . . . . کۆرسهتیلگن دیر.
* حاضر انترنیت مملکتلرنی بیر- بیریگه باغلب . . . . ایلنتیرگن دیر.

۳- اۇقووچیلر انترنیت حقیده اۇز تویغولرینی قیسقه یازسینلر، سۆنگ تۆرت اۇقووچی یازگن جملهلرینی توریب اۇقیسین.

اوی تاپشیریغی:

ساده، قۆشمه و جفت روشلرنینگ هربیریگه بیر- بیر جمله کتابچهلرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- اتاقلی شاعر فضولی و اثرلری حقیده معلومات تاپیش.

۲- قۉشیمچه‌لرنی تانیب، اۉز اۉرین‌لریده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- فضولی دیواندن قیسی بیر بیت یا غزل یادینگیزده قالگن بۉلسه اۉقیب بیرینگ؟

۲- فضولی حاضرگی اۉرته شرق اۉلکه‌لری‌نینگ قیسی بیری ده یشر ایدی؟

فضولی

فضولی هجری قمری اۉنینچی عصرنینگ اینگ بویوک آذر شاعری دیر.

محمد فضولی، مفتی سلیمان‌نینگ اۉغلی دیر. او عراق تورکلریدن بۉلیب، بیات اوروغی‌گه تعلق تاپه‌دی، حله‌ده دنیاگه کیلدی، توغیلیش ییلی انیق ایمس، لیکن وفات تاریخی ۹۶۳نچی هجری قمری ییلی دیر و نجف اشرفده حضرت علی (کرم‌الله‌وجهه) نینگ روضه‌سیده دفن ایتیله‌دی.

او، محمد فضولی تخلصی بیلن بوتون تورکلر اۉرته‌سیده داوروق قازانه‌دی. او، شاعرلیکده مشهور بۉلگنیدن آلدین، دینی عالم مقامیگه کۉته‌ریلیب، ملا فضولی اسم‌گه معروف ایدی. فضولی شرق و اسلام عالمی‌نینگ اوچ اساسی تیلی: عربچه، فارسچه و تورکچه تیللریده شعرلر یازه‌دی، تویغولری، فکر و عقیده‌لرینی گۉزه‌ل، اۉتکیر و تاتلی تیل بیلن بیان ایتگن. فضولی نینگ فکریچه:

علم‌سیز شعر روح‌سیز قالب و یا اساسی‌یۉق دیوار کبی دیر و اساس‌سیز دیوار غایتده اعتبارسیز بۉله‌دی، فضولی ظریف و خوش صحبت ایدی، او پادشاه‌لرنی هیچ قچان مدح ایتمه‌گن و اولردن حیاتیده اینگ کیچیک بیرالتفات و یاردم سۉره‌مه‌گن، او یازه‌دی:

نېگه انسان کیَ و کسریٰ حضوری ده تېز چۉکیب، تعظیم اېتسین؟ نې اوچون فغفور و خاقان نینگ منتی نی کۉترسین؟ حکمت یوزیدن خدا دن باشقه نینگ محبتی کۉنگول صفحه‌سیدن پاک بۉلیشی کېره‌ک، نېگه که الله انسان یوره‌گینی اۉز کعبه‌سی اۉگیرگن. اونی بتخانه قیلمسلیک کېره‌ک.

فضولی بوتون عمرینی، حله و کربلا و بغدادده اۉتکزدی، عراق و عـرب‌دن تشـقری چیقمه‌دی.

فضولی‌نینگ آنـه تیلـی تـورکی بـۉلگن و عراقـده بـۉلگن‌لیگـی اوچـون عربچـه و فارسچه‌نی اۉرگنه‌دی و عین زمان کلام، معقول و منقول علملرنی و حتی فلسفه و طب‌ده تحصیل اېته‌دی. اوشبو بۉلیم‌لرده سۉز اېگه‌سی بۉله‌دی.

فضولی‌نینگ شـــاعرلیک کوچ و قدرتی فارســچه‌دن کۉره تورکچه‌ده و عربچه‌دن کۉره فارسچه‌ده کۉپراق دیر. فضولی شعرلریده خلق اۉرتـه‌سـیده‌گـی لطیفـه‌لـر و آتـه‌لـر سۉزلری و آغزه‌کی تشبیه‌لر و استعاره‌لرنی ایشلته‌دی و شو لحاظدن خواص و عوام اونینگ شعرلرینی عصرلر آشه سېویب اۉقیماقده.

فضولی عطّار، مولوی، جامی، نسیمی، حبیبی کبیلردن الهـام آلـه‌دی، مثنـوی‌لریـده نظامی، جامی و هاتفی، غزل و قصیده‌لریده سلمان و جامی‌نینگ تاثیرینی کۉریش ممکن. فضولی غزلده استاد دیر؛ اما مثنوی‌لر و نثری اثرلر هم یازیب قالدیرگن.

اۉزی‌نینگ اَیتیشی گه کۉره اونینگ اثرلری قوییده‌گیلردن عبارت:

اۉزبېکچه و فارسچه دېوانلری، لیلی و مجنون،حدیقة السعدا، بنگ و بـاده، حسـن و عشق، روحنامه، صحبت الاثمار، مطلع الاعتقاد، انـیس القلـوب قصـیده‌سـی و تورکچـه-فارسچه منظوم سۉزلیگی.

تورکلر ادبیاتی‌نینگ تورلی بۉلیم‌لریده عصرلردن بېری نوایی و نسیمی‌دن کېین فضولی‌چه تأثیر تشله‌گن بیر شاعر یۉق.

فضولی‌نینگ کلام نمونه‌سی:

عیش اوچون بیر طرفه منزل دیر بهار ایامی، باغ
انده توشسون غنچه وش هرکیم که عیش ایستر، اوتاغ
غنچه‌لر آچیلدی سیر باغدن، اي اهل دل
کیم کؤریب گللر–گؤنوللر آچیلان چاغ دیر، بو چاغ
باغه سرویم گل دېگین بیلمیش سحردن شاخ گل
روشن اېتمیش رهگذاری اوزره هریان بین چراغ
موسم گل دیر، ولی گیتمس چمن سیرینه کیم
روضۀ کویون بنا اول سیردن وېرمیش فراغ
محرم اؤلمس رندلر بزمینده می، نوش اېتمه‌یین
اي فضولی! چېک اياغ اول بزمدن یا چېک اياغ

اساسی توشونچه:

محمد فضولی، بوتون تورکلر اؤرته‌سیده فضولی تخلصی بیلن داوروق قازانه‌دی. تورک خلقی اونینگ ایجادیاتینی اینیقسه غزللرینی عصرلردن بیری سیوبب اؤقیماقده‌لر: فضولی اوچ تیل‌ده منظوم و منثور اثرلر یره‌تگن. او فارسچه‌دن کؤره تورکچه‌ده و عربچه‌دن کؤره فارسچه‌ده کؤپراق شاعرلیک کوچ و قدرتی‌گه ایگه دیر. اونینگ غزللری و لیلی و مجنون مثنوی‌سی شهکار اثرلر سانیگه کیرگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اؤقتیووچی اؤقیباتگنده، دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

- فضولی قه یېرده توغیلگن و کیم‌نینگ اؤغلی دیر؟
- او تورک اوروغ‌لری‌نینگ قیسی بیری‌گه تېگیشلی دیر؟
- قیسی تیل‌لرده اثرلر یره‌تگن؟
- اؤز فکر و تویغولرینی قنده‌ی افاده‌له‌گن؟
- بو شاعر علم سیز شعرنی نیمه‌گه اؤخشه‌ته‌دی؟
- مدح اېتیش‌نی قنده‌ی دېب قره‌له‌یدی؟
- اونینگ شعرلرینی نیمه اوچون بوتون تورکلر عصرلردن بېری سېویب اؤقیبدیلر؟
- او قیسی شاعرلردن تأثیرلنگن؟
- بو اولوغ شاعرنینگ قیسی اثرلرینی شهکار دېب بیله‌دیلر؟
- او قیسی اثرلرنی یازگن؟

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر، فضولی‌نینگ حیاتی و قیلگن ادبی فعالیتلری حقیده فکر المشتیریب، بحث‌لشسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، بوباره‌ده گروهی‌نینگ فکرینی باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین. باشقه‌لر اؤزفکرلرینی تؤغری یا ناتؤغری‌لیگی حقیده اظهار اېتسین‌لر.

۴- درس متنی‌دن روشلرنینگ نحوی وظیفه‌سی بؤلگن‌لرنی کتابچه‌لریگه کؤچیرسین‌لر.

۵- ایکّی- اوچ کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، متنده‌گی شعر نینگ مضمونی حقیده قیسقه‌چه سؤزلب بېرسین‌لر.

۶- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فضولی‌نینگ بهار حقیده‌گی غزلی‌نی دکلمه قیلسین.

۷- قوییده‌گی لغتلر معناسینی لغت نامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

روضه، داوروق، تویغو، اؤتکیر، غایت، ظریف، التفات، کَی، کسری، فغفور، خاقان

اوی تاپشیریغی:

فضولی‌نینگ بهار حقیده‌گی غزلیدن فایده‌لنیب بهار باره‌سیده قیسقه‌چه بیر مضمون یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

آلد و آرقه قۉشیمچه‌لر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– ایشچیلر ایشخانه گه کېتماقده‌لر، باله‌لر هر ییل قیشده دم آلیش اوچون اۉز قیشلاقلریگه کېته‌دیلر. تۉختمیش جوده عقللی و آدابلی باله، اونینگ، سۉزلری یاقیملی، قیرقته‌چه کتابنی حاضرگچه اۉقیگن، هرکون باغلرگه و اریغلرنینگ قیرغاقلریگه اۉلتیریب درسلرنی مراق بیلن اۉقیدی، کۉپراق مطالعه قیله‌دی، آزراق سۉزله‌یدی، کۉکیمتیر قلپاق باشیگه قۉیه‌دی. او، باباسینی کۉرماق اوچون هرجمعه کونی شهرگه باره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده‌چی، لر، لاق، لی، با، چن، ته‌چه، چه، نینگ، راق، یمتیر، نی، ماق سۉزلری قۉشیمچه‌لر دیرلر. بولرنینگ اۉزلری آیری– آیریلیکده بیراو معنانی انگلتمه‌یدی، اما سۉزلرنینگ اول و آخریگه کېلیب، بیر معنا تاپه‌دی و سۉزلرنی اۉزگرتیره‌دی.

آلد قۉشیمچه‌لری:

آلد قۉشیمچه‌لر اۉزبېک تیلیده اساساً جوده آز دیر و باشقه تیللردن اۉزبېک تیلی‌گه کیرگن. بو قۉشیمچه‌لر، با، غیر، هم، به، بې، بر، هیچ و باشقه‌لردن عبارت دیر. مثاللر: باادب، بانزاکت، هیچکیم، باغیرت، برکمال، بردم، بېکار، بې حضور، غیردولتی، همدرد و باشقه‌لر.

آرت یا آرقه قۉشیمچه‌لری:

اۉزبېک تیلیده سۉزلرنینگ آخریگه کېلیب، سۉزلرگه تورلی معنالر بېره‌دی. بولر، سۉز یساوچی، شکل یساوچی و اۉزگرتیروچی قۉشیمچه‌لردن عبارت دیرلر. قوییده‌گی قۉشیمچه‌لر، سۉز یساوچی دیرلر: ی، چی، مه، بان، چن، لی، له، لیک، قین، لوک، آق، چیل، غاق، غین، کیچ، گیچ، قیچ، یم

– شکل یساوچی‌لر بولردن عبارت دیر: لر، چه، چک، چاق، لاق، گینه، قینه، کینه ته، تچه، لرچه، او، له، ته دن، ینچی، راق، یمتیر، ایش، غیش، یب، یپ، ماقچی، ده، ل، ال، ن، این، تیر، دیر، گیز، کیز، کز، ست، ار، جک، ب، ه، ای، کیچ، گیچ، کونچه، گونچه، ماق، و، ش، راق، یک، لب

– سۉز اۉزگرتیروچی قۉشیمچه‌لر، بولر دیرلر: یم، یمیز، اینگ، ینگیز، سی، لری، نینگ، نی، گه، ده، دن، چه، لی، با، سیز، له، لیک، چیلیک

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، آلد قۉشیمچه‌لرینی بېلگی‌لنگ:

- قری و محتاج کیشیلر بیلن ایشلریده همکارلیک قیلیش کېره‌ک.
- باادب باله‌نی هرکیم یخشی کۉره‌دی.
- بېکار آدم هېچ کیم‌گه یاقمه‌یدی.
- بعضی اۉقووچیلر غیردولتی مکتبلرده درس اۉقییدیلر.
- او، خدادن همېشه بردم و برکماللیک ایسته‌یدی.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، آرقه قۉشیمچه‌لرینی کۉرسه‌تیب بېرینگ.

- قویاشلی، یاغمیرلی و قارلی بۉلگن کونلرده کۉپراق سایه‌بان‌دن فایده‌لنه‌دیلر.
- دریالر بهارده تۉلقین‌لنیب تاشه‌دی.
- گۉزه‌ل‌لیک‌نی هرکیم سېوه‌دی.
- یاقیملی کیشی‌نی هرکیم یاقتیره‌دی.
- سۉزمه قلعه اولوسواللیگی سرپل ولایتیده دیر.
- دریا سووی شاوقینلب آقماقده.
- مریم آزگینه سوو کېلتیریب باغ صحنه‌سیگه سېپدی، کېین گلیمچه‌نی کېلتیریب، توشه‌دی و اوییینچاغلرینی آلیب، اۉینه‌ی باشله‌دی. شو وقتده کېلین‌چک آپه‌سی کېلیب، یانیگه اۉلتیردی و اوندن سۉره‌دی: مریم جان، نېچه‌ته اۉییینچاغینگ بار؟ مریم آیتدی: مېنینگ سکیزته اۉییینچاغیم بار، اوچه‌سی آپاققینه، ایکّیته‌سی کۉکیمتیر، ینه اوچته‌سی یم- یشیل دیر.

۳- یانمه-یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه صحبت‌لشیب، متنده‌گی آلد و آرقه قۉشیمچه‌لرنی کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیرکیشی توریب، نوبت بیلن آلد و آرقه قۉشیمچه‌لر بیلن بیر جمله توزیب، اۉقیسین، باشقه‌لر تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

آلد و آرقه قۉشیمچه‌لرنی ایشله‌تیب، بیر قیسقه‌چه انشاء یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه اوچینچی درس

هدفلر:

۱– اقتصادده کسب– هنرنینگ اهمیتی‌نی بیلیش.

۲– یاردمچی سۆزلر حقیده معلوماتگه ایگه بۆلیش و ایشلته آلیش.

سۆراقلر:

۱– کسب– هنر دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲– کسب تورلریدن قیسی‌لرینی بیله‌سیز؟

اۉلکه اقتصادیده کسب- هنر اۉرنی

کسب و هنر اهل‌لری همیشه حقیقت و یره‌تیش آرقه‌سیدن باره‌دیلر. یۉل باشیده اولر آو اياغی‌نینگ ایزینی ایزله‌یدیگن آوچی گه اۉخشه‌یدیلر. لېکن کېینچه‌لیکده باریب، انه‌شو اياغ ایزینی آرقه‌لش بیلن آونی اۉزینیکی قیله‌دیلر. چونکه یۉل باشیده کیبک دن یلغوز آوچی‌گه اياغ ایزی قالگن بونینگ اۉزی حقیقتده جنبش و حرکت بارلیگینی کۉرسته‌دی. بو یۉل‌نی کېزگندن سۆنگ کیبک کیندیگیدن چیقه‌یاتگن مشک هیدی آوچی‌نی اۉزی سری چقریب یۉلله‌یدی. کاسب و هنر ایگه‌سی اول‌ده حقیقت‌گه توجه ایته‌دی و بو

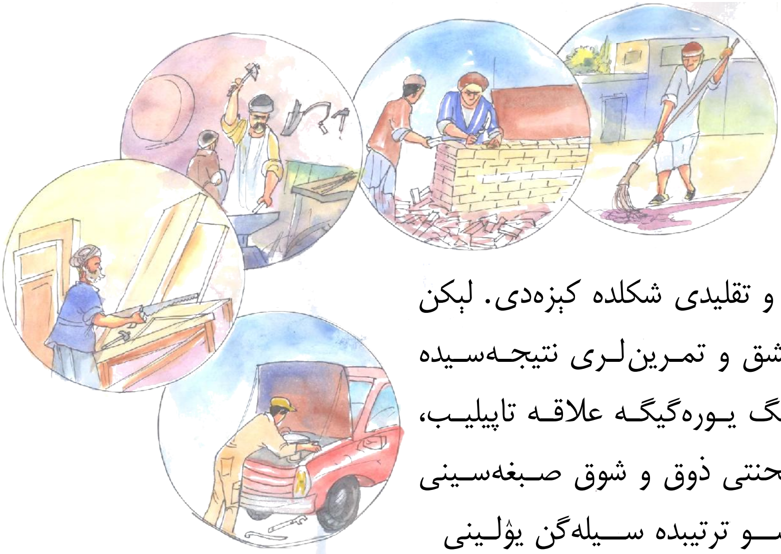

یۉل‌نی باشده جبری و تقلیدی شکلده کېزه‌دی. لېکن سۆنگی قیله‌دیگن مشق و تمرین‌لری نتیجه‌سیده استه– سېکین اونینگ یوره‌گیگه علاقه تاپیلیب، آلدینگی مشقت و محنتی ذوق و شوق صبغه‌سینی اۉزیگه آله‌دی و انه‌شو ترتیبده سیله‌گن یۉلینی

وجودیده بار کوچ و قوتیگچه مقصدیگه اېریشیش اوچون ایزله‌یدی.

تۆغریسی شو که کسب و هنر بارلیگیده هر بیر نرسه نینگ حقیقتی بیلینه‌دی. چونکه کسب و هنر حقیقتده جهان، بارلیک و انسان‌گه خاص بیر نوع تانیش دیر. کسب و هنر اېگه‌لری بارلیق حقیقت‌لرینی بیلیب، حیاتگه ضرور بۆلگن چیرایلی و گۆزه‌ل نرسه‌لرنی یره‌تیب، کۆرگزمه‌گه قۆیه‌دیلر.

بوگونگی جامعه‌لر حیاتیده هر بیر کسب و هنر و حرفه و پیشه زرگرلیک‌دن تارتیب، کلال‌چیلیککچه و قالین تۆقیش‌دن باشلب، کشته‌چیلیککچه و بویاق چیلیک‌دن توتیب، معمارلیککچه ییریک تخصص و بیوک ملکه‌نی طلب اېته‌دی. حاضرگی حیات صحنه‌سیده کسب و هنر اېگه‌لری هرقنچه ماهر و سیر ملکه تخصص اېگه‌سی بۆلسه‌لر اوشه کۆلمده اولر اۆز جامعه‌لری و اۆلکه‌لری اقتصادیده سلماقلی اۆرین‌نی اېگلله‌یدیلر.

کسب و کمال اېگه‌لری هر بیر جامعه‌نینگ کۆزگه کۆرینرلی بۆلیمینی توزه‌ته‌دیلر. اولرنینگ هر بیری جامعه‌ده بۆلمه‌گنده جامعه‌نینگ اوشه بۆلیم‌ده‌گی ایشلریده کم‌چیلیک احساس اېتیله‌دی. انسانلر اۆز حیات‌لرینی جامعه‌لریده قیله‌یاتگن ایش و فعالیت‌لری، حرکت و جنبش‌لری، سعی و تلاش‌لری نتیجه‌سیده دوام ېېره‌دیلر. منه اوزاق بارمه‌ی‌لیک کائنات نظامی‌نی آلیب کۆره‌یلیک بو نظام‌ده اگر یېر کرّه‌سی اۆزی‌نینگ انتقالی حرکتی‌نی قویاش تېگره‌گیده بجرمسه، یېرگه آی‌لر، فصل‌لر و ییل‌لر اصلاً بیلینمه‌یدی و شونینگ‌دېک اگر وضعی حرکت‌نی یېر کرّه‌سی اۆز مداری‌گه بجرمسه، کېچه و کوندوز هیچقچان اۆرته‌گه کېلمه‌یدی. شونده‌ی قیلیب، انسانلر کونده‌گی حیاتلریده اگر بیر اونوملی ایش‌نی و آچیق راق قیلیب، اېتگنیمیزده بیر حرفه و پیشه یا کسب و هنرنی آلغه آلیب بارمسه‌لر اۆز جامعه‌لری‌نینگ بیر بیکاره و عاطل و باطل عضوی‌گه ایله‌نیب، حیات‌لریده‌گی بورچ‌لری جامعه‌لری اوستیده آرتیلیب قاله‌دی. انسانلر حیاتی‌ده ایش و فعالیت و کسب و هنرنینگ مهم‌لیگینی پیغمبریمیز حضرت محمد ﷺ نظرده توتیب، بیر مبارک حدیث‌لری ضمنیده الکاسب حبیب الله دېب، کسب و هنر اېگه‌لرینی الله ﷻ نینگ دۆستی و حبیبی

خطاب قیله‌دیلر. بونی کؤز اؤنگیده قرار بېریب، مسلمان کیشی تورموشیده هردایم ایشلب، الله ﷻ گه سویَنیب، توکل قیله‌دی. البته توکل ایش‌ده بؤلگن و ایش قیلمسدن توکل قیلیش نتیجه بېرمه‌یدی. خلق اؤرته‌سیده‌گی ایشله‌گن تیشلر و یا محنت قیلسنگ راحت کؤره‌سن دېگن مقالّر بونگه یقّال گواه دیر. انه شو اوچون هر بیر اؤلکه اقتصادی‌گه اونوملی حصه قؤشیش اوچون کسبلر و هنرلرنینگ نقشینی انگلش، ایشلش و محنت قیلیش کېره‌ک دیر.

هنر و صنعت بوگونگی جامعه‌لرده اجتماعی بیلیم‌لرنینگ یوکسلیشی‌گه باعث بؤلگن. حاضرگی دنیاده صنعتی جامعه‌لرنینگ بارلیگی کسب و هنر اېگه‌لری‌نینگ حضوری و ایش بیوملری و صنعتی طرح‌لریدن فایده‌لنیش بیلن باغله‌نیب قالگن. دېمک کسب و هنر اېگه‌لری‌نینگ بونگه توشینیش‌لری کېره‌ک.

اساسی توشونچه:

کسب- هنر اېگه‌لری اؤزلری‌نینگ ایش- فعالیتلری آرقه‌لی اؤلکه اقتصادیگه اؤرینلی حصه قؤشه‌دیلر. اؤلکه اقتصادی رواجلنیشی کسب- هنرگه هم باغلیق دیر، چونکه کسب- هنر اېگه‌لری نینگ هر بیری اؤز ساحه‌سی بؤییچه ایشلب چیقه‌ریشده مهم حصه قؤشه‌دی. حاضرگی دنیاده صنعتلی جامعه‌لرنینگ بارلیگی کسب و هنر اېگه‌لری‌نینگ حضوری و ایش بیوم‌لری و صنعتلی طرح لردن فایده‌لنیش بیلن باغله‌نیب قالگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی دقت بیلن اؤقینگ. توشونگن‌لرینگیزنی صنفداشلرینگیزگه اَیتیب بېرینگ.

ب: قوییده‌گی سؤزلر قنده‌ی کسب– هنرنی انگله‌تیشینی اَیتیب بېرینگ:

۱– تیکووچیلیک، ۲– ساتووچلیک، ۳– قؤرووچیلیک، ۴– تؤقووچیلیک

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤرینلی کسب– هنر آتی بیلن تؤلدیرینگ:

۱– مېنینگ قؤشنیم مکتبده ______________________ قیله‌دی.

۲– اونینگ کسبی ___________________ بؤلیب لایدن ایدیشلر یسه‌یدی.

۳– _________________ نینگ اؤلکه اقتصادیده مهم اؤرنی بار.

۴– _________________ هر بیر اجتماعی توزوم نینگ بایلیک نېگیزینی تشکیل اېته‌دی.

د: قوییده‌گی مقّالنی اؤقینگ و مضمونینی صنفداشلرینگیزگه اَیتیب بېرینگ:

– "محنت نینگ تگی، راحت".

هـ: یوقاریده‌گی مقالگه اؤخشش مقاللرنی بیلسنگیز، تخته‌گه یازیب، معناسینی توشونتیرینگ.

ح: قوییده‌گی سؤزلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

– سلماغلی، کؤلم، بارلیق، ملکه، تخصص، ماهرلیک

اوی تاپشیریغی:

کسب– هنر تورلریدن بیرینی تنلب، شو حقده قیسقه بیر مقاله یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری

یاردمچی سۆزلر:

هر فصل‌ده میوه‌لرنی یېیش کېره‌ک. میوه‌لر ترکیبیده A، B، C کبی تورلی ویتامینلر بار. یېیشدن آلدین سوو بیلن یووماق ضرور. یېترلی میوه یېیه‌دېگن کیشی کون‌سه‌یین ساغلام‌لشیب باره‌دی.

– یوقاریده‌گی متنده قۆللنگن (کبی، بیلن، سه‌یین) سۆزلری یاردمچی سۆزلر دیر، چونکه اولر جمله‌ده سۆزلرنی بیر– بیریگه باغلش وظیفه‌سینی بجره‌دی.

یاردمچی سۆزلر:

بونده‌ی سۆزلر مستقل لغوی معنا افاده اېتمه‌یدی و جمله بۆله‌گی وظیفه‌سینی بجره‌دی. سۆز و جمله‌لر آره‌سیده‌گی مناسبتلرنی بېلگی‌له‌یدیگن یا که اولرگه قۆشیمچه معنا قۆشه‌دیگن سۆزلرگه یاردمچی سۆزلر دېیله‌دی.

یاردمچی سۆزلر، کمکچی، باغلاوچی و یوکلمه‌دن تشکیل تاپه‌دی. مثلاً: کبی، بیلن، اوچون، بعضاً، بیراق، گاهیده، هم، کو، یا

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی اۆقینگ، یاردمچی سۆزلرنی انیق اۆرگنیب، اولرگه اۆخشش ینگی جمله‌لر توزینگ:

۱– المه بیلن انار ساتیب آلدیم.

۲– اۆکتم هم اویغون کبی لایق اۆقووچی.

۳– اوی تاپشیریغینی بجرگنیم اوچون یخشی نمره آلدیم.

۴– میوه ویتامین گه بای، بیراق اونی یوویب یېماق کېره‌ک.

ب: توزگن ینگی جمله‌لرینگیزنی صنفداشلرینگیزگه اۇقیب بېرینگ.

ج: قوییده‌گی جمله‌لرده بۆش قالدیریلگن ییرلرنی مناسب یاردمچی سۆزلر بیلن تۆلدیرینگ:

۱- یخشی ___________ یمان نی بیر- بیریدن اجره‌تیش کېره‌ک.

۲- مېن ___________ امتحان تاپشیردیم.

۳- هوا کون ___________ ایسیب بارماقده.

۴- اوییگیز گه بارماقچی ایدیم، ___________ جوده اوزاق ایکن.

د: صنفداشلرینگیز بیلن ایرکین سۆزلشینگ، سۆزله‌شوو دوامیده ایشلتگن یاردمچی سۆزلرنی کتابچه‌نگیزگه یازینگ. یازگن‌لرینگیزنی اۇقیتووچینگیزگه کۆرسه‌تینگ.

هـ: قوییده‌گی سۆزلرنینگ معناسینی تاپیب، اولردن جمله توزینگ و جمله‌نگیزده یاردمچی سۆزلردن فایده‌له‌نینگ.

تاپشیریق، یه‌یاو، بجرماق، قۆشیمچه

اوی تاپشیریغی:

ساغلیکنی سقلشده میوه‌لر فایده‌سی حقیده یاردمچی سۆزلرنی ایشله‌تیب، کمیده آلتیته جمله یازیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱– یخشی عایله حقیده ایتیلگن حکایه‌دن تیریکچیلیکده فایده‌لنیش.

۲– باغلاوچی سۉزلر حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراق:

۱– قنده‌ی عایله‌نی بختلی عایله دیب، اَیته آله‌میز؟

رۉزی بیره‌دیگن الله ﷻ دیر

حاتم اصم دیگن مشهور سخی کیشی نینگ یوره‌گیده حج فرضینی ادا ایتیش علاقه‌سی تاپیله‌دی، باله‌لرینی اۉز حضوریگه ییغیب: "باله‌لریم! حج فریضه‌سینی ادا قیله آلمه‌ی اۉلیشیم ممکن دیب، قۉرقه‌من، شونینگ اوچون حج گه کیتماقچی‌من"، دیدی.

باله‌لری آته‌سیدن بو گپنی ایشیتیب، ییغله‌دیلر و آته‌لریگه: "بیزلرنی کیمگه تاپشیریب کیته‌سیز؟ کونده‌لیک ییمک– ایچمگیمیز یۉق– کو!"، دیدیلر. حاتم اصم نینگ بیر فراستلی و مؤمنه قیزی بار ایدی، او، ایناغه‌لریگه قره‌ب: "قۉیینگ کیته بیرسین‌لر، بیزلرگه آته‌میز روزی بیرمه‌یدی، بلکه روزی بیره‌دیگن الله ﷻ نینگ اۉزی دیر."، دیدی.

حاتم اصم تیارلنیب، مکۀ مکرمه گه جۉنه‌دی. باله‌لری، آته‌لری کېتگندن سۉنگ، سینگل‌لرینی قیینب: "نیمه اوچون آته‌میزنی حج‌گه تشویقله‌دینگ، او کیشی بیزلرنی اېگه‌سیز قۉییب کېتدیلر، اېندی تیریک‌چیلیگیمیزنی قنده‌ی اۉتکزه آله‌میز؟" دېدیلر.

حاتم اصم‌نینگ قیزی، الله ﷻ درگاهیگه یالواریب، "ای الهیم! مېنی ایناغه‌لریم آلدیده، اویاتلی و آبروسیز قیلمه." دېب، دعا قیلدی.

پادشاه، یۉلداشلری بیلن آوگه چیققن اېدی. دشت و دله‌لرده چاپیب، نېچه کییک و یاوایی حیوانلرنی آولب، شهرگه قَیتماقچی بۉلدیلر. یۉلده سووسب کېله‌یاتگن‌لریده اوزاقدن بیر اوی کۉریندی، شاه، یۉلداشلری بیلن اوشه اوی تمان باردیلر.

شاه، اوی اېگه‌سیدن سوو تیله‌دی. اویدن بیر قیز، تینیق و مزه‌لی بیر جام سوونی کېلتیریب، پادشاه گه بېردی.

پادشاه سوونی ایچگندن سۉنگ: "بو اوی کیمدن دیر؟" دېب سۉره‌دی:

او نینگ یۉلداشلری، بو اوی حاتم اصم دن دیر، دیدیلر.

پادشاه، جامگه بیر همیان آلتین‌نی تشله‌دی و اورتاقلری‌گه قره‌ب: "هرکیم مېنی یخشی کۉرسه، مېندېک ایش قیلسین." دېدی.

اۉرتاقلری هم چۉنتک‌لریده‌گی آلتینلرینی جامگه سالیب، جام‌نی آلتین‌دن تۉلدیردیلر. حاتم اصم‌نینگ قیزی، آلتین‌دن تۉلگن جام‌نی آلیب، اوییگه باردی، آنه‌سی‌نینگ آلدیده کۉپ ییغله‌دی.

آنه‌سی: "الله ﷻ بیزلرگه احسان قیلدی، نیمه اوچون ییغله‌یسن؟ قووانیشینگ کېره‌ک." دېدی.

قیزی: "الله ﷻ نینگ بیر مخلوقی التفاتی بیلن بیز بای بۉلدیک، اگر اۉزی توجه قیلسه، قنده‌ی بۉلر اېدی؟" دېدی.

عزیز اۉقووچیلر: کۉره‌سیزمی، الله ﷻ قنده‌ی قیلیب اۉز بنده‌لری‌گه روزی بېره‌دی او مسبب الاسباب دیر. بیر یۉل اېمس ینه بیر یۉلدن حتمی و ضروری اۉز بنده‌لری‌نینگ رزق و رۉزی‌سینی یېتیشتیره‌دی.

اساسی توشونچه:

حاتم اصم، حج اېتیش اوچون کعبه‌گه کېتدی. بیر مؤمنه قیزی بار ایدی. الله(جل جلاله) دن یاردم تیله‌دی. اوشه شهرنینگ پادشاه‌سی سووسب، کېله‌یاتگنده یۉلده بیر اویدن سوو سۉره‌دی. بیر قیز تینیق و مزه‌لی بیرجام سوونی پادشاه‌گه کېلتیریب، بېردی. پادشاه و یۉلداشلری قیز جامینی آلتیندن تۉلدیریب بېردیلر. قیز آلتین‌دن تۉلگن جام‌نی قۉلیگه آلیب کۉپ ییغله‌دی. آنه‌سی، سۉره‌گنده، قیزی: "الله ﷻ نینگ بیر مخلوقی التفاتی بیلن بای بۉلدیک، اگر اۉزی توجه قیلسه، قنده‌ی بۉلردی؟" دېدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی ایکّی اۉقووچی اوّل اۉقیسین، سۉنگ درس نتیجه‌سینی باشقه ایکّی اۉقووچی اَیتیب بېرسن.

۲- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سۉزلیکدن تاپیب جمله‌لرگه ایشلتینگ:

کونده‌لیک، فراست، قیینه‌ماق، ایگه‌سیز، یالبارماق، اویات، آو

۳- هرقطاردن بیر اۉقووچی نوبت بیلن توریب، یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

متن‌دن بیر پاراگراف نی تنلب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، سۉنگ اۉشه پراگراف مفهومینی همده یاردمچی سۉزلرینی علحیده یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* بیرکون حاتم اصم‌نینگ یوره‌گیده حج فرضینی ادا اېتیش علاقه سی تاپیلدی و باله‌لرینی حضوریگه ییغیب: "باله‌لریم! ممکن حج فریضه‌سینی ادا قیله آلمه‌ی اؤله‌من‌می، دېب قۆرقه‌من، شونینگ اوچون حج‌گه کېتماقچی‌من." دېدی.

* باله‌لری آته‌دن بو گپنی اېشیتیب، ییغله‌دیلر و آته‌لریگه: "بیزلرنی کیمگه تاپشیریب کېته‌سیز؟ کونده‌لیک یېمک- ایچمگیمیز یۆق" دېدیلر. لېکن حاتم اصم نینگ بیر فراستلی و مؤمنه قیزی بار اېدی، ایناغه‌لریگه قره‌ب: "قۆیینگ، کېته بېرسین‌لر، بیزلرگه آته‌میز رۆزی بېره‌دېگن اېمس، بلکه بیزلرگه رۆزی بېره‌دیگن، الله ﷻ دیر." دېدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده و، بلکه و لېکن باغلاوچی سۆزلردن دیر.

باغلاوچی (عطف و ربط) سۆزلر گپ بۆلکلرینی و گپ‌لرنی بیر- بیریگه باغله‌یدیگن یاردمچی سۆزلر، باغلاوچی سۆزلر دېیله‌دی. باغلاوچیلر گپلرنی بیر- بیریگه باغلش اوچون خدمت قیله‌دی (و، هم، همده، اما، لېکن، بیراق، یا، که، یا خود، نه- نه، چونکه، شونینگ اوچون، تا که) کبی سۆزلردن عبارت دیر.

باغلاوچیلر مستقل سۆز کبی گپده گپ بۆله‌گی وظیفه‌سینی بجره آلمه‌یدی. باغلاوچیلر گرامری خصوصیتی‌گه کۆره ایکّی خیل بۆله‌دی:

۱- تېنگ باغلاوچیلر: و، هم، بیراق، لېکن، یاکه، دم- دم، بعضاً، نه- نه . . . .

۲- اېرگشتیروچی باغلاوچیلر، چونکه، شونینگ اوچون، تاکه، نیگه، که . . . .

اېسلتمه:

نه، بعضاً، یا، که، گاه، خواه کبی باغلاوچیلر کۆپینچه ایکّینچی کېتمه- کېت فقره‌لرده تکرارلنیب قۆلله‌نیله‌دی.

فعالیتلر:

١- قوییده‌گی جمله‌لرگه باغلاوچیلرنی بیلگی‌لب کؤرسه‌تینگ:

* بهارده دله و قیرلر، گللر بیلن قاپلنه‌دی و طبیعت گوزه‌ل کؤرینه‌دی.

* بهار فصلیده هوا سلقین بؤله‌دی، شونینگ اوچون باله‌لر دشتلرده اؤینه‌یدیلر.

* کپچه نی آی یاروته‌دی، بیراق ایسیتمه‌یدی.

* درسیمیز توگله‌گندن کپین کلوبگه یا که اوییمیزگه باره‌میز.

* گاه تیز شمال بؤلر ایدی، گاه کوچلی یاغمیر یاغر ایدی.

* اؤقووچیلرنینگ همه‌سی حاضر، لېکن بابر کؤرینمه‌یدی.

* بو جوده قیین ایش، اما بجره‌میز.

٢- قوییده‌گی باغلاوچیلرنینگ هر بیری بیلن بیر جمله توزیب، یازینگ. بېش اؤقووچی یازگن جمله‌لرینی، باشقه‌لرگه اؤقیسین:

و، اما، بیراق، یاکه، گاه، چونکه، لېکن

٣- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی (و، هم، لېکن، یاکه) باغلاوچیلر بیلن تؤلدیرینگ:

- قار یاغگنی یؤق . . . . قلین قیراو توشگن.

- هوا ساووق . . . . دریا سووی موزلمه‌گن.

- بوگون یاغمیر یاغه‌دی . . . . یاغمیر اره‌لش قار یاغه‌دی.

- . . . . دریا سووی . . . . کؤزه سووی موزله‌گن دیر.

اوی تاپشیریغی:

باغلاوچیلر ایشله‌تیلگن آلتی جمله‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱– اۋلکه‌لر و جهان خلقلری حیاتیده بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ اۋینه‌یاتگن نقشی حقیده معلومات تاپیش.

۲– کمکچی سۋزلرنی اۋرگنیب، تۋغری ایشلته آلیش.

سۋراقلر:

۱– بیرلشگن ملتلرنینگ مرکزی قه‌ییرده دیر؟

۲– اۋلکه‌میز قچان بیرلشگن ملتلرنینگ عضوی بۋلگن؟

بیرلشگن ملتلر

اۋکتم، ارسلان، سنجر، بایقرا، بایسنقر، باتور، بابر، تیمور، اولوغ بیک باشقه صنفداشلری بیلن بیر مکتبگه درس اۋقی ایدیلر. اولر، بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ تأسیس بۋلگن کونی، تفریح ساعتیده مکتب صحنیده تاریخ اۋقیتووچیلرینی تاپیب، اولردن سۋره‌دیلر:

استاد! بوگون بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ تأسیس بۋلگن کونی دیر. بیز بونی خبرلردن اېشیتدیک. اگر بوگون لطف قیلیب، بو خلق ارا سازمانی‌نینگ قچان، قنده‌ی و نیمه اوچون تأسیس بۋلگنی حقیده معلومات بېرسنگیز، جوده منتدار بۋلردیک. تاریخ اۋقیتووچیسی تبسم قیلیب، بونده‌ی دېب باشله‌دی:

یخشی، مېن هم سیزلرنینگ صنفلرینگیزگه باریب، انه‌شو باره‌ده کېره‌کلی معلوماتنی بېرماقچی ایدیم. اۋزلرینگیز، بونی مېنینگ اېسیمگه سالگنینگیز جوده هم یخشی بۋلدی.

عزیز اؤقووچیلرا! بیرینچی و ایکّینچی جهانی اوروشلر، جهانده‌گی اؤلکه‌لری و ایل-اولوسیگه جوده کؤپ نقصانلرنی کېلتیردی. اوروش‌دن بېزیب، چرچب قالگن جهان خلقی و اؤلکه‌لری، خلقلر ارا دؤستلیک، ایناغه‌لیک و تینچلیک نی برقرار قیلیش فکری‌گه توشیب، انه‌شو فکر اساسیده بیرینچیدن میلادی ۱۹۴۴نچی ییل ۱۳۲۳ هجری ییل‌گه برابر امریکا، چین، اېسکی شوروی اتحاد و انگلیس اؤلکه‌لری مسکوده جلسه قوریب، بیر طرح‌نی توزه‌تدیلر. کېینچه‌لیکده مسکو اعلامیه‌سی دېب ناملنگن، بو طرحده بیرلشگن ملتلرنینگ خلق ارا تشکیلاتی و جهان اؤلکه‌لریده صلح و تینچلیک نی سقلش دېب اَیتیلگن ایدی. بو تؤرت اؤلکه نینگ نماینده‌لری ۱۳۲۳نچی هجری ییل نینگ یاز و کوزیده قیته‌دن واشنگتن‌ده بیر ییرده ییغیلیب، بیرلشگن ملتلر باره‌سیده‌گی طرح نی کېنگراق قیلیش اوچون بحث‌گه قؤیدیلر. ۱۳۲۳نچی هجری ییل‌نینگ حوت آییده استالین، چرچیل و روزولت، روس، امریکا و انگلیس دولت‌لری‌نینگ باشلیغلری کریمیه جزیره‌لری‌نینگ جنوبی یالتا جزیره‌سیده کؤریب، بو طرح‌لرینی قَیته‌دن تېکشیریب چیقدیلر.

اداغده آلمان و جاپان اؤلکه‌لریگه قرشی اوریشگن مملکتلرنینگ برچه‌سینی سانفرانسیسکو کنفرانسی‌گه چقیردیلر. بو کنفرانس ۱۳۲۴نچی هجری ییل‌نینگ حمل آیی‌دن جوزا آیی‌گچه ایشلب، اؤشه ییلی سرطان آیی‌نینگ تؤرتینچی‌سیده بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ منشوری یا بیتیمی‌نی توزدیلر. بو منشورگه کنفرانس‌ده قتنشگن برچه اؤلکه‌لر قؤل قؤیدیلر، بو منشور کېینگی کونی ایللیک مملکت‌نینگ نماینده‌لری تماییدن، تصدیقلندی و بیر یوز و اؤن بیر ماده، اؤن تؤقّیز فصل ایچیده باشقه خلق ارا عهد نامه‌لر سینگری جهانده‌گی برچه اؤلکه‌لر باشلیغلریگه قؤل قؤییش و قانون توزه‌تووچی مجلسلری نینگ تصدیقلشی اوچون ییباریلدی.

۱۳۲۴نچی هجری ییل عقرب آیی‌نینگ ایکّینچی‌سیده (۲۴- اکتوبر ۱۹۴۵میلادی) بو منشور کؤپگینه اؤلکه‌لر تمانیدن تصدیقلندی و انه‌شونده‌ی قیلیب، بیرلشگن ملتلر سازمانی رسمی شکلده اؤرته گه کېلدی.

استادلری‌نینگ سۉزلرینی دقت بیلن تینگلب تورگن اۉقووچیلردن بیری سۉره‌دی:

استاد! عزیز و جانه‌جان اۉلکه‌میز افغانستان قچان بو خلق ارا سازمانی‌نینگ عضویتی‌نی قبول قیلدی؟

تاریخ اۉقیتووچیسی اۉز سۉزلرینی دوام ېتیرب ایتدی: سېویملی اۉلکه‌میز افغانستان ۱۹۴۶نچی ییل نوامبر آیی‌نینگ تۉقّیزینچی کونیده بیرلشگن ملتلر سازمانیگه عضو بۉلیب کیردی.

اۉقووچیلردن بیری ینه اۉقیتووچیدن سۉره‌دی: استاد! بیرلشگن ملتلر سازمانی‌گه قیسی اۉلکه‌لر اصلی عضو صفتیده تانیله‌دیلر.

استاد اونینگ سۉراغیگه بونده‌ی جواب ېردی:

بیرلشگن ملتلر سازمانی منشوری‌نینگ اوچینچی ماده‌سیده ایتیلیشیچه، سانفرانسیسکو شهریده بیرلشگن ملتلر باره‌سیده ترتیب ېریلگن کنفرانسده قتنشگن اۉلکه‌لر و شونگه اۉخشش ۱۹۴۳نچی میلادی ییل جنوری آیی‌نینگ بیرینچی تاریخیده‌گی اعلامیه‌گه قۉل قۉییب، اونینگ منشورینی (۱۱۰) ماده ده تصویب ایتگن مملکتلر، بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ اصلی عضولری جمله‌سیدن سنه‌له‌دیلر.

شو وقتده اۉقووچیلردن بیری قیزیقیب، اۉقیتووچیدن سۉره‌دی:

استاد، بو ایتیب اۉتکن اۉلکه‌لردن تشقری بیرلشگن ملتلر سازمانیگه عضو بۉلگن ینه یورتلر هم موجودمی یا یۉق؟

اۉقیتووچی اولرنینگ سۉراقلریگه بونده‌ی جواب ېردی: بیرلشگن ملتلر منشوری نینگ تۉرتّینچی ماده‌سیده باشقه صلح سېور اۉلکه‌لر هم اونینگ منشورینی قبول قیلیب، عمل قیلووچی برچه اۉلکه‌لر و ملتلر سازمانگه عضو بۉله آله‌دیلر، دېب قید ایتیلگن.

شو وقتده ینه بیر اۉقووچی، اۉقیتووچیدن سۉره‌دی: استاد، بیرلشگن ملت‌لرنینگ نېچه ارگانی بارلیگی و بولر نیمه ایشلرنی بجریشلری حقیده اَیتمه‌دینگیز.

تاریخ اۋقیتووچیسی، اۋقووچیلری‌نینگ بو سۋراغلریدن خوشلیک کۋرستیب بونده‌ی جواب بېردی:

بیرلشگن ملتلر منشوری‌نینگ یېتّینچی مادّه‌سی اساسیده اونینگ ارگانلری قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر:

۱- عمومی مجلس، ۲- امنیت شوراسی، ۳- دبیرخانه، ۴- خلق‌ارا عدالت دېوانی، ۵- اقتصادی و اجتماعی شوراسی، ۶- قیمومیت شوراسی

عزیز اۋقووچیلر، بو ابدی بیرلشگن ملتلر حقیده مېنینگ بیلگنلریم، اگر باشقه سۋراقلرینگیز هم بۋلسه، سیزلر بیلن باشقه بیرار وقت گپلشه‌میز، حاضر وقتیمیز توگه‌دی، سیزلرنی خدا گه تاپشیره‌من، دېدی.

اساسی توشونچه:

بیرلشگن ملتلر سازمانینی تشکیل اېتیش فکری امریکا، چین، شوروی اتحاد و انگلیس اۋلکه‌لری نماینده‌لری‌نینگ مسکوده‌گی جلسه‌لریده آلغه سوریلدی. کېینچه‌لیک واشینگتن ده و یالتا جزیره‌سیده بو باره‌ده سۋزلشیب، اداغده سانفرانسیسکو شهریده توزیلگن کنفرانسده بو سازمان منشوری، ایلّیک مملکت تمانیدن قبول قیلیندی و ۱۳۲۴نچی هجری ییل عقرب آیی‌نینگ ایکّینچی سیده رسمی صورتده تأسیس اېتیلدی. بو سازمان دنیاده صلح و تینچلیک نی برقرار قیلیش و تارتیشوولرنی حل قیلیشده کتّه نقش اۋینه‌یدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اؤقیتووچینگیز اؤقیباتگنده دقت بیلن تینگلنگ و قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

- بیرلشگن ملتلرنینگ اره‌گه کېلتیریش فکری قنده‌ی اؤرته‌گه کېلدی؟
- مسکو، واشینگتن و یالتا جزیره‌سیده بو باره‌ده نیمه ایشلر قیلدیلر؟
- آلمان و جاپانگه قرشی اوروشگن اؤلکه‌لر قیسی کنفرانس‌گه چقیریلدیلر؟
- بیرلشگن ملتلرنینگ منشوری اوّلده قیسی اؤلکه‌لر تماندن تصدیقلندی و بو منشور نینگ نېچه فصل و مادّه‌سی بار ایدی؟
- عزیز اؤلکه‌میز افغانستان قیسی ییلده بیرلشگن ملتلر سازمانیگه کیردی؟
- بیرلشگن ملتلرنینگ اساسی ارگانلری قیسی‌لردن عبارت دیر؟

۲- یانمه- یان اؤلتیرگنلر بیر- بیرلری بیلن بیرلشگن ملتلرنینگ نقشی و توزه‌لیشی باره‌سیده فکر المشتیرسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فکرلرینی باشقه‌لرگه بیلدیرسین.

۴- درس متنیده‌گی باغلاوچی سؤزلرنی کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیرینگ!

۵- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر بیرلشگن ملتلرنینگ ارگانلری حقیده سؤزلشسین‌لر.

۶- قوییده‌گی لغتلر معناسینی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

تأسیس، جبران، طرح، ملاقات، منشور، عهدنامه، یورت، اعلامیه، تصویب، ارگان، شورا، قیمومیت، رژیم، بېلله‌شوو، تارتیشوو

اوی تاپشیریغی:

بیرلشگن ملتلر تشکیلاتی‌نینگ افغانستانده قیلگن ایشلری حقیده قیسقه بیر مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

کمکچی سؤزلر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– توناکون احمد بیلن محمود انترنیت کلپی‌گه بارگن اېدیلر.

– محمود، اکه‌سی اوچون تیارله‌گن خطی‌نی اونگه اوزه‌تدی.

– اؤزگون کون سه‌یین درسلریده یخشی بؤلیب بارماقده.

– کون توغدی، آی تؤلدی سینگری درسلریگه کوشش قیله‌دی.

– اؤزغورمیش، اؤکدولمیش تمانگه بارماقده.

– یوسف، رحمان آرقه‌لی اکه‌سی‌گه خط جؤنتماقچی.

– اؤقووچیلر کتاب یوزیدن درسلریده‌گی آرقه و آلد قؤشیمچه‌لرینی کؤچیرماقده‌لر.

– هرکون مکتب‌گه کېلگنینگیزده بیزلر سری هم کېله قالینگ.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده (بیلن، اوچون، سه‌یین، سینگری، تمان، آرقه‌لی، یوزی، سری) سؤزلری کمکچی سؤزلر دیر.

کمکچی سؤزلر:

کمکچی سؤزلر، یاردمچی سؤزلرنینگ بیر توری دیر. اولر، واسطه، مقصد، سبب، وقت، اؤرین، پیت، بیرگه‌لیک، مکان و شو کبی مناسبتلر اوچون قؤللنیله‌دی. (بیلن، اوچون، سینگری، سه‌یین، سری، تمان،آرقه‌لی، باشقه، سببلی، طفیلی، قره‌مه‌ی، قره‌ب، سؤنگ، تشقری، کؤره، چاغلی، اوزه، ایلگری، طرف، آلد، اوست، آرقه، یوزه، اؤرنیده، بورون، ایچیده، کېین، بؤیلب، بویان، قره‌ته، باشلب، تارتیب، قره‌گنده کبی سؤزلر، کمکچی سؤزلر جمله‌سیدن سنه‌له‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۆقیب، اولرده کمک‌چی سۆزلرنی بېلگی‌لب کۆرسه‌تینگ:

- سنجر، ایکّی کون‌دن سۆنگ، تاشکنددن کېله‌دی.

- ارسلان، بایقرادن کۆره اۆز درسلریگه کۆپراق تیارگرلیک آله‌دی.

- مېن اۆقیمه‌گن درسلریم‌نی ایکّی کون ایچیده اۆقیشیم کېره‌ک.

- شالی طفیلی کورمک هم سوو ایچه‌دی. (ضرب المثل)

- اکرم دن باشقه همه بوگون درس‌گه حاضر بۆلگن‌لر.

- بوگونگی کونده هرکیم نینگ اۆزیگه یره‌شه ایشی بار. بېکار کیشینی بو قیشلاقده بۆیلب تاپیب بۆلمه‌یدی.

۲- یانمه- یان اۆلتیرگن‌لر حاضرگی درس‌نینگ بیرینچی بۆلیمی متنیدن کمک‌چی سۆزلرنی تنلب کتابچه‌لریگه یازسینلر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، تنله‌گن کمکچی سۆزلریدن بیرته‌سینی باشقه‌لرگه اۆقیب بېرسین.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته آلدیگه باریب، کمکچی سۆزلرنی انیقلاوچی بیر جمله یازسین. باشقه‌لر تۆغری یا ناتۆغریلیگی حقیده اۆز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- هرکیم بیر جمله‌ده کمکچی سۆزلرنی ایشلتسین.

۶- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزتگن جمله‌سینی باشقه‌لرگه اۆقیسین.

اوی تاپشیریغی:

کمکچی سۆزلرنی ایشله‌تیب، بیر قیسقه انشاء یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

۱– شاعر قاری شرف الدین شرف حیاتی و ادبی فعالیتلری بیلن تانیشیش.

۲– گرامر قاعده‌لریدن یوکلمه‌لرنی تانیب، اولرنی ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱– قاری شرف الدین شرفنی نیمه اوچون قوقندی دییدیلر؟

۲– قیسی تیللرده شعر یره‌ته‌دی؟

قاری شرف الدین شرف

قاری شرف الدین شرف قوقندی، قاری نظام‌الدین اؤغلی ۱۲۹۲نچی ییلده قوقند شهری‌نینگ باکاول محلّه‌سیده توغیلدی.

یاشلیگیده اؤز عایله‌سی بیلن افغانستانگه مهاجرت قیلیب، بیر مدت شمال ولایتلریده و کیینچه‌لیک کابل شهریده یشه‌دی.

باشلنغیچ تعلیماتینی محلی بیلیمدانلردن آلیب، کیچیک‌لیکدن کلام الله مجیدنی حفظ قیلدی. کیینچه‌لیکده ملک الشعرا صوفی عبدالحق بیتاب نینگ محفل‌لریگه یؤل تاپیب اولردن فیض کسب ایتدی.

بیتاب دن علاوه، قاری عبدالله ملک الشعرا، هاشم شایق افندی، محمد انور بسمل، سلام‌جان مجددی، شایق جمال،

حاجی دهقان، ابراهیم خلیل، ابراهیم صفا، داملا بیدل و باشقه‌لر بیلن تانیشیب، اولرنینـگ مشاعره‌لری و ادبی محفل‌لریده قتنه‌شیب، شعری بیللـه‌شوولریده فعال قتنه‌شـردی. ادبـی فنلر و شعر صنعتلریده همده عروض علمیده متبحر ایدی و بو کمالیگه حتی استاد بیتـاب هم اعتراف ایتردی.

اوندن دری و اۉزبیک تیل‌لریده انچه‌گینه شعر یادگار قالگن، اونینگ اثرلریده کۉپراق، اجتماعی، اخلاقی و انتباهی موضوعلر عکس ایتگن.

دری تیلیده‌گی غزل‌لریده کۉپراق ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل و صائب تبریزی‌دن الهام آلگن. دری شعرلری عزیز اۉلکه‌میز افغانستان‌نینگ تـورلی نشـریه‌لریـده و اۉزبیـک تیلیده‌گی شعرلری "یولدوز" جریده‌سی، "ملیتهای برادر" مجله‌سی و باشقه اۉزبیـک تیلیـده نشر بۉله‌دیگن نشریه‌لرده چاپ ایتیلگن؛ اما اولردن حاضرگچه قیسی بیر تۉپلم توزیلمه‌گن و قۉلیازمه شکلیده عایله‌سیده سقلنماقده. قاری شرف کابل شهریده یتمیش ایکّی یاشده ۱۳۶۴نچی ییل‌نینگ حوت آییده بیر ترافیکی حادثه‌ده عـالم‌دن کـۉز یومـدی و شـهدای صالحین‌ده‌گی بخارالیکلر قبرستانیده دفن ایتیلدی.

اونینگ کلامیدن بیر نمونه:

وطن خدمتی

قیلیـب خـدمت وطـن یۉلیـده، جـانینگنی فـدا قیلغیـل
سـینینگ بۉیینیگـده حقّـی بـار دیـر؛ البتـه ادا قیلغیـل
قیزیـل یوزلیـک بۉلـه‌ی دیسـنگ، خلایـق آلدیـده، دایـم
عـدالت بیرلـه ایـل نینـگ حـاجتینی، سـین روا قیلغیـل
علیـل و نـاتوان و خسـته دل‌لرنـی اگـر کۉرسـنگ
دلـین آلیـب، الرغـه لطـف خـوش بیـرلن دوا قیلغیـل

کېچه–کوندوز چېکیب زحمت، سېنی کۉپ پرورش قیلدی
اېتیب خدمت، اۉزینگدن آته، آنه‌نگنی رضا قیلغیل
اېمس دنیاده مطلب آشنالیک کیمسه گه مقبول
اگر قیلسنگ بیراوگه یخشیلیک، بی‌مدعا قیلغیل
قیلر عمرینگنی ضایع، بۉلمه‌غیل هم‌صحبت جاهل
شرف کېل اۉزنی اهل معرفت‌غه آشنا قیلغیل

اساسی توشونچه:

قاری شرف الدین شرف قوقندی، قوقند شهری‌ده دنیاگه کېلدی. یاشلیکده عایله اعضاسی بیلن افغانستانگه مهاجر بۉلدی.

او ادبی فنلر، شعری صنعتلر و عروض علمیده جوده مهارت قازاندی. اوندن دری و اۉزبېکچه شعرلر قالگن. او ۱۳۶۴ ییلی ترافیک حادثه‌سیده دنیادن کۉز یومدی. اونینگ شعرلریده اخلاقی، اجتماعی و انتباهی موضوعلر عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی اۉقی‌یاتگنده و قونت بیلن تینگلب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- قاری شرف الدین قه‌یرده توغیلدی؟
- او افغانستان نینگ قیسی یېرلریده یشردی؟
- اونی نیمه اوچون قاری دېیدیلر؟
- او کیم نینگ حضوریدن فیض آلدی؟
- قاری شرف الدین قیسی بیلمدانلر، ادیبلر و شاعرلرنینگ محفللریده فعال قتنشدی؟
- بو آتاقلی شاعر قیسی صنعتلر و علملرده مهارت قازاندی؟
- اوندن قیسی تیللرده شعرلر یادگار قالگن؟
- غزللریده قیسی شاعرلردن الهام آلردی؟
- اونینگ شعرلری قچان و قه‌یرلرده باسیلیب چیققن؟ اوندن قیسی بیرار تۉپلم باسیلیب چیققن‌می؟
- او، قچان و قنده‌ی دنیادن کۉز یومدی؟

۲- یانمه- یان اۉلتیرگنلر قاری شرف الدین نینگ ادبی میراثی حقیده فکر المشتیریب بحث‌لشسینلر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اۉز فکرلرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۴- درس متنیده‌گی کمکچی سۉزلرنی اۉز کتابچه‌لرینگیزگه کۉچیرینگ.

۵- هرقطاردن بیرکیشی توریب وطن خدمتی غزلینی باشقه‌لرگه دکلمه قیلسین.

۶- هرقطاردن بیر- بیر کیشی توریب، غزل نینگ بیر- بیر بیتینی باشقه‌لرگه معنا قیلسین.

۷- قوییده‌گی لغتلرنی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

باکاول، ملک الشعراء، شایق، مشاعره، اولوش، سهل، تن، کیمسه

اوی تاپشیریغی:

متنده‌گی شعرنی ابرکین ادبی نثرگه اۉگیرینگ یا وطن‌گه خدمت قیلیش حقیده بیر قیسقه‌چه مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

یوکلمه‌لر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقیب، اولرگه دقت قیلینگ:

– درس‌گه فقط رستم کېلمه‌دی، بیز حتــی جمعــه کــونلری هــم، اوی تاپشــیریغینی تیارله‌یمیز.

– اۋکتم–کو کېلدی‌یه، رستم کېله‌دی– ده، فوتبال گه باره‌سن‌می؟

– سېن چی؟

– بو بنا نی مېن قورگن من!

– سېن چی؟

– تېمور اۋرنیدن توردی– ده، هردم خیاللیک بیلن کوچه گه چیقیب کېتدی.

یوکلمه‌لر:

سۋزلرگه یا اولرنینگ مضمونیگه قوشیمچه معنا قۋشــه دیگــن یــاردمچی ســۋزلرگه یوکلمه دېیله‌دی، یوکلمه‌لر توزیلیشی‌گه کۋره ایکّی خیل بۋله‌دی:

۱- اَیری یازیله‌دیگن یوکلمه‌لر:

بولر، فقط، حال بوکه، نهایت ده، حتی، چونکه، اخیر کبی سۋزلر.

۲- قۋشیمچه گه اۋخشش یوکلمه‌لر:

بولر، می، چی، کو، ده، او (یو)، کبیلر. بو یوکلمه‌لر اۋز معنالریگه کــۋره تــۋرت خیــل دیر.

۱– سۋراق یوکلمه‌لری: می چی، ه، (یه) کبیلر.

۲– تأکید یوکلمه‌لری: کو، ده، او (یو) کبیلر.

۳– اَیروو یوکلمه‌لری: (گینه، کینه، قینه) فقط کبیلر.

۴– کوچه‌یتیروو یوکلمه‌لری: اخیر، حتی (حتی که) آق (یاق) کبیلر.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده یوکلمه‌لرنی بیلگی‌لب، تگیگه خط چیزینگ:

- شاهزاد جان- ای، سۉزده جوده استاد سیز- ده.

- بهار قویاشی همه یاق نی بارگن سری کۉپراق قیزدیره باشله‌دی- یه.

- افسوس، چومالی ایندی،   تینگله‌مه‌یدی عرضینی

حتی خفه بۉلگندن،   سۉره‌مه‌یدی قرضینی

- اونینگ دولتی بیرته گینه ایسکی چهار دیوار اویی ایدی- خلاص.

- آی قیز، چۉل آقشامینی دل دن سیوه‌دی، چونکه چۉل نیمه گه بای بۉلسه، کیچ کیریشی بیلن همه سی آیدین کۉرینه‌دی.

- مین ایرته‌لب مزارشریف گه کیته‌من، سین- چی!

- بولر نینگ همه سی یشیل- کو؟ قره‌سی یۉق- کو؟

۲- یانمه- یان اۉلتیرگنلردن بیر کیشی تخته آلدیگه باریب، اَیریم یوکلمه‌لرنی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر باشقه‌لر اونینگ توغری یا ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن اۉرنیدن توریب، قۉشیمچه گه اۉخشش یوکلمه‌لرنی انیقلاوچی بیر جمله ایتسین، باشقه‌لر بو باره ده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی سۉراق یوکلمه‌لری، تأکید یوکلمه‌لری، اییروو یوکلمه‌لری و کوچه‌یتیروو یوکلمه‌لری بیلن تۉلدیرینگ:

ضرور ایش تاپیلسه . . . . . . کیچه هم اونی بجریشگه تیارمیز، سین ایتگن ایدینگ که رستم درس گه کیله‌دی، اما کیلمه‌دی . . . . . .

همه توی‌گه حاضر بۉلگنلر، فقط کیاو بیلن کیلین حاضر بۉلمه‌گنلر.

اوی تاپشیریغی:

یوکلمه‌لرنی ایشله‌تیب کمیده بیش- آلتی جمله و یا بیر قیسقه‌چه مطلب یازیب کیلتیرینگ.

ییگیرمه یېتّینچی درس

هدفلر:

۱- مقاللرنینگ مضمونی و خصوصیتلرینی توشینیب فایده‌لنه آلیش.

۲- تقلید سؤزلرنینگ گرامرلیک خصوصیتلرینی بیلیش و ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

الف: بیرار مقّالنی بیله‌سیزمی؟ بیلسنگیز اَیتینگ!

ب: آدملر قچان و نیمه اوچون مقال ایشلته‌دیلر؟

مقّاللر

بیر ملت و یا بیر قوم نینگ آغزه‌کی و عامیانه ادبیاتی ایچیده ضرب المثل‌لری و مقال‌لری همه نرسه دن آلدین تؤغریدن تؤغری صورتده شخصیتی نینگ قنده‌ی‌لیگی و ایجادیاتی‌نینگ قیسی درجه‌ده یوکسک‌لیگی‌نی کؤرسته‌دی. مقال‌لرده ایشله‌تیلگن کؤپگینه مجاز و استعاره‌لر، حقیقتده هر بیر قوم نینگ اؤز حیاتیده‌گی کمیدی‌لری و تراژیدی‌لری کؤرگزمه‌سی صحنه‌لریده‌گی تورلی سیناولری نتیجه‌سیده اؤرته‌گه کېلگن‌لر. مقّال‌لرده‌گی استعاره‌لر شونده‌ی بیر واقعی منبع‌لردن کېلیب چیقه‌دیلر که بیر قوم یا بیر ملت تورموشی‌نینگ اساسی خصوصیت‌لری اولرده عکس اېتیریله‌دی، ملت‌لر و قوملر اؤز بارلیکلری‌نینگ تورلی تمانلرینی اولرده بعینه احساس اېته‌دیلر و نتیجه‌ده خیال‌لری‌نینگ کوچی و حسیات قوه‌سی اولرنینگ تأثیری آستیده قرار آله‌دی.

انسانلرنینگ طبیعی محیطلریده‌گی برچه خصوصیتلر، کؤک، اقلیم، اؤسیملی‌لر حیوانلر و کرّمیزده‌گی برچه منطقه‌لر هم مقّال لرده کؤز اؤنگیده قرار آله‌دیلر. شونگه اؤخشش خلق‌لرنینگ یوره‌کلری خواهله‌گن شکلده حیات کېچیریش طرزی اؤز اؤی و فکرلری بیلن طبیعت‌گه قؤشمیچه قیلگن نرسه‌لری، مسکن‌لری و توره‌دیگن جای‌لری، انسانی

علاقه‌لری‌نینگ قنده‌ی‌لیگی و شکلی، تورلی مادّی و معنوی ایش‌لریدن قۉلگه کیریتگن یوتوقلری‌نینگ برچه سی بو مقّال‌لرده انعکاس تاپه‌دی.

شو ترتیبده خلقلر و قوم‌لر و ملتلر اۉز بیلگن‌لری، اۉی و فکرلرینی مقّال‌لرده بیان ایته‌دیلر؛ چونکه مقّال‌لر ملتلر و قوم‌لر حکمتی‌نینگ خزینه‌سی و کۉزگوسی دیر، اولر حتی فکرلریگه کیلمه‌گن نرسه‌لرنی هم مقّال‌لریده انیقله‌یدیلر و بو لحاظدن تا بیر اندازه‌گچه مقّال‌لر ملتلر و قوم‌لرنینگ حقیقی توش‌لریگه اۉخشب کیته‌دیلر. شونینگدیک هر ملت اۉزی‌نینگ عنعنه‌لری و بیر قنچه باشقه موضوعلرگه اعتقاد بیلدیرگن‌لیگینی، آته بابالریدن اولرگه میراث شکلیده قالگن اۉی و فکرلرینی، اۉزلری کشف ایتگن و ایجاد قیلگن نرسه‌لرینی بوتون صداقت بیلن ناخود آگاه شکلیده مقّال‌لریده عکس ایتتیرگن.

مقّاللرده عکس ایتتیریلگن بعض طنزلی فکرلرگه بیر ملت یا قوم نینگ قنده‌ی اخلاق گه ایگه‌لیگی‌نی کۉرسته‌دی ملت‌لر و جامعه‌لرنینگ روانی خصوصیت‌لری، ایچکی نیت‌لری و کیچینمه‌لری، کیچیریم‌لی روح‌لری و یا طعنه‌لری و تیل بیلن تاپیلگن یره‌لر درجه‌سی‌نینگ وحدتینی انیقله‌یدی و اَینیقسه اولرنینگ هزل و طنزده و سۉزده‌گی قابلیتلری و بذله‌گوی‌لیک، قیزیقچیلیک و اسکیه‌چیلیک ده ماهرلیک‌لریدن درک بیره‌دی.

مقّاللرنینگ توزه‌لیشی‌ده ایشله‌تیلگن یینگیل‌لیک، ساده‌لیک، سچه‌لیک، تیرنلیک و ایخچم‌لیک اولرنینگ بغایت جانلی و جاذبه‌لی و طبیعی بۉلگن‌لیگی‌دن دلالت بیره‌دی. اولر هر بیر ملت‌نینگ اۉزی‌گه خاص روحیه‌سینی و هر بیر شخص و آدم نینگ اۉزیگه مخصوص قلبی احساس و عواطفینی آچیق و آیدین شکل‌ده کۉرسه‌تیب توره‌دیلر و هر بیر انسان بو بیان ایتیلگن ظرافت و فطانت‌لر تأثیری آستیده قرار آلیش‌دن علاوه اولرده وزن و قافیه‌نی هم انیق و آچیق صورتده فهم ایته‌دیلر. البته بو خصوصیت‌لرنی مقّال‌لردن تشقری خلق تاپیشماقلری و اَینیقسه اولرنینگ سوزوان و قۉشیقلریده هم کۉریب بیله‌میز.

اساسی توشونچه:

مقّاللر خلق آغزه‌کی ایجادی‌نینگ مهم بیر توری دیر و بیر ملت‌نینگ همه‌دن بورون شخصیتی و ایجادیاتی‌نینگ قیسی درجه‌ده یوکسک‌لیگینی کؤرسته‌دی. مقّال‌لرنینگ مضمونیده انسانی یوکسک فضیلتلر عکس اپتیریلیب، برچه یاووزلیکلر قره‌لنگن و ملتلرنینگ تورموش طرزی اؤی و فکرلری و حیاتده‌گی یوتوقلری و اؤزلریگه خاص خصوصیتلرینی انیقلنگن. شو باعث، اولر اؤزی‌نینگ مضمونی نقطهٔ نظریدن کتّه اجتماعی و تربیوی اهمیت‌گه ایگه دیر.

فعالیتلر:

۱- حرمتلی اؤقیتووچی، هر بیر اؤقووچی متن‌نی اؤقی یاتگنده، انیق اِشیتینگ!

۲- درسدن آلگن مفهومینی هرقطاردن بیر کیشی توریب اَیتسین.

۳- یانمه- یان اؤلتیرگن اؤقووچیلر بیرگه‌لشیب، بیر نیچه مقّال یازسینلر.

۴- تؤرت کیشی نوبت بیلن یازگن مقّاللرینی تخته‌گه یازسین.

۵- قوییده‌گی مقّال‌لرنی معنا قیلیب، ایسته‌گنینگیزچه جمله توزینگ:

آنه تیلیم جان و دلیم، آنه تیلیم صؤلتیم، آنه یورتینگ امان بؤلسه، رنگ و روینگ سمان بؤلمس. ادب آدم نینگ قیمتی، علم آدم‌نینگ دولتی- بیر ییگیت‌گه مینگ هنر هم آز، بهشت آنه‌لر ایاغی آستیده دیر، آته بیزاردن خدا بیزار، آنه راضی خدا راضی، ایشله سنگ تیشله‌ی‌سن، بیرلشگن اوزر بیرلشمه‌گن بوزر، بیرلشگن تاغنی ییقر.

۶- ایکّی- ایکّی کیشی نوبت بیلن تخته گه باریب، بیری بیر مقّال نینگ معناسینی و ایکّینچیسی توزگن جمله‌سینی یازسین.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم عایله اعضاسی یاردمی بیلن تورلی مضمونده‌گی اؤنته مقّال یازیب کیلتیرسین.

گرامر قاعده‌لری:

تقلید سؤزلر:

قوییده‌گی مقّاللر و گپ‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ:

– اله شق شق شقیلله‌یدی، دروازه‌سی تقیلله‌یدی.

– مینگ سیز و بیزدن، بیر جیز و بیز یخشی.

– بودنه‌نینگ جایی یؤق، هر جایگه بارسه پیت– پیلیغ.

– اویده اؤلتیرگنیمده، اېشیک تق– تق بؤلدی.

– مؤترلرنینگ غر– غوری تینچیم نی بوزگن.

– جؤجه‌لر چی– چی‌لب یورگن.

یوقاریده‌گی مقالّر و جمله‌لرده شقیلله‌یدی، تقیلله‌یدی، جزوبیز، پیتپیلیغ، تـق– تـق، غر– غور و چی– چی سؤزلر "تقلید سؤز" لر دېیله‌دی.

تقلید سؤز:

شربه– تاووش و حالتگه تقلیدنی بیلدیره‌دیگن سؤزلر، تقلید سؤزلر دېیله‌دی؛

مثاللر: شیریق– شیریق، تپ– توپ، گرم– گوروم، شیر– شیر، دوک– دوک، قیقیر– قیقیر و باشقه‌لر. تقلید سؤزلر جفت یا تکرارلنگن شکلده وز– وز، ترق– توروق، شلپ– شولوپ، تر– تر، پتیر– پوتور و باشقه‌لر و یا یکه شکلده قرس، ترق، میلت، شرق، ترس کبی‌لرگه اؤخشش قؤلـله‌نیله‌دی.

تقلید سؤزلر ایگه، انیقلاوچی، تؤلدیروچی و حال کبی وظیفه‌لرنی بجره‌دی؛ مثاللر: باله‌لر تیپ– تیپ قیلماقده‌لر، نلدن سوو شیر– شیر آقیب تورگن. مؤتر غر– غرلب کېتدی.

تقلید سؤز توزیلیشی و کیلیب چیقیشی گه کؤره ایکّی کتّه گروپ گه بؤلینه‌دی:

۱– تاووشگه تقلید بیلدیروچی: تق– تق، شقیر– شوقور، تپ– تپ، گرم گوروم،..

۲– حالت گه تقلید بیلدیروچی: ملت– ملت، لیپ– لیپ، یَلت– یُلت، زیم، شپّه، لوقّه، لیمه، سیم– سیم و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

۱- درس‌نینگ بیرینچی بۉلیمی متنیدن بیـرار سـۉزنی تنلـب، اونـی تقلیـد سـۉزگه اَیلنتیرینگ و کتابچه‌نگیزگه کۉچیرینگ؛ مثال: قلم= قل‌ُ- قُل

۲- ایکّیته تاووش تقلید سۉزی و ایکّیته حالت تقلید سۉزینی یازینـگ. درسـده‌گـی مثاللر بۉلمه‌سین.

۳- ایکّی کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، یـازگن سـۉزلرینی تختـه‌گـه یازسـین و باشقه‌لر فکر بېلدیرسینلر.

۴- ایکّی گپ (جمله) ده تقلید سۉزلرنی ایشله‌تینگ.

۵- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بۉش یېرلرنی قۉله‌ی تقلید سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

- شیشه‌لر . . . . . . اېتیب سیندی.

- چال عصاسینی . . . . قیلیب کېلدی.

- تاووق . . . . . لب، یومورتقه (تخم) توغدی.

- . . . . قیلمنگلر، باله اویغانه‌دی.

۶- تقلید سۉزلر تگیگه خط چیزیب، بېلگیلنگ:

اېرته تانگ خورازلرنینگ قوقوقو دېگنی بیلن اویقـودن اویغانـدیم. سـیب- سـیپلب، سېکین تشقریگه چیقماقچی بۉلدیم، بیراق ایاغیم سیلاپچین گـه تېگیـب، تـرق- تـورووق بۉلدی. آته‌م اېسه توخ- توخ قیلیب:

- کیم اېدی، نیمه بۉلدی، دېب سۉره‌دیلر.

اوی تاپشیریغی:

۱- تاووش و حالت‌گه تقلید بیلدیروچی آلتیتـه سـۉز یازیـب، همـده ایکّـی جملـه‌ده تاووش و حالت‌گه تقلید بیلدیروچی سۉزلرنی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- اسلام فیلسوفی ایکّینچی معلم ابو نصر فارابی بیلن تانیشیش.

۲- اصول تنقیط یا تنیش بیلگی‌لریدن قـۋش ترنـاق بېلگیسـی و قـۋللش یېرلرینـی بیلیش و ایشلته آلیش.

سۋراقلر:

۱- ابو نصر فارابی کیم ایدی و اونینگ حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

۲- مشهور اثرلریدن قیسی بیرینی آت توته آله‌سیزمی؟

ابو نصر فارابی

اسلام فیلسوفلری‌نینگ اینگ بیوکی سنلگن و اونینگ علمی رتبه‌سی‌گه هیچ کیشی یېتمه‌گن فاراب‌لیک ابو نصر محمد بالاساغون یقینیده‌گی تـالاس ایلـی گـه تـابع فـاراب شهریدن بۉلیب او اولاغ ترخان آتلیغ قارلوق اصل‌زاده‌سی‌نینگ اۉغلی دیـر. او سـیر دریـا بۉییده‌گی فاراب شهریده توغیله‌دی. عایله‌سی ترکی قبیله لریدن ایردی.

ابو نصر فارابی باشلنغیچ تحصـیلی‌نـی تـالاس، بالاسـاغون و کاشـغر مدرسـه‌لریـده قره‌خانیلر عصریده تکمیل اېتگن‌دن سۉنگ اسلام عالمیده سیاحت قیلیب، بغـداد، شـام و مصر فیلسوفلرینی حیران اېته‌دی و اونگه اسلام فیلسوفلری ایکّینچی ارسطو یا ایکّینچـی معلم عنوانینی بېره‌دیلر. فلسفه، منطق، نجوم، ریاضی، طب و موسیقی بـیلن شـغللنه‌دی، ارسطونینگ اثرلری‌گه شرح یازه‌دی. فارابی‌نینگ فلسفه، منطق، ریاضی، فزیـک، کیمیـا، طب، طبیعت حادثه‌لری، تیل شناسلیک، شعر، نطاق لیک هنری، اخلاق، تعلیم و تربیـه و باشقه ساحه‌لرده عاید اثری، کېینچه‌لیک‌ده باشقه تیل‌لرگـه هـم ترجمـه قیلینیـب دنیاگـه کېنگ ترقه‌تیله‌دی. بو اسلام فیلسوفی‌نینگ منطق‌ده تألیف قیلگن کتابلری و احصاء العلوم

و التعریف باغراضها آتلیغ نظیرسیز بیر دائرة المعارفی و السیاسة المدینه آتلیغ کتابی و باشقه تۆله تألیفلری زمانه‌میزگچه یېتیشیب کېلگن و مشهور اسلام حکیمی بۆلگن بخارا تورکلریدن ابوعلی ابن سینا علملرینی فارابی‌نینگ کتابلریدن تۆپله‌گنینی بیان قیلیب اۆتگن.

فارابی هر علم‌ده نظیرسیز بۆلگن اوستیده ماهر موسیقیچی و شاعر هم ایدی و موسیقی علمیده بیر مخترع درجه‌سیده ایریشگن ایدی و بوگونگه قدر اونینگ سِری گه موسیقی عالم‌لری واقف بۆلمه‌گنلر. ایشیتووچیلرنی کولدورماق، ییغلتماق و اوختلماق تأثیرلرینی بېره‌دېگن صورتده نغمه‌لر چلر ایدی. قانون‌نی انه‌شو فارابی اختراع قیلگن. بو فیلسوف بیر یوز و آلتمیش‌دن آرتیق اثر یره‌تگن و اولردن بیزگه قیرق گه یقینگینه یېتیب کېلگن. فارابی یېتمیش‌دن آرتیق تیل بیلر ایدی. بو کیشی شونچه علم و فضایلی بارلیگی بیلن هم هیچ بیر منصب و رتبه‌نی قبول ایتمه‌ی حتی بیر اوی هم توزه‌تمه‌یدی و فقیرانه کون کېچیریب، حقیقی زاهدلر سینگری دنیادن اۆته‌دی.

فارابی خلق‌نینگ صحبتیدن قاچردی و تۆله وقتلرینی تاقه‌لیک‌ده سوو بۆیلریده و درختلر اره‌سیده اۆلتیریب، کتابلری‌نینگ یازیشی‌گه صرفلردی. کۆپراق عمرینی بغداد و شام و مصرده اۆتکزگن بۆلسه هم تورک‌لیک عالمی‌گه چوقور علاقه‌سی بار ایدی و وفاتی‌گچه، تورکچه کییم کییه‌دی و سکسن یاشده شام‌ده وفات ایته‌دی.

ایسلتمه: قانون موسیقی‌نینگ بیر توری دیر.

اساسی توشونچه:

ابو نصر فارابی‌نی ایکّینچی معلم یا ایکّینچی ارسطو دېیدیلر. اونینگ علم رتبه‌سیگه هېچ بیر کیشی یېتمه‌گن. قره خانیلر عصریده یشر اېدی. باشلنغیچ تحصیل‌نی تالاس، بالاساغون، کاشغر مدرسه‌لریده توگته‌دی. سۆنگره اسلام عالمی‌گه سیاحت قیلیب، بغداد، شام و مصر فیلسوفلرینی حیران اېته‌دی. ابن سینا علم‌لرینی اونینگ کتابلریدن اۆرگنه‌دی. موسیقی فنیده بیر مخترع درجه سیگچه ماهر اېدی. قانون نی او اختراع قیله‌دی. یېتمیش‌دن آرتیق تیل بیلردی و سکسن ییل عمر کۆره‌دی.

فعالیتلر:

الف:

۱- اۆقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنی‌نی اۆقیسین‌لر.

۲- اۆقووچیلر گروپلرگه بۆلینیب، درس حقیده نظر بیلدیرسین‌لر.

۳- اۆقووچیلر درسده‌گی ینگی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرگه ایشلتسین‌لر.

ب:

۱- فارابی قه‌ی ییردن و قیسی اوروغ‌دن اېدی؟

۲- قه ی ییرلرده تحصیل قیله‌دی؟

۳- قیسی مملکتلرگه سفر قیلیب، علم اۆرگنه‌دی؟

۴- اونگه نیمه دېب لقب بېره‌دیلر؟

۵- قیسی علم‌ده مخترع درجه‌سیگچه ماهر اېدی؟

۶- نېچه تیل بیلر اېدی و نېچه ییل عمر کۆره‌دی؟

۷- نیمه‌گه کۆپراق علاقه‌سی بار اېدی؟

۸- کتابلریدن بیر نېچیته‌سینی اَیتیب بېرینگ!

اوی تاپشیریغی:

ابو نصر فارابی حقیده بیر قیسقه مقاله یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اۉزبېک خلقی نینگ بویوک و متفکر شاعری حضرت امیر علیشېر نوایی بونده‌ی دېگن: "مېن اۉز اثرلریم بیلن کېلگوسی نسللر سۉراقلریگه جواب بېرور مېن".

۲- ارسلان‌نینگ آته‌سی اۉغلی گه دېدی: "مکتب بیلیم کانونی دیر".

۳- دېوان لغات الترک یازوچی‌سی محمود کاشغری اۉز لغتنامه‌سی حقیده قوییده‌گیچه یازه‌دی:

"مېن اۉز دېوانیم‌نینگ یازیشی اوچون برچه تورک اېلاتلری بیلن یقیندن کۉریب چیقدیم و تورکلر یورتلرینی گېزدیم".

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن بېلگیلر "قۉش تیرناق" یا "قوس ناخنک" بېلگیسی دیر.

"قۉش تیرناق" بېلگی‌سینی قوییده‌گی اۉرینلرده قۉللش کېره‌ک:

۱- کۉچیرمه گپ و نقل قول‌لر قۉشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

اۉقیتووچیمیزنینگ قوییده‌گی ایتگن سۉزلری اېسیمدن چیقمه‌یدی: "حیات قنچه‌لیک یخشی بۉلمه‌سین، اونینگ یوتوقلری قنچه‌لیک کتّه بۉلمه‌سین، هېچوقت خاطرجمع بۉلیب قالمه،دایما بویوک ایشلرگه اینتیل . . . . ."

۲- آَیریم کېسه تووچی یا که باشقه معنالرنی افاده قیلووچی سۉزلر قۉشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی:

تېکین تماق "هوسکار" لرنینگ حالی آخری وای بۉله‌دی.

۴- بدیعی اثر، اخبار، مجله‌لرنینگ نامل‌ری، آَیریم موسسه‌لر، تشکیلات، اۉیوشمه، فابریکه کبیلر نینگ نام‌لری قۉشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"بېنوایان" رمانی، نوایی نینگ "خمسه" کتابی، افغانستان نینگ پایتختی "کابل"، "یولدوز" و "آق یول" جریده‌لری، "آیدین" مجله‌سی، "آیینه" تلویزیونی، "ییگیتلر" اویوشمه‌سی، "قالین" فابریکه‌سی و باشقه‌لر.

۵- محصولات نینگ نامی، اۋسیملیکلر نینگ توری، مۋتر، کېمه، اوچاق، تلویزیونلرنینگ نشانینی بیلدیروچیناملر قۋشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"آق کشمش" اوزومی، "لندکروزر" موتری، "خراسان" اوچاغی، "سونی" تلویزیونی و شونگه اۋخششلر.

۶- صنفلر، کورسلر، بویروقلر و قرارلرگه قۋشیلیب یازیله‌دیگن حرفلر قۋشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

۵ "الف" صنفی، ۲ "۵" کورس، "۱۱۲" بویروق، "۱۲" ماده، "گ" بندی و باشقه‌لر.

۷- نمره‌لر قۋشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"بېش" نمره، "یخشی" نمره.

اوی تاپشیریغی:

۱- قۋش تیرناق "بېلگی" سی ایشله‌تیلگن اۋن جمله یازیب، همده قوییده‌گی لغتلرنی جمله‌لرگه ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

وطنداش، قیزغین، کوره‌ش، افتخار، حریت، تۋپراق، آزاده‌لیک، دیار، باش کۋترگن، مسکن، حلاوت

سکّیزینچی صنف درسلیک کتاب سؤزلیگی

- **آچیق یوزلیک:** کولیب تورگن، قووناق کیشی
- **آرتیق:** ۱- آشیق، کؤپ، بیلگیلنگن معیاردن کؤپ ۲- حددن تشقری، کېره گیدن کؤپ، معیاریدن آشیق
- **آزادلیک:** اېرکین لیک
- **آغیر:** ۱. وزنی کؤپ ۲. قیین، مرکب، جدی ۳. باسیق، سنگین
- **آلدی- ساتدی:** سودا، تجارت
- **آلغه:** آلدینگه، ایلگریگه
- **آنگ:** عقل، ادارک، شعور
- **آله یماق:** کته آچیلیب، چقه ییب کېتماق، آله- بوله بؤلماق (کؤز حقیده)
- **آو:** یاوایی حیوانلر، قوشلر و بیلیقلرنی تورلی اصوللر بیلن توتیش یا آتیش، شکار، صید
- **ابد:** انتها سی یوق زمان
- **اجابت قیلماق (بؤلماق):** جواب بیرماق، قبول قیلماق، اعتبار گه آلماق، حاجتینی چیقرماق
- **اختلال:** ترتیب سیزلیک، پریشانلیک
- **ارگان:** انجمن، نهاد
- **اره لشماق:** بیر- بیریگه قؤشیلیب کېتماق، باش قؤشماق، آدم لر بیلن علاقه آلماق، مناسبتده بؤلماق، آدملرگه قؤشیلماق
- **ازل:** ابتداسی یؤق زمان
- **استیلاچی:** تصریف اېتووچی، اؤزگه لر یورتینی قورال کوچی بیلن آلووچی، استعمارچی
- **اسره‌ماق:** پرورش بیرماق، سقله‌ماق،
- **اعتدال:** برابر بؤلماق، معتدللیک

- **اعلامیه:** عموم خلققه یېتکزیش مقصدیده بیرار حزب یا سازمان یا دولت تمانیدن ترقتیلگن بیرار یازمه خبر یا مطلب
- **افتخار:** فخر قیلیش، شان و شرف حسی، فخرلنیش‌گه سبب بؤلگن شخص یا نرسه، سربلندلیک
- **التفات:** ۱. بیراوگه رحمت کؤرستیش، توجه ۲. بخشش
- **الهام:** یوره‌ککه تشلش، تلقین قیلیش، انسان ذهنی‌ده توستدن شکللنگن بیر فکر یا خبر
- **امداد:** مدد قیلیش، یاردم بېریش، کمک قیلیش
- **انترنیت سایتی:** انترنیت صفحه سی
- **انگله ماق:** درک قیلماق، بیلماق، توشینماق
- **اؤت:** آتش، الو

- **اؤتکیر:** ۱. کېسکیر، تېز ۲. یخشی ترقی قیلگن، تېز و انیق ایشله‌یدیگن مثال: ؤتکیر ذهن
- **اؤتیک (اېتیک):** موزه
- **اوچ:** ایکّی بیلن تؤرت اره سیده اصلی سان
- **اوخلماق:** اویقو گه کېتماق
- **اودوم:** رسم و رواج، عادت
- **اورته تعلیمات:** بیتّینچی صنفدن تؤقیزینچی صنف‌گچه اؤقیش دوره‌سی.
- **اؤرنک:** باشقه لر اېرگشسه، تقلید قیلسه ارزیدیگن ایش یا حرکت، نمونه، سرمشق
- **اوروغ:** ۱. اؤسیملیکلر و میوه‌لرنینگ ایچیده‌گی کیچیک یومه‌لاق یا یلپاق حاصلی،

دان، تخم
۲. قوم، قبیله
- **اؤرین:** ۱. سطح، فضا، جای ۲. اوخلش یا دم آلیش اوچون توشب قؤییلگن کورپچه، کورپه، یاستیق، ۳. کیشی‌لر یا جامعه‌ده‌گی توتگن مقام
۴. عوض، بدل

- **اؤزگرماق:** بیر حالتدن باشقه حالگه اؤتماق، باشقچه توس آلماق، باشقه شکل گه کیرماق، تغییر قیلماق
- **اؤزگریلماق:** تغییر اېتماق
- **اؤزلیک:** هر بیر کیشی‌نینگ اؤز شخصیتی، طبیعی حالتی، وجودی، بارلیغی
- **اؤکسوک:** قیغو، غم، ۲. غم چېکماق
- **اوزه:** اوستیگه
- **اؤلکه:** وطن، یورت، ماوا، مأسن
- **اولوش:** تقسیماتده بیرار کیمسه‌گه تېگه‌دیگن یا تېگیشلی قسمی، بولگی، حصه، سهم
- **اویات:** خجالت بؤلیش حسی، شرم
- **اَیریلیک:** تفاوت، فرق، جدالیک، اؤزاقلیک
- **ایریم:** بیرار مقصد، نیت اینیقسه یاوزلیک یا بلالردن امان قالیش اوچون قیلینگن ایش تدبیر
- **ایزگونیت:** خیرلی نیت، ثوابلی، یخشی مقصد
- **ایسماق:** هوا آقیمی طرزیده یورماق، اورماق، اؤتماق
- **ایسکی شوروی:** قدیمگی شوروی
- **ایلغار:** آلدینگی صفده بؤلگن، بیرینچی، پیشقدم، اؤرنیده‌گی

- **ایگریلیک:** قینغیر، قیشیق، ایگری حالت، ناتؤغریلیک
- **ایگه‌سیز:** بیرار کیمگه قره‌شلی بؤلمه‌گن، ایگه‌سی یوق، بی‌صاحب

- **ایگیلماق:** ۱. بیرار ایش‌گه یاردم بېرماق، ۲. قه‌یریلماق، کج بؤلماق، بیلنی بوکماق، تعظیم قیلماق، سجده قیلماق، باش خم قیلماق.
- **ایلَک:** اؤن دن کېپک نی اجره تیشده قوللنه دیگن روزغار بویومی
- **ایماقلر:** تورک اوروغلریدن بیر اوروغی
- **ایمیکداش:** بیر آنه نینگ سوتی نی ایمگن ایکی کیشی
- **اینتیلماق:** بیرار مقصدگه اېریشماق، سعی و حرکت قیلماق، توجه قیلماق
- **بارلیق:** ۱. کائنات، موجودات، بوتون عالم ۲. کیشی نینگ بوتون وجودی، ۳. تورموش نینگ برچه شرایطی
- **باسقینچی:** زورلیک باسیب کېلیب تله‌یدیگن کیشی، قوراللی اؤغری، تروریست
- **باسیم:** آغیرلیک، کوچ، فشار، بیرار جسم‌گه توشگن زور
- **باشقارماق:** اداره قیلماق، آلغه آلیب بارماق، رهبرلیک قیلماق
- **باش کؤترگن:** ۱. سرکش بؤلگن ۲. اؤ تیب چیققن
- **باشلنغیچ:** ۱. ابتدایی، بیرلمچی یا بیرینچی ۲. ساده، عادی
- **باکاول:** قوقند شهر نینگ بیر جایی

- **بجرماق:** عملگه آشیرماق، اجرا قیلماق، انجام بېرماق
- **بلاغت:** فصیح لیک، رسالیک، ۲. جسمانی نقطه نظردن وایه‌گه ییتگن لیک
- **بلیغ (بلیق):** ماهی
- **بوتونلیگی:** همه سی، تماماً
- **بوغ:** بخار
- **بولاق (بولاغ):** ییر آستیدن سیزیب چیقه یاتگن سوو منبعی و اونینگ سووی، چشمه
- **بؤیاق:** رنگ
- **بؤیون بورماق:** تن بېرماق
- **بیلله‌شو:** مسابقه
- **بېرک:** یاپیق، یاپیلگن ۲. اوستی، بیریاغی یا همه یاغی اوره‌لگن
- **پرسونل:** بیر اداره، مؤسسه یا تشکیلات نینگ برچه ایشلوچیلری
- **تاپشیریق:** بیرار کیشی نینگ ذمه سیگه یوکله تیلگن یوموش، ایش، وظیفه
- **تارتیشوو:** ۱. تارتیشماق ۲. بحث لشماق
- **تاریخ آقیمی:** تاریخ جریانی
- **تأسیس (ایتماق، قیلماق):** تشکیل قیلماق، برپا قیلماق، وجودگه کېلتیرماق، اساس سالماق
- **تال:** میوه‌سیز درختلردن بیر توری
- **تانیشیش:** بیر- بیرینی بیلیب آلماق، بیرار آدم بیلن اؤز ارا تانیش بؤلماق
- **تبعه:** بیر اولکه‌نینگ کیشی‌سی، بیر اولکه‌ده رسمی و دایمی یشش‌گه حقی بؤلگن کیشی‌سی
- **تجهیز:** ۱. برابر قیلیش، آماده قیلیش ۲. بیرار اسباب بیلن تیارلش، کېره کلی وسیله لر بیلن مجهز بؤلیش
- **تدوین:** دیوان توزه‌تیش، دیوان‌گه ثبت قیلیش، تألیف قیلیش
- **ترقاقلیک:** سییره ک، جایلشگن، پراگنده لیک، یخشی اویوشمه گن، بیرلشمه گن
- **ترقلگن:** انتشار تاپگن، پخش بؤلگن
- **ترک (تورک):** دنیانینگ بیر کتّه ملتی‌نینگ آتی
- **ترنگله‌ماق:** ۱. تارتماق، محکم باغله‌ماق ۲. عصبلرنی بوزماق، عصبی قیلماق
- **تسبیح و تهلیل:** الله(جل جلاله) نی پاکلیکه یاد ایتیش، ذکر و مناجات قیلیش
- **تصویب:** چین و تؤغری دیب حسابلش، بیرار ایش‌نینگ تؤغری و چین ایکنلیگی گه ملم قیلیش
- **تعلیمی نصاب:** درسلیک کتابلر یازیش و باشقه درسلیک فعالیت لر اوچون معلوم معیارلر و یؤللنمه‌لر
- **تقیم:** ۱. تیزه نینگ آستیده‌گی بوکیله دیگن جای ۲. اؤغلاق اؤییننده اؤغلاقنی شو ییرگه اؤتکزیب محکم توتماق
- **تلقان:** قوریتیلگن نان، توت‌مییز و شو کبی‌لردن ینچیب تیارلنگن ییمک
- **تنظیم:** نظم بېریش، ترتیبگه سالیش
- **تؤپراق:** کاولش، اغده‌ریش، هیده‌ش، نتیجه‌سیده ساچیلگن حالگه کېلگن، ییر قتلمی
- **توپراق بوتونلیگی:** ییر بوتون‌لیگی، اینیقسه اؤلکه حقیده

- **تۆزر (تۆزماق):** تۆزاندیک هر یانگه ساچیلماق، اوچماق، تۆزغیتماق، بیرلیگینی یۆقاتماق، ترقب کېتماق، اېسکیریب تیتیلیب ایشدن چیقماق
- **توستدن:** ناگهان، ظاهردن، کۆرینیشدن
- **توسلنگ:** گردان قیلینگ، فعل نینگ اوزگریش حالتی، شخص، عدد و زمان‌گه کۆره
- **تقویم:** جنتری، سال نامه
- **تۆقنشوو:** یوزمه- یوزمه اوچره شماق، قریشیمه- قرشی کېلیب بیر- بیریگه اوریلماق، اوروشماق، دوچ کېلیب اوروش قیلماق
- **تولوم:** سوو، دوغ و قتیق سقلنه‌دیگن قوْی، ایچکی یا بوزاق تېریسیدن یسه‌له‌دیگن ایدیش
- **توهین:** بیر کیشی نینگ شخصیتی‌نی یمان سۆز و عمل بیلن تحقیر قیلماق
- **تویغو:** احساس
- **جارچی:** بیر خبر نی تاووشلی سېس بیلن اَیته دیگن کیشی، قدیم زمانلرده بیر خبرنی اولوس گه اېشیتتیریش اوچون ایریم خبر رسانلر بار اېدیلر اولر بازارنینگ او باشیدن بو باشی‌گچه باریب بلند آواز بیلن ینگی خبرنی خلق‌گه اېشیتتیرر اېدیلر. انه شو کیشی‌لرنی جارچی دېیردیلر.
- **جبران:** تلافی قیلیش، عوض بېریش
- **جرأت:** دلیر، بیباک، ددیل، غیرت
- **جُرنه:** حلال دایره سی، اۉغلاق اۉیینی‌ده معین ایتیلگن بیر اۉرین، اۉغلاق او بیرگه تشلنگنیده نمره بیریله دی.
- **جهان:** دنیا، گیتی، آجوث
- **چاپقونچی:** چوروچپاول قیلووچی، تاخت و تاز قیله دیگن کیشی
- **چاپقیلان:** حرکت بیرماق، چیقه ماق، قیمیرلماق
- **چۆری لیک:** ۱. کنیزلیک، ۲. بیراو گه تابع بۆلیب چوریلرچه محنتده بۆلیش
- **چیرایلی:** گۆزه‌ل، حسنگه ایگه، زیبا
- **چېکلنگن:** محدود بۆلگن، آخرگی چېک بۆلگن
- **حافظه:** اېسده، یادده، سقلب قالیش کوچی، خاطره
- **حریت:** آزادلیک، اېرککینلیک
- **حشیش:** مخدر ماده
- **حصول:** حاصل بۆلیش، قۆل گه کیلیش
- **حقلی:** قانون حقوقیگه ایگه
- **حلاوت:** شیرین‌لیک، ذوق، لذت
- **حماسه:** باتیرلیک، اوروش میدانیده‌گی قهرمانلیک، دلاورلیک
- **حوش:** تیوه، شتر
- **حوران:** بیت المقدس شهریده بیر یېر نینگ آتی
- **خاقان:** اۆرته عصر تورکی خلقلرده‌گی بیرلیک دولت باشلیقلری نینگ عنوانی و شو عنوان‌نی آلگن شخص، اولوغ خان، بویوک سلطان
- **خطیب:** خطبه اۆقییدیگن، وعظ قیله‌دیگن، واعظ
- **خواص:** خاصیتلر
- **داوروغ:** آوازه، شهرت

- **دوکیللەماق:** یورەک اوریش، دوک- دوک ایتگن آواز چیقرماق، تیز اورماق
- **دولاق:** موزە، پای تابە، اوتیک
- **دهر:** روزگار، عصر و زمان، اوزون زمان
- **دیار:** اوی، یورت، سرزمین، شهر، اؤلکه
- **دېنگیز:** اوقیانوس، بحر
- **ذیحق:** حقلی، حق ایگه سی، حقدار
- **رب النوع:** مردم اینیقسه یونانلیک لر، روملیک لر، مصرلیک لر، سیغینه دیگن تورلی طبیعی حادثه و نرسه لر گه تیگیشلی تینگری لری
- **رژیم:** دولتنی باشقریش، اداره قیلیش اصول، توزوم، نظام
- **رستگارلیک:** ۱. خوف خطردن قوتیلیش ۲. معلوم بیر مقصد گه ایریشماق یا یؤلینی تاپماق
- **روحیه:** کیشی نینگ خوشلیک، قیغو و امید گه عاید عاطفی حالتی ۲. شو حالتلر مثبت تمانلر، اینیقسه امید و جرأت
- **روضه:** ۱. باغ، گلستان، گلزار، سبزه زار ۲. آرام‌گاه
- **رومانتیک:** رومانتیزمگه منسوب، خیالپرداز، احساساتلی
- **رومانتیسزم:** بیر هنری و ادبی یونه لیش و هنری و ادبی بیر مکتب نینگ اسمی
- **زمان:** وقت، دور، پیت، روزگار
- **زمانوی:** زمان معاصر، حاضرگی زمان، زمان گه ماس
- **زبون:** بیچاره، ناتوان، خوار، احمق و نادان
- **سراندیب:** حاضرگی سیریلانکانینگ اېسکی افسانوی آتی
- **سکرەماق:** چوچیماق، ایرغیماق، بوکماق، خیرلەماق
- **سورگون:** زۉر دن اصل یشب تورگن یېر، شهر یا یورتیدن بدرغه قیلیش
- **سهل:** آسان
- **سەیس:** آت باقر
- **سۉلیم:** یاقیملی، گۉزەل، کیشینی اۉزیگه تارته دیگن، طناز، صاف، بیغبار
- **سۉنچماق:** اوچی تیز بیرار نرسه نی کوچ بیلن، باسیب یا ضرب بیلن اوریب کیرگیزماق، سوقماق، تیقماق، قده ماق
- **سینگماق:** شیمیلیب یا سیزیب ایچکی قتلمیگه، قسمیگه اۉتماق، هضم بۉلماق، اۉزلشماق، محکم اۉزلشماق
- **سیلگاه:** تفریح گاه
- **سیورلیک:** سیله دیگن، مهرگه سزاوارلیک
- **سیۆماق:** بیرار انسانگه قلباً باغلنماق، عشق و محبت تویغویسی بیلن یوره کدن بېریلماق، مهر قۉیماق، یخشی کۉرماق
- **سیوینماق:** خرسند بۉلماق، قووانماق، شاد بۉلماق
- **شاشیق:** ذوق لی، عجله قیله دیگن، صبرسیز
- **شبنامه:** معلوم بیر مقصد اوچون یازیلیب تونده ترقەتیلگن بیر ورق، اینقسه بیر هدف اوچون یازیلگن ورقنی تونده ترقەتیش
- **شلوار:** مخمل یا باشقه تکەلردن تیکیلەدیگن چلوار یا پطلون

- **شورا:** کېنگاش، مشوره

- **شهرت:** معرفت، آوازه

- **صله:** عطیه، احسان، جایزه

- **طرح:** ۱. تصمیم آلیش اوچون بیرار موضوع حقیده‌گی یازمه نرسه لر ۲. بیرار نرسه‌نی ایشلب چیقاریش، قوریش اوچون ذهن ده گی نقشه یا برنامه ۳. پیشنهاد قیلماق

- **طنطنه‌لی:** بلند روح و طنطنه بیلن اؤتگن یا اؤتکزیله‌یاتگن مراسم

- **طُیور:** پرنده‌لر، قوشلر

- **ظریف:** زیرک، خوش طبع، گؤزه‌ل، تاتلی سؤزلی

- **عنعنوی:** رسم، عادت بؤلیب قالگن

- **عوام:** عامه، خلایق، اولوس، اینیقسه عادی و سوادسیزلر

- **عهد نامه:** بیتیم، وعده نامه، عهدوپیمان نینگ یازیلگن ورقی

- **غایت:** جوده، حددن تشقری، بینهایت

- **فانی:** یؤق بؤله دیگن، نابود بؤله دیگن، ابدی ایمس

- **فراست:** بیر نرسه نینگ ظاهریگه قره‌ب باطینی‌نی درک قیله آلیش، زیرک‌لیک، عقل‌لیک، تیز هوشلیک

- **فراغت:** آسوده بؤلماق، آرام بؤلماق، ایش، مکتب، مؤسسه و یا وظیفه دن فارغ بؤلماق

- **فرحت:** شادلیک، خوشلیک

- **قایه:** تیک تاغ، تاغ نینگ تیک یېری، قله، تاغ نینگ تیغه‌سی، قیه سی

- **قانون:** موسیقی اسبابلریدن بیر توری

- **قتیگه:** اره سیگه، مابینی‌گه

- **قوانماق:** خرسند بؤلماق

- **قوریلمه:** معلوم بیر مقصد یؤلیده خدمت قیلووچی تخنیکی ماسلمه

- **قؤشیمچه:** ۱. علاوه قیلینگن، قؤشیلگن ۲. سؤزلر نینگ اؤزه گی یا ئېگیزیگه قؤشیلیب شکل یا معنی سینی اؤزگرتیروچی قسم

- **قؤل قاووشتیرماق:** ۱. قؤللرنی بیر- بیریگه باغله ماق، اینیقسه باشقه‌لرگه حرمت اوچون ۲. ایشده باشقه‌لر بیلن حصه قؤشمه ی قره‌ب تورماق

- **قؤنت:** چیدم، حوصله، دقت، توجه

- **قووانچیلیک:** شادلیک،خرسندلیک، افتخارلیک

- **قووناق:** چهره‌سی دایم آچیق، شاد، قووانچ و شادلیککه تؤلگن

- **قویاش سیستمی:** آفتاب سیستمی

- **قهرمانلیک:** باتیرلیک، قهرمانلرگه خاص ایش- حرکت، مردلیک

- **قیزغین:** ۱. جؤش اورگن، جؤشگه کېلگن، جؤشقین، اوجیگه چیققن ۲. صمیمی، ایسیق

- **قیزیقچی:** قیزیق حرکتلری و گپلری بیلن کیشی لرنی کولدیره دیگن آدم

- **قیسیلماق:** ۱. نرسه یا کیشی نینگ تشقی گه کوچ یا باسیم اؤتیش ۲. ناقوله ی شرایط طفیلی اېرکینلیک یا اختیار دن محروم بؤلیش

- **قیینه‌ماق:** جانگه آزار بېرماق، اذیت قیلماق، عذابگه سالماق

- **کائنات:** بوتون بارلیق، یېر و آسمان، عالم

- **کسرٰی:** ساسانیلر پادشاه‌لری‌نینگ عنوانی

- **کفالت:** باشقه بیر کیشی نینگ مسوولیتینی اؤز ذمه‌سیگه آلگن حالده کفیل لیک
- **کلیسا:** مسیحی لرنینگ عبادت خانه سی
- **کؤپ:** سان یا مقدار جهتدن کته، بیر قنچه
- **کؤچت:** اوروغ یاقلمچه دن اؤسیب چیققن و باشقه جایگه آلیب اؤتکزیله دیگن درخت، نهال
- **کوره‌ش:** ۱. پهلوانلیک، ییقیتیش، غالب چیقیش، اوچون معلوم قاعده‌لر اساسیده‌گی بیله لشوو
۲. مبارزه، معلوم بیر هدفگه ایریشماق اوچون قیلینه‌دیگن تلاش و حرکت
- **کوره‌شچن:** ۱. کوره ش آلیب باریشگه استعدادی بار، پهلوان ۲. معلوم بیر مقصدگه ایریشیش اوچون کوره شووچی
- **کؤرگزمه:** نمایشگاه
- **کؤرینیش:** ۱. نما، منظره، ظاهر ۲. معلوم بؤلیش عملی
- **کؤزتوتماق:** ۱. کؤزینی بیر نیرسگه توتماق ۲. امید قیلماق، کوتماق
- **کؤک:** تینیق آسمان رنگیده‌گی، ماوی ۲. ینگی اؤسیب چیققن مَیسه
- **کؤکت:** سبزیجات، اوسیملیک، اوسب چیقه-دیگن میسه
- **کؤکس:** سینه، کؤکره ک
- **کؤنگول:** ۱. کؤنگیل، یوره ک، قلب، دل ۲. روحی حالت ۳. انسان نینگ یشیرین تویغولری
- **کؤلیم سیره‌ماق:** تبسم قیلماق
- **کوموش:** نقره
- **کونده‌لیک:** هر کونگی، عادتده‌گی
- **کونلیک:** بیر کونده بؤله‌دیگن، بیر کونگه عاید، بیر کونگه مولجل‌لنگن
- **کهکشان:** بولوت گه اؤخشش میلیونلرچه یولدوزلر چؤزیق توده سی، سمان یؤلی
- **کیمسه:** آدم، شخص، کیشی
- **کیَ:** کیانی‌لر پادشاه‌لری‌نینگ عنوانی مثال: کیَخسرو، کیَکاوس و کیَقباد
- **لیسانس:** پوهنتون اؤقیشی نی توگتگن کیشی لر گه بېریله دیگن رسمی سند
- **ماسلمه:** برابر، تینگ، مساوی
- **ماوی:** تینیق کؤک، هوا رنگ
- **متوسطه تعلیمات:** اؤرته تعلیم، (۷-۹) صنف گچه
- **محزون:** غمگین، قیغولی
- **محشر:** ۱. انسان لر تؤپلنه دیگن یېر، قیامت کونی حشر بؤله دیگن یېر ۲. جوده گوجوم و آدملر کؤپ بؤلگن یېر
- **مرغوب:** مراقلی، یاقیملی
- **مسابقه:** تورلی ساحه‌لر بوییچه کیم یخشی نتیجه گه ایریشیش بوییچه بېل‌لشیش، بیر-بیریدن آلدین بؤلیش، سبقت قیلیش
- **مسکن:** یشه یدیگن جای، تورر جای، اوی
- **مشاعره:** ۱. بیرار ادبی محفلده ایکّی یا بیر نېچه شاعر اؤز شعرلرینی اؤقیب اېشیتتیریشی، شعر خوانلیک بزمی ۲. بیر موضوع یا بیر شعرگه ایزداشلیک قیلگن نېچه شاعر نینگ شعری
- **معبد:** عبادت خانه، عبادت اویی
- **معتدل:** اؤرتچه درجه ده بؤلگن
- **مفاجا:** ناگهانی، معیوب

- **مفسر:** بیر آیت، حدیث، سؤز یا موضوع نی هر تمانلمه شرح و ایضاح له یدیگن کیشی
- **مقته‌ماق:** یخشی تمانلرینی ،فضیلتینی کؤرستیب گپیرماق، یخشی قیلیب کؤرستماق
- **ملاقات:** اُچره‌شوو، بیر- بیری بیلن کؤریشیش، بیر- بیر نی کؤریش
- **ملک الشعرا:** شاعرلر نینگ اینگ اولوغی
- **ملی:** ۱. بیر دین نینگ پیروی، اؤلکه نینگ اساسی قانونی و باشقه فایده‌لی هدافلریگه تن بیریب وطن عالی مصلحت لرینی کؤزده توتگن مردم لر،
۲. بیرار ملت نینگ اؤزیگه خاص بؤلگن خصوصیت لرنی افاده لاوچی مثال: ملی سرود، ملی کییم
- **منشوری:** فرمانی، اعلامیه سی، مثال: بیرلشگن ملت‌لرنینگ منشوری
- **منظره:** کؤزگه تشله‌نیب تورگن یا تصور ایتیله‌دیگن کؤرینیش، نظر تشله نیب تورگن یا تصور ایتیله دیگن کؤرینیش، نظر تشلنه دیگن جای
- **موهبت:** هدیه، بخشش
- **ناهموار:** تیگیس بؤلمه گن
- **نشانلش:** بیلگی لماق، تجلیل ایتماق، تعین قیلماق، کورستماق،
- **وحوش و طیور:** اہل بؤلمه‌گن حیوانلر و قوشلر
- **وحی:** خدا تمانیدن پیغمبرلرگه الهام بؤله‌دیگن نرسه، اشاره، پیغام نامه
- **وطنداش:** یورتداش، هم وطن
- **هاضمه جهازی:** جهاز هاضمه
- **هدر:** ضایع بؤلگن، حیف بؤلگن، باطل بؤلگن
- **هرج و مرج:** ترتیب سیزلیک، انتظام سیزلیک
- **هرزه گوی:** بیهوده آیته دیگن
- **هویت:** شخصیت، ذات، بارلیق، وجود، (حقیقی نرسه و یا بیر کیشی نینگ واقعی صفت لری)
- **هیجان:** جوش و خروش، بیرار فوق العاده حالتدن واقعه یا خبردن تاپیلگن ایچکی تؤلقینله نیش، قتیق تشویشله نیش، اضطرابگه توشیش، جؤش و خروش گه کیلیش
- **یاپیشماق:** بیر- بیریگه بیریکماق، جیپسلشماق، قپیشماق
- **یات:** بیگانه، قرینداشلیگی یؤق، اجنبی
- **یاروغ:** ۱. یانیب، قیزیب تورگن نرسه دن ترقه لگن یاختیلیک، نور ۲. یاختی، روشن، یارقین
- **یاز:** ییل‌نینگ بهار بیلن کوز آره‌سیده‌گی اینگ ایسیق فصل
- **یاغدو:** یاریتووچی منبعدن تره‌له‌دیگن یاروغلیک، نور
- **یالبارماق:** عذر و زاری، یلینماق، التماس قیلماق
- **یاووزلیک:** یاووزلرگه خاص خصلت، یمانلیک
- **ییراق:** ۱. برگ، درخت و هرخیل اوسیملیک برگی ۲. کتاب یا مجله نینگ هر بیر ورغی
- **یخشیلیق (یخشی لیک):** ایزگولیک، مثبت و خیرلی ایشلر
- **یراغ:** ۱. قورال، اسلحه ۲. اسباب، انجام
- **یشنتماق:** درخشان قیلماق، گللب آچیلماق

- **یشینماق:** بیکینماق، کؤرینمه یدیگن پنه یېر ده اؤزنی آلماق
- **یمانلیق:** یخشی سیزلیک
- **یواش- یواش:** آهسته– آهسته
- **یورت:** اؤلکه، وطن، ماوا، دیار
- **یومروق:** مشت
- **یه‌یاو:** پیاده
- **یېر مداری:** زمین مداری
- **ییغین:** ییغیلش، مجلس، تؤپلنیش
- **ییقر (ییقماق):**
- **یېل:** شمال، باد، نسیم
- **یېنگماق:** غالب چیقماق، غلبه قازانماق، رقیب نی مغلوبیتگه اوچره تماق، اوستون چیقماق، حالدن تایدیرماق
- **یېنگیل:** آغیرلیگی آز، آغیر ایمس